

АЛФА БК УНИВЕРЗИТЕТ
ФАКУЛТЕТ ЗА МЕНАџМЕНТ У СПОРТУ

ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА СА МЛАЂИМ
КАТЕГОРИЈАМА У ФУДБАЛУ
докторска дисертација

Кандидат

Мр Никола Јелић

Ментор

проф. др Драган Животић

Београд, 2016.

АЛФА БК УНИВЕРЗИТЕТ
ФАКУЛТЕТ ЗА МЕНАџМЕНТ У СПОРТУ

Комисија за оцену и јавну одбрану докторске дисертације

1. доц. др Јован Веселиновић, председник комисије
2. проф. др Драган Животић, ментор - члан комисије
3. доц. др Весна Немец, члан комисије

Датум

САДРЖАЈ

САЖЕТАК.....	5
SUMMARY	6
1. УВОД	7
2. ПОЛАЗИШТА ИСТРАЖИВАЊА	9
2.1. Предмет истраживања	9
2.2. Циљ и задаци истраживања	10
2.3. Значај и актуелност истраживања	11
3. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА.....	13
3.1. Дефинисање основних појмова	13
3.2. Преглед досадашњих истраживања	20
4. ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА	25
5. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА.....	26
6. МОДЕЛ ОРГАНИЗАЦИЈЕ РАДА СА МЛАЂИМ КАТЕГОРИЈАМА.....	27
6.1. Елементи утицаја на развој тренажног процеса	29
6.2. Модел организације рада са млађим категоријама по узрастима	36
6.2.1. Модел организације рада са узрастом од 12-18 година	37
6.2.2. Модел организације рада са узрастом од 6-11 година	39
7. РАЗВОЈНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ МЛАДИХ ИГРАЧА	42
8. СЕЛЕКЦИЈА МЛАДИХ ИГРАЧА	63
9. СТРУЧНО ПЕДАГОШКИ РАД СА МЛАЂИМ КАТЕГОРИЈАМА.....	78
9.1. Значај тренера у раду са млађим категоријама	81
9.1.1. Васпитно образовни циљеви.....	89
9.1.2. Значај комуникације у тренажном процесу	94
9.1.3. Основна начела у раду са млађим категоријама	96
9.2. Методе у раду са млађим категоријама	99

10. ЗНАЧАЈ СТРУЧНО- ОБРАЗОВНИХ КАДРОВА ЗА ОРГАНИЗАЦИЈУ РАДА.....	104
10.1. образовање у спорту	107
10.2. Кадрови у спорту	110
10.3. Организовање стручно-образовног рада са тренерима.....	119
10.4. Организовање стручно-образовног рада са менаџерима	132
11. ПЛАНИРАЊЕ И ПРОГРАМИРАЊЕ ТРЕНАЖНОГ ПРОЦЕСА	135
11.1. Улога тренера у тренажном процесу	154
11.1.1. Утицај мотивације.....	167
11.1.2. Психосоцијална припрема фудбалера	170
11.2. Менаџмент тренажне технологије	172
12. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СА ДИСКУСИЈОМ	200
13. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	203
14. ЛИТЕРАТУРА.....	206

САЖЕТАК

Фудбал је колективни спорт, при чему је екипа веома хетерогена, како са аспекта различитог ниво знања, степена адаптације појединца, флукуације унутар саме групе, тако и са аспекта постајања различитости, како у хронолошкој и биолошкој старости играча, тако и у социолошко културолошком нивоу играча. Услови рада, окружење, амбијент живота утичу на квалитет плана и програма рада са млађим узрасним категоријама и његову прагматичну применљивост и реализацију. Омладински фудбал је база за све заинтересоване да се баве овим спортом на локалном нивоу и својом масовношћу представља филтер где најуспешнији пролазе у професионални фудбал.

Најважнију улогу у организацији и менаџменту омладинске школе имају руководства клубова и тренери који систематским планирањем, организацијом, руковођењем и контролом могу знатно побољшати рад са млађим категоријама.

Предмет овог истраживања се односи на унапређење организације рада у фудбалу са млађим категоријама. Циљ истраживања је да се кроз разматрање више аспеката утврди значај изградње одговарајуће инфраструктуре и упошљавање стручних и образовних кадрова, као и менаџмент самог тренажног процеса за креирање најоптималнијег модела организације рада.

SUMMARY

Football is a collective sport where the team is very heterogeneous both in terms of different levels of knowledge, the degree of adaptation of the individual, fluctuation within the group, and from the aspect of diversity, in terms of the chronological and biological age of the players, and their socio-cultural level. Working conditions, the environment and life ambience affect the quality of the plan and program of working with the younger categories, as well as their pragmatic applicability and implementation. Youth football is a great basis for all those who are interested to play this sport at a local level, and with its massiveness represents a filter where the most successful move on to the professional league.

The most important role in the organization and management of a youth academy lies with the club management and coaches, which with systematic planning, organization, direction and inspection can significantly improve the work with the younger categories.

The topic of this research relates to the improvement of the work organization with youth categories. The aim of the research is to review several aspects and determine the importance of building the adequate infrastructure, recruitment of professional and educational personnel, and management of the training process for creating the most optimal model of the work organization.

1. УВОД

Без стабилног финансирања нема ни спортских објеката, ни спортске опреме, нема егзистенцијалних услова за спортске професионалце као ни услова за омладински фудбал. Индустријализацијом фудбала и применом маркетинга у њему је дата шанса сваком појединцу, клубу, организацији да напредује и да се развија. Земље у којима постоји јасно одређен систем организације и финансирања како професионалног тако и дечијег фудбала развиле су моделе које усвајају фудбалски клубови и пратећи га у складу са сопственим окружењем а првенствено економском моћи опстанак није могућ без испуњавања услова постављених организационим моделом. Оваквим радом пут до успеха је јасан, не постоје непознанице и посао спортских радника у многоме је олакшан у поређењу са нашом земљом.

Ситуација на политичком, социјалном и економском плану се свуда пресликава и на спорт па тако и у нашој земљи. Недостатак законске регулативе у спорту и нејасни модели власништва и финансирања довели су српски спорт а самим тим и фудбал као најпопуларнији спорт на веома ниске гране где су млађе категорије препуштене саме себи односно волонтерима и ентузијастима без јасне стратегије развоја, средстава за функционисање и квалификованог и стручног управљачког кадра.

У фудбалу не постоји правило да нешто мора само на један одређени начин да се ради и да се само тако може постићи успех. Поштовање различитости, искључивост само једног приступа и демонстрације фудбала на високом нивоу указују на комплексност савременог фудбала, на велике, неисцрпне и различите приступе и пропагирања саме игре. Имплементација, адаптација и прилагођавање искустава других земаља долази у обзир само поштујући наше социолошке и културне карактеристике, поднебље, обичаје, услове, начин живота и систем рада у одређеном фудбалском клубу.

Иза сваког успешног пројекта, резултата, увек стоји дугогодишњи план и програм рада са играчима. Када се узме у обзир претходно наведено јасан је велики значај организације стручно-педагошког рада у раду са млађим категоријама, односно важност квалитетног

планирања и програмирања рада у школама фудбала. Школе фудбала подразумевају период од 6 до 18 године старости, односно од тренутка када дете први пут дође у клуб и укључи се у организовани рад, па до момента преласка у сениорску конкуренцију.

У фудбалу је екипа веома хетерогена, како са аспекта различитог ниво знања, степена адаптације појединца, флукуације унутар саме групе, тако и са аспекта постајања различитости у хронолошкој и биолошкој старости играча, па и у социолошко културолошком нивоу играча. Да би фудбал остварио своју основну функцију и постао средство за унапређене психофизичког развоја деце, неходно је да тренери буду пажљиви и промишљени и да јасно одреде које ће циљеве сматрати примарним, да ли ће он служити деци или задовољењу потреба тренера и родитеља.

Све то указује на значај тренера као једну од најважнијих детерминанти успеха у раду са млађим фудбалским узрастима. Његова стручност, ауторитет, искуство, континуираност у раду са млађим узрастима категоријама доприноси успешној едукацији и формирању успешних и квалитетних генерација младих фудбалера.

Сама природа спорта захтева успостављање специфичних међуљудских односа и чвршћих комуникационих канала и веза, али и лабавије хијерархијске структуре. Вештине и способности тренера и менаџера, морају бити базирана на знању, као и на неопходном спортском искуству. Дobar менаџер у спорту мора да влада знањима из теорије спорта, али и економије, менаџмента и теорије организације. Уколико уз све то поседује и аутентично спортско искуство, онда су сви услови за успех испуњени. Нашу средину карактерише и недостатак квалитетних истраживачких подухвата и недовољан капацитет знања која би допринела бржем и лакшем прилагођавању домаћег система организације спорта светским трендовима и подизању нивоа квалитета целокупне спортске активности код нас. Тако би се, са једне стране, превазишао проблем неконзистентности у развоју наставно-научних планова и програма у систему образовања кадрова, а са друге, квалитетном едукацијом будућих генерација у спорту превазишао би се проблем неодговорног управљања.

2. ПОЛАЗИШТА ИСТРАЖИВАЊА

Настанак, развој и брже промене у спортско-технолошкој и пословно-управљачкој функцији савремених спортских организација несумњиво представљају у данашњем свету један од најважнијих подстицаја промене спортске и пословне функције и филозофије, и окретање човека према његовом знању и креативно-стваралачким потенцијалима, као најважнијим производним и развојним ресурсима.

Од настанка па до данас, фудбал је снажно и динамично еволуирао у један од најпопуларнијих спортова. Данас је он и масовна забава и професија и спектакл, али и велики бизнис. Можемо слободно рећи, да је фудбалски спорт, као феномен данашњице постао фактор престижа у спортском, културном и пословном животу најразвијенијих држава света.

2.1. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Индустријализацијом фудбала дата је шанса сваком појединцу, клубу и организацији да напредује и да се развија. Земље у којима постоји јасно одређен систем организације и финансирања како професионалног тако и дечијег фудбала развиле су моделе које усвајају фудбалски клубови и пратећи га у складу са сопственим окружењем, а првенствено економском моћи, опстанак није могућ без испуњавања услова постављених организационим моделом. Оваквим радом пут до успеха је јасан, не постоје непознанице и посао спортских радника у многоме је олакшан.

Омладински фудбал је база за све заинтересоване да се баве овим спортом на локалном нивоу и својом масовношћу представља филтер где само најуспешнији пролазе у професионални фудбал. Међутим деценијама се у Србији не улаже у млађе категорије а највећи проблем представљају лоша инфраструктура, недостатак стручног управљачког кадра као и недовољна обученост тренерских структура.

На основу теоријске поставке проблема истраживања дефинисан је предмет овог истраживања који се односи на унапређење организације рада у фудбалу са млађим категоријама.

Из тог разлога су као полазна литература за ово истраживање коришћени научни и стручни радови. Коришћени су и независни литерарни извори из опуса стручњака у различитим научним областима који су у својим радовима делимично обухватили и овај проблем.

2.2. ЦИЉ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је да се кроз разматрање више аспеката утврди значај изградње одговарајуће инфраструктуре и упошљавање стручних и образовних кадрова, као и менаџмент самог тренажног процеса за креирање најоптималнијег модела организације рада.

У сагласности са циљем постављени су следећи задаци истраживања:

- извршити анализу модела организације рада у фудбалским клубовима у Србији
- утврдити разлоге неефикасности постојећег модела организације рада у фудбалским клубовима у Србији
- базирати се на правилно планирање и програмирање менаџмента тренажне технологије у раду са млађим категоријама
- да се омогући креирање модела организације рада и тренинга са аспекта развоја психо-физичких и моторичких карактеристика
- одредити смернице за правилну интеграцију менаџмента тренажне технологије у структуру система модела управљања.

2.3. ЗНАЧАЈ И АКТУЕЛНОСТ ИСТРАЖИВАЊА

Овај научно истраживачки рад указује на велики значај организације стручно-педагошког рада у раду са млађим категоријама, односно важност квалитетног планирања и програмирања рада у школама фудбала. Школе фудбала подразумевају период од 6 до 18 године старости, односно од тренутка када дете први пут дође у клуб и укључи се у организовани рад, па до момента преласка у сениорску конкуренцију.

Поред инфраструктуре најважнију улогу у организацији и менаџменту омладинске школе имају руководства клубова и тренери који систематским планирањем, организацијом, руковођењем и контролом могу знатно побољшати рад са млађим категоријама.

Фудбал у оквиру базичног дела, чији је највећи представник школа фудбала са свим својим селекцијама према последњим подацима ФИФА окупља око 96-98% свих учесника ове игре, што опет указује на значај квалитетног рада са младима у фудбалу.

У време кад фудбал у Србији доживљава велике успехе на такмичењима младих фудбалера, треба актуализовати напоре за унапређење рада са млађим категоријама. Код нас, у раду са млађим узрасним категоријама, за сада још увек не постоји јасно дефинисани, добро развијени и примењивани планови и програми, циљеви и системи рада, начини рада и игре у чему се огледа актуелност овог истраживања.

Фудбал је колективни спорт, при чему је екипа веома хетерогена, како са аспекта различитог ниво знања, степена адаптације појединца, флукуације унутар саме групе, тако и са аспекта постајања различитости, како у хронолошкој и биолошкој старости играча, тако и у социолошко културолошком нивоу играча. Услови рада, окружење, амбијент живота могу како у негативном, тако и у позитивном смислу да утичу на квалитет плана и програма рада са млађим узрасним категоријама и његову прагматичну применљивост и реализацију.

Значај докторске дисертације се огледа у важности интеракције и интеграције тренажне технологије и организационог дела у управљању радом са млађим категоријама.

Резултате овог истраживања могуће је анализирати са аспеката примене менаџмента тренажне технологије у организацији рада са млађим категоријама. Добијена сазнања су важна за разумевање улоге и значаја стручно-педагошког рада, унапређења инфраструктуре и селекцију стручних и образованих кадрова за успешан развој комплетне омладинске школе.

Добијени резултати овог истраживања могу имати у великој мери значај у формирању конкурентно способних и профитабилних фудбалских клубова.

Теоријски значај овог истраживања огледа се у могућој потврди хипотеза докторског рада: да је селекција и стручно-педагошки рад основа за унапређење организације рада у фудбалу са млађим категоријама, да би изградња одговарајуће инфраструктуре и упошљавање стручних и образовних кадрова допринела креирању најоптималнијег модела организације рада и да би планирање и програмирање тренажног процеса са младима у фудбалу допринело креирању најоптималнијег модела организације рада.

Посебан значај у даљим истраживањима може имати мониторинг анализе успешности у раду са млађим селекцијама у фудбалским клубовима. Тиме би ова проблематика континуирано била предмет изучавања што би помогло у решавању проблема који и даље постоје у функционисању млађих селекција у фудбалским клубовима у Србији.

3. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

3.1. ДЕФИНИСАЊЕ ОСНОВНИХ ПОЈМОВА

Спорт. Спорт чине људи. У целом његовом окружењу је човек, било да је он у менаџменту или на спортском игралишту. Човек је покретач свих активности и нико и ништа друго изван те категорије. Спорт је у својој природи и суштини мање хијерархијски постављен, а више тежи успостављању квалитетних међуљудских односа, тако што развија другарство, пријатељство и заједништво, у којима неформална комуницирања играју веома важну улогу.

Спортска организација. Чињеница је да организација и менаџмент стоје једно наспрам другог или боље рећи једно уз друго, и то у интерактивној улози. И организација и менаџмент су посебне дисциплине које имају своје методе и своје поље изучавања, али се мора истаћи да организација у себи садржи и функцију управљања, као и да менаџмент нема функцију организовања. То такође опредељује начин и суштину дефинисања спортског менаџмента. Један број аутора сматра да је менаџмент најважнија функција организације и не виде га као посебну дисциплину. Имајући у виду да је за спортску организацију најважније да од људских ресурса (спортиста) ствара својим креативним потенцијалима највише домете спорта, менаџмент у спорту чини ту функционалну садржину – основном и незаобилазном. То значи да без спортске организације менаџмент не може да обезбеди свој функционални садржај, као и обрнуто, без менаџмента спортска организација нема повезујућу и подстицајну моћ на деловање и развој. Процесом менаџмента обезбеђује се спортска и пословна ефикасност и стабилна позиција спортске организације на дужи рок. У спортској организацији менаџмент обезбеђује интегралност свих процеса и ресурса који су релевантни за управљање процесима и функцијама, а пре свега да се идеје преточе у успешну реализацију циљева.

Спортисти. Више него у другим областима, на пример, у производњи или екомонији, менаџмент у спорту може доћи у конфликт са својим основним људским ресурсом – спортистима. У сваком предузећу циљ пословне активности је профит, док је у спорту циљ човек као спортски потенцијал. Конфликти у производњи најчешће су на нивоу синдикалних захтева и слично. У спорту се могу развити сукоби основних интереса између менаџмента и спортиста. Амбиције менаџмента нису увек подударне са основним стремљењима самих спортиста. Понекад менаџмент наглашава пословну функцију што може бити у супротности са амбицијама спортиста, али се често догађа и супротно, да менаџмент тежи спортском успеху, за разлику од спортиста којима је материјална добит на првом месту. У таквим ситуацијама спортски менаџмент је пред деликатним одлукама. Из тих разлога и многих других фактора, мало је спортских организација у којима постоји идиличан спој менаџмента и спортиста. Они се најчешће налазе у конструктивном конфликту, али није редак случај да се њихов однос претвори у деструкцију.

Фудбал. Многи сматрају да се под утицајем пословних интереса, односно инвестирања капитала од спонзора и пласмана приватног капитала, најснажније фудбалске и друге спортске организације, клубови, лиге прерастају у акционарске корпорације. Сходно природи ових организационих система, на чело спортских организација, а нарочито је то случај у фудбалу, долазе екипе професионалних спортских менаџера различитог ранга и специјалности. Без њиховог ангажовања фудбалске и друге спортске организације не би успеле да се афирмишу у пословном свету и да савладају силе тржишне конкуренције. Међутим, погрешно би било тумачење да је само тенденција прерастања спортских клубова у акционарске корпорације, односно у профитни сектор, разлог и услов за увођење менаџмента у овај спорт.

Тренер. Особа која у највећој мери одређује да ли ће спортско искуство играча бити позитивно или негативно. Тренери у савременом спорту морају да владају многим знањима и вештинама (од физиологије телесних напора, преко тактике игре до психологије личности), међутим без адекватног педагошког приступа у раду са спортистима они ће тешко успети да допринесу формирању спортисте као интегралне личности.

Педагог. Васпитање као свесну, целисходну и организовану делатност човека чине свеукупни намерни утицаји на развој личности. Кроз доживљај игре и спортских активности дете активира своје стваралачке потенцијале, а тренер (наставник) има могућност да вештим педагошким вођењем усмери дете ка свеукупном циљу васпитног деловања – свестрано развијеној личности.

Менаџмент у спорту. Менаџмент у спорту је успешно вођење идеје ка циљу. Он обезбеђује функционисање целокупног система спортске организације, односно успостављање система селекције талената, обезбеђује стручни рад и ствара опште услове за припремање спортиста за највиша достигнућа, ствара претпоставке за организовање спортских такмичења, обезбеђивање материјалних и финансијских средстава као и обезбеђивање комуницирања са спортском јавношћу.

Менаџмент у спорту отвара могућност стварања врхунских спортиста од најдаровитијих појединаца који су претходно прошли све фазе селекције. Такође, спортски менаџмент мора бити оспособљен да искористи ресурсе производа спортског стваралаштва, претварајући их у материјално валоризоване вредности које ће изнова бити употребљене у новом циклусу стварања врхунских спортских достигнућа. Менаџмент у спорту најмање треба да се бави технологијама или производним линијама и сличним категоријама, а највише – спортистима. У спорту најважнији ресурс је човек са својим надама, жељама и стваралачком акцијом спортиста и спортских стручњака. Човек је такође најважнији ресурс менаџмента, односне групе људи која у једној спортској организацији доноси главне одлуке, најчешће за и у име других људи – спортиста.

Спортски менаџмент. Спортски менаџмент је процес предвиђања, планирања, организовања, руковођења, обезбеђења кадрова и контроле људских, материјалних, финансијских и других организационих ресурса спортске организације, ради остварења утврђених циљева. Спортски менаџмент је одговоран за све процесе у спортској организацији, пре свега за спортску стабилност и позиционираност организације, спортске и пословне резултате (профит), радну ефикасност, рационалност трошкова и друго. Истовремено менаџмент представља основу и покретачку снагу развоја спортске организације и спорта уопште. Спортски менаџмент, као и у другим областима

подразумева скуп знања и вештина неопходних за подстицање развоја свих расположивих, а посебно људских ресурса као најзначајнијег фактора за достизање постављених циљева у спорту.

Циљ и задатак спортског менаџмента је да :

- Обезбеди систематско организовање ресурса спортске организације;
- Управља целокупном структуром спортске организације;
- Управља деловањем целокупне менаџментске структуре;
- Управља радом неменаџментских структура;
- Повећа спортску продуктивност.

Планирање у спорту. Функција планирања обухвата дефинисање организационих циљева и путева да се они остваре, као и општег курса деловања спортске организације. Процес планирања обухвата : предвиђање, установљавање циљева, формулисање стратегије за остваривање циљева и пројектовање буџета како би се цео процес планирања заокружио. Веома важан сегмент планирања у спорту је предвиђање будућих догађаја. За успешно спровођење планираних активности неопходно је сагледати све релевантне факторе и узети у обзир све потребне информације. На извор циљева и одговарајућег програма за њихову реализацију, поред материјалних и људских ресурса, утичу ограничења која намећу влада и жеље и очекивања друштвене заједнице. То могу бити унутрашњи утицаји (на пример запослени у одређеном сектору индустрије спорта), или спољашни (родитељи, рођаци, пријатељи). Ефективно планирање управо представља вештину избора циљева и активности усаглашених са што већим бројем захтева у оквирима интереса организације. Успех спровођења процеса планирања зависи и од расположивих средстава, односно буџета намењеног за реализацију предвиђених активности и програма. Од обима расположивих средстава врши се селекција активности и расподела средстава за сваку од њих. Као менаџери у осталим делатностима, тако и менаџери у спорту користе оперативне и стратегијске планове. Компанија која се бави производњом спортске одеће и обуће имаће оперативне и стратегијске планове у зависности од постављеног циља. Уколико

компанија жели да одговори захтевима потрошача за narednu спортску сезону, неопходно је да на време произведе и пласира довољну количину квалитетне опреме. Уколико наведена компанија настоји да буде лидер у области производње и продаје спортске одеће и обуће, мора имати и примењивати вишегодишњи стратегијски план, који ће јој омогућити да оствари тај дугорочни циљ.

Организовање у спорту. Активност организовања своди се на стављање планова у функцију. Менаџер у спорту предузима низ организационих активности. Одређује који ће се послови радити и ко ће бити одговоран за њих. Његова одговорност заснива се на обавези да програмске активности преточи у конкретне послове. На пример, организовање турнира у тенису пред менаџера ставља задатак да јасно дефинише програм такмичења и одређене активности. То подразумева организацију суђења, медицинску заштиту, опремање и уређење терена, промотивне активности и друго. Такође има обавезу да одређене послове додели адекватним стручњацима и сарадницима који ће их успешно реализовати. Недовољан број или неадекватна квалификација сарадника подразумева ново ангажовање кадрова од стране менаџера. Избор адекватних кадрова допринеће квалитетнијем извршавању постављених задатака и бољој организацији.

Вођење у спорту. Вођење заузима централну позицију у области менаџмента. Менаџери у спорту укључени су у активности усмеравања и вођења послова запослених. Посебно је важна њихова улога у расподели одговорности свих запослених у складу са постигнутим резултатима. Процес вођења од стране менаџера захтева преузимање улоге лидера. Да би успешно обављали свој посао, запослени морају тачно знати шта се од њих тражи. У супротном, за неуспешно спровођење и обављање дужности запослених, одговорност сноси менаџер. Својим комуникативним вештинама менаџери треба да мотивишу запослене и да подстичу њихову креативност.

Контрола у спорту. Контрола представља последњу фазу процеса менаџмента и омогућава да се сви послови и обавезе спроводе у складу са предвиђеним планом и програмом. Менаџери спроводе контролу обављених послова и о утисцима често обавештавају запослене. На тај начин се развија нова димензија у остваривању организационих циљева а то је оцењивање које обухвата контролисање и евалуацију.

Процена појединачног учинка запослених у односу на додељене задатке, врши се како би се запосленима ставило до знања да се њихов учинак прати и оцењује, као и због исправљања евентуалних грешака или давања помоћи у доношењу одлука од важности за извршавање одређених активности (обука, усавршавање и сл.).

Менаџер. Са становишта семантике у енглеском језику реч “манаџер” означава руководиоца, управника. Следећи француску етимологију ове речи (Вујаклија, 1991), постоји следеће објашњење : домаћин, онај који води домаћинство или газдинство, руководиоца – менаџом. Енглеска варијанта значења речи менаџер у Вујаклијином Лексикону страних речи и израза представљена је нешто другачије. Према тој варијанти, менаџер је : надзорник позорнице, редитељ, режисер, технички управник или директор у енглеским фабрикама, пословођа, приређивач, на пример неке велике спортске утакмице, јавне приредбе и сличних дешавања. У Речнику српског књижевног и народног језика (САНУ) наводи се “менаџер је стручни организатор комерцијалних послова, посредник у таквим пословима. Пословни заступник спортиста, уметника и др. – приређивач спортских и сличних приредби”. Економски лексикон проширује овај појам сматрајући да је то : “ Стручни носилац функције руковођења техничко – технолошким процесима, процесима координисања, организовања и управљања привредним пословима великих предузећа. Ограничавањем на подручје привредне организације не исцрпљује се садржина појма менаџер, него се истиче доминантан облик његовог испољавања”. Анализирајући различита значења појма менаџер, закључује се да је веома занимљиво да све официјалне дефиниције и тумачења помињу спорт као подручје у коме делују менаџери.

Менаџера одликује формални ауторитет који произилази из његовог положаја у организацији. У његовим рукама су одлука, решење и исход. Важнији је, међутим суштински ауторитет који менаџер поседује. Таквом ауторитету се више верује и од њега често зависи лакша синхронизованост процеса и функција у самој организацији. Функције менаџера обухватају разноврсне активности којима се обезбеђује одржавање позиције и развој организације. Менаџери планирају, организују остварење планова, воде кадровску политику, руководе људским ресурсима и контролишу остварење циљева. Менаџер је у позицији да доноси одлуке али истовремено је одговоран и за друге запослене.

Потребно је искристалисати појам спортског менаџера и појам менаџера у спорту, јер су то суштински два различита појма, односно две категорије менаџера. На први поглед чини се да су први оријентисани ка спортским циљевима, а други ка циљевима који помажу остварењу основног спортског циља.

Комуникација. Менаџери комуницирају са запосленима и другима, односно неменаџерским особљем, али и са менаџерима нижих нивоа. Њихов комуникацијски однос може бити формалан и неформалан. У формалном комуницирању менаџере штити ауторитет породице који заузимају у хијерархији менаџмент тима. Међутим, ефикасност у послу менаџери не могу постићи само формалним комуницирањем, већ и неформалним. У спорту је важно и неформално комуницирање. Хијерархија менаџера није опредељујућа за примену формалних и неформалних метода комуницирања, јер су менаџери у спорту готово увек у истовременој позицији “надређених” и “подређених” јер главни менаџер има изнад себе институцију која га је поставила. Главни или тако звани топ менаџери барем једном годишње комуницирају са вишима од себе – власницима, акционарима или оснивачима и то обично приликом анализе достигнутих циљева. Са друге стране, рад са људима као важна карактеристика спорта, упућује на комбиновање формалних и неформалних метода комуницирања између чланова спортске организације.

Спортска продуктивност. Спортска продуктивност подједнако подразумева ефикасно и ефективно стварање врхунских резултата и њихову материјално – финансијску валоризацију, подразумевајући све хумане аспекте стварања нових људских вредности. Не треба наглашавати да се висока спортска продуктивност не може замислити на дужи рок без хуманих аспеката стварања нових људских и спортских вредности. Суптилност проналажења мере између продуктивности и хуманизације у спорту значи и остварење општеспортских и менаџерских циљева.

3.2. ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ ИСТРАЖИВАЊА

Упоредо са порастом интересовања људи за разне видове спорта и спортских такмичења, у последњих двадесетак година дошло је до великог развоја "спортских" наука. Тренажна технологија, нове информације о расту и развоју као и методе учења драматично су побољшани у том периоду. Спортисти, спортски клубови, спортски стручњаци и сви остали актери који су професионално укључени у спорт, а који су на време увидели важност примене научних сазнања у спорту, били су у значајној предности у односу на оне који су остали верни традиционалним методама рада. У стручним фудбалским круговима, 80-их година прошлог века, постало је јасно да тренери треба да прихватају и у свом раду примењују сазнања из спортских наука.

Тренер је кључна особа у развоју спортске каријере и један од најважнијих фактора његова успеха. Тренерска каријера је стресна, захтева много рада и посвећености том послу уз висок ниво укључености у процес спортског развоја спортисте.

Митић (2008) у магистарском раду „Модел селекције младих фудбалера у Србији“ на основу добијених резултата истраживања закључује да је селекција у фудбалу у Србији непланска и несистематична и да расположиви стручни кадар задовољава минималне захтеве за спровођење квалитетне селекције. На основу истог истраживања као најјачи мотив за бављење фудбалом наведени су здравље и жеља за такмичењем, а као најпожељније особине тренера наведена је способност за добрим објашњавањем и демонстрацијом. Истраживање је спроведено на 378 испитаника подељених у четири субузорка (тренери, родитељи, млади и формирано фудбалери).

Димец и Кајтана (2009) се у свом истраживању баве психолошким карактеристикама млађих и старијих тренера Циљ овог истраживања био је утврдити разлике које се могу појавити између тренера који се тренерским послом баве дуже време, због чега се сматрају старијим тренерима, и оних који се тим послом баве нешто краће. Аутори су претпоставили да се психолошке разлике између тренера јављају због стреса с којим се

сусрећу у својој професији. Претпоставка је потврђена добијеним резултатима на узорку од 275 словенских тренера. Групу млађих тренера чинили су тренери до 34 године, док су групу старијих тренера чинили тренери од 35 година и више. Мерене су њихове особине личности, социјалне вештине, стилови руковођења, мотивација постигнућа и само-мотивација, као и социо-емоционалне компетенције и ставови. Резултати истраживања су показали да су млађи тренери педантнији, отворенији према новитетима, савеснији, пријатнији и знају боље управљати властитим емоцијама. Старији тренери су демократичнији, али се исто тако и чешће понашају аутократично и чешће изјављују како је тренерски посао за њих извор проблема.

Грк (2010) је истраживањем желела да сагледа релације између услова за педагошко усавршавање тренера које пружа спортска организација и свести о значају педагошке компетентности у раду тренера. Уз наведено, покушала је и да сагледа значај, потребу и могућност развоја педагошких компетенција тренера у спортској организацији, а с аспекта холистичког приступа менаџменту перманентног образовања. Резултати сервеј истраживања које је спроведено на 102 тренера са подручја јужно-бачког округа указали су на позитивну корелацију између услова које спортска организација пружа тренеру у погледу његовог педагошког усавршавања и њихове свести о значају педагошке компетентности у њиховом раду. Тренери су генерално несвесно компетентни иако се свест о педагошкој компетентности креће у континууму од несвесне некомпетентности до несвесне компетентности. Иако су углавном задовољни бригом спортске организације за њихово педагошко усавршавање, они изражавају потребу за већим бројем курсева и семинара за тренере него што је случај.

Марић (2011) се у оквиру семинара за тренере бавио специфичностима рада са младим спортистима са акцентом на њиховој селекцији и чиниоцима коју ту селекцију и омогућавају. Бавио се и питањем социјалог статуса спортисте, као и значајем образовања кадра који се професионално бави спортом. Наглашава да савремени тренер мора располагати са веома широким репертоаром теоријског и практичног знања, мора бити способан да се сналази у новим (непознатим) ситуацијама, да решава настале тренутне

проблеме и да има осећај за уочавање и решавање проблема, како у односу на тренажни рад, тако и у односу на личне животне потребе својих спортиста.

Терзић (2012) наводи да је током своје целокупне историје спорт показао да одолева времену. Упркос бројним променама које су обликовале и модификовале друштвени живот, он је опстао и успео да докаже да поседује изузетну виталност и способност прилагођавања новим потребама и очекивањима. Тако да је данас спорт једна од најраспрострањенијих активности, присутан је у најудаљенијим деловима наше планете, и сваког тренутка га посматрају милиони људи, услед чега је неспоран његов снажан утицај на њихов живот. Терзић у дисертацији „ Улога лидера на трансформационе промене у спорту“ даље наводи да ће се савремена и будућа спортска организација сусретати све више са немирима, турбулентним ситуацијама и хаосом у пословању. Свет промена у којима је човечанство „заглавило“ наставља се експоненцијалним трендом и огромним страховима за опстанак компанија. Свет се све више суочава са ужасном неизвесношћу будућности и променама које постају дате величине. У таквим околностима опстанак организација, компанија, односно бизниса, везује се за исказивање виших напора које називамо способношћу креације нових, до тада неисказаних путева и идеја ка успеху. Да би дошло до трансформације потребно је да дође до промене понашања већине запослених. То представља промену у начину размишљања, одлучивања и акције. Сматра да ће кључна конкурентска предност у будућности бити способност лидерства да креира друштвену архитектуру потребну да се генерише интелектуални капитал.

Радоја (2012) је своје искуство изнео у књизи “ Кроз обуку и тренинг до играча и игре“ у којој констатује да без осмишљеног програмског и планског приступа тренажном процесу нема загарантованог успеха. Руководећи се управо тим сазнањима, указује на значај планског приступа у раду на обучавању и тренирању младих играча. Наглашава да је обука период који се веже за најранији период и проводи се у савременим условима најмање четири године, практично и теоретско учење новог и траје до фазе раног пубертета. Међу бројним сегментима тренажног процеса обучавању елемената фудбалске игре и развоју моторичких способности у оквиру сензитивних фаза он даје прво место. Узевши у целини фудбалска техника одликује се великом разноврсношћу, која ову игру

чини изузетно динамичном и атрактивном. Аутор наглашава да је једно од карактеристичних обележја фудбалске технике у томе што се она изводи мање прилагођеним деловима тела (ногом и главом). Ова околност један је од битних разлога што је за овладавање фудбалском техником потребно далеко више времена, него код других игара са лоптом. Друга битна карактеристика фудбалске технике огледа се у њеној пластичности и варијативности. Непрекидне промене ситуација у игри захтевају увек нова а веома често и оригинална решења, услед чега се у току игре ретко понављају једне исте кретње и технички захтеви. Посебно истиче да се не сме се занемарити чињеница да ефикасност процеса обучавања, па и укупне тренажне припреме у целини зависи од искуства и педагошке зрелости тренера, под чиме се подразумева не само познавање основних законитости тренажног процеса обучавања и треирања, већ и основне законитости развоја и функционисања целокупног људског организма.

Гацић (2013) у књизи „Педагошки рад у фудбалском клубу“ указује на важност принципа педагошког рада и на методе обучавања. Посебно наглашава улогу стручног и васпитно-образовног рада све са циљем развијања знања, вештина и навика младих спортиста. Истиче неопходност рада са спортистима према узрасним категоријама и даје препоруке за педагошки рад за сваки узраст. Пореди и системе стручног и педагошког рада у земљама западне Европе, Северној Америци и земљама бившег источног блока. Закључује да се за савремени спорт код нас може рећи да представља својеврстан микс свих наведених система спорта у свету. Управо од система организовања спорта у некој земљи директно зависи и начин спровођења стручног и педагошког рада.

Радаковић (2015) у својој дисертацији „Модел управљања у успешним фудбалским клубовима“ инсистира на чињеници да је у модерном фудбалу успех заснован на савременом организационом систему који укључује и одговарајућу менаџментску структуру. Фудбалски клубови се све више профилишу као модерне пословне компаније које у својим плановима и активностима спроводе савремене моделе стратегијског управљања. Анализом модела управљања, односно стратегије које су детерминисале спортску и пословну успешност најбољих европских клубова, са акцентом на њихове пословне перформансе, аутор је издвојио доминантни модел управљања професионалним

фудбалским клубом, који је предложио за репер за будућу трансформацију најбољих српских фудбалских клубова. Не минимизира ни улогу и значај стручњака у спорту у управљачко-административном делу сваке спортске организације. Успешан начин управљања спортском организацијом, постао је захтев и потреба њеног раста и развоја, а управо у томе одлучујућу улогу имају високообразовани и квалификовани менаџери из области спорта. Наиме, како се спортска индустрија временом увећавала и расла, то је већа потреба за успешном менаџмент праксом, заснованој на стручњацима специјализованих компетенција из области спортског менаџмента. Из тог разлога, данас су спортски менаџери, захваљујући својим знањем, вештинама, потенцијалом и способностима постали фактор од критичне важности за успех ефикасне и ефективне спортске организације.

У досадашњим истраживањима углавном се наводи и да је спорт последица глобалних друштвених збивања. Ако се фудбал издвоји као репрезент спортског система једне земље, лако се уочава да су тренутно најуспешније фудбалске нације управо оне у којима је остварен највиши степен друштвене, економске, политичке и образовне уређености.

4. ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА

На основу досадашњих истраживања, дефинисаног предмета, циља и задатака истраживања постављене су следеће хипотезе:

Главна хипотеза

ГХ – Претпоставља се да је селекција и стручно-педагошки рад основа за унапређење организације рада у фудбалу са млађим категоријама.

Помоћне хипотезе:

Х₁ – Претпоставља се да би изградња одговарајуће инфраструктуре и упошљавање стручних и образовних кадрова допринела креирању најоптималнијег модела организације рада.

Х₂ – Претпоставља се да би планирање и програмирање тренажног процеса са младима у фудбалу допринело креирању најоптималнијег модела организације рада.

5. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

У оквиру рада над докторском дисертацијом биће коришћене следеће истраживачке методе:

каузално-дескриптивна,

дијалектичка

метода компаративне анализе,

У овом истраживању лонгитудиналног карактера посебна пажња ће бити посвећена прикупљању што већег броја података који ће се односити на утврђивање значаја изградње одговарајуће инфраструктуре и упошљавање стручних и образовних кадрова, као и менаџмент самог тренажног процеса за креирање најоптималнијег модела организације рада.

При проучавању података вршиће се одговарајућа научна критика прикупљене грађе, као и одлучивање о поузданости и веродостојности проучаваног материјала.

На основу прикупљених података, везаних за изучавање модела организације рада са млађим категоријама, након изведене научне критике, поступком синтезе доћи ће се до одређених закључака који ће моћи да нам пруже корисне сугестије о могућностима управљања тренажном технологијом и развоју конкурентности омладинских школа у фудбалу.

Путем процењивања кључних фактора за одређивање спортских резултата фудбалских клубова и њихове повезаности са правилним радом са млађим категоријама могуће је направити комплетну процену перформанси менаџмента у фудбалским клубовима.

Најуспешнији модели рада са млађим категоријама биће препоручени за примењивање у професионалним фудбалским клубовима у Србији.

6. МОДЕЛ ОРГАНИЗАЦИЈЕ РАДА СА МЛАЂИМ КАТЕГОРИЈАМА

Стручни и педагошки рад у спорту код нас и у свету има доста сличности али и различитости за које се може рећи да потичу од разлика у систему и организацији спорта, као и односу друштва према спорту у различитим друштвеним уређењима.

У савременом фудбалском тренингу веома често су актуелна питања: шта радимо, како радимо, када то радимо, колико радимо, зашто радимо, па до, колика су оптерећења, интензитет, обим, како организовати тренинг с обзиром на расположиве просторе, услове, бројност играча, карактеристику тренажне групе. Та питања су актуелна и увек ће бити, јер је објекат тренерског рада човек, дете чије су физиолошке, психолошке, физичке, фудбалске способности веома диференциране, подложене променама, као и окружење, амбијент одрастања.

Свакако, савремени тренер у било ком спорту треба да има што више знања из свог изабраног спорта које треба да стекне образовањем и стицањем искуства. Знања доброг тренера обухватају разне врсте информација, од кондиционирања играча па до рехабилитације повређених играча и опоравка спортиста. Списак информација и знања која треба да поседује добар тренер је непресушан, али знање само по себи неће бити довољно као гаранција успеха. Важно је да тренер зна када, где и како да искористи своја знања на најефикаснији начин. Врло је битно да тренер буде особа широких схватања и отвореног ума за нова сазнања из спортских наука и области које су везане за спорт, као и да непрестано ради на свом усавршавању.

Управо зато методологија рада и методски поступци често доживљавају промене, усавршавају се и прилагођавају потребама развоја наведених човекових способности, захтева у фудбалској игри и променама у окружењу.

Из тог разлога је тренерски рад веома сложен, деликатан и одговоран, а суштина, смисао и задатак тренерског посла не огледа се само у прилагођавању дечијег организма на

повећане и појачане физичке напоре и оптерећења, већ и у томе да млади људи буду здрави и радно способни.

У фудбалском клубу рад са млађим категоријама мора да буде масовно заступљен, систематично обављан, комплексно захваћен и аналитички извођен, да би резултати обучавања, развоја, тренирања, припремања, усавршавања и васпитања били остварени.

Управо зато рад са млађим категоријама мора имати посебан третман и изузетан положај у организацији стручно-педагошког рада у фудбалском клубу. Тренер је тај од кога у највећој мери зависи успешност рада са млађим узрасним категоријама. Тренерски посао је веома креативан, стваралачки, и не трпи шаблоне и готова решења. Зато у овом раду говоримо о једном приступу, начину рада са млађим узрасним категоријама у фудбалу, односно о моделима тренинга, циљевима, смерницама, задацима, за одговарајући узраст.

У моделима тренинга, дате су препоруке, захтеви на нивоу појединачних тренинга за одговарајући узраст, наравно, поштујући основна педагошка начела, узрасне карактеристике, способности, тренутни ниво знања играча, методолошке принципе рада са млађим узрасним категоријама. Ти захтеви се односе на садржаје рада, циљеве рада у уводном, основном и завршном делу тренинга. Обзиром, да тренер познавајући методолошке принципе организацију тренажног процеса, креира тренинг, одабира елементе од предложених, слаже их у одговарајући концепт тренинга, поштујући редослед, дужину трајања појединих делова тренинга. Као што смо веће напоменули, на који начин ће се реализовати задати циљеви појединачног тренинга, у којим формама и облицима рада, зависи од креације, способности самог тренера и претходно наведених битних чинилаца тренажног процеса.

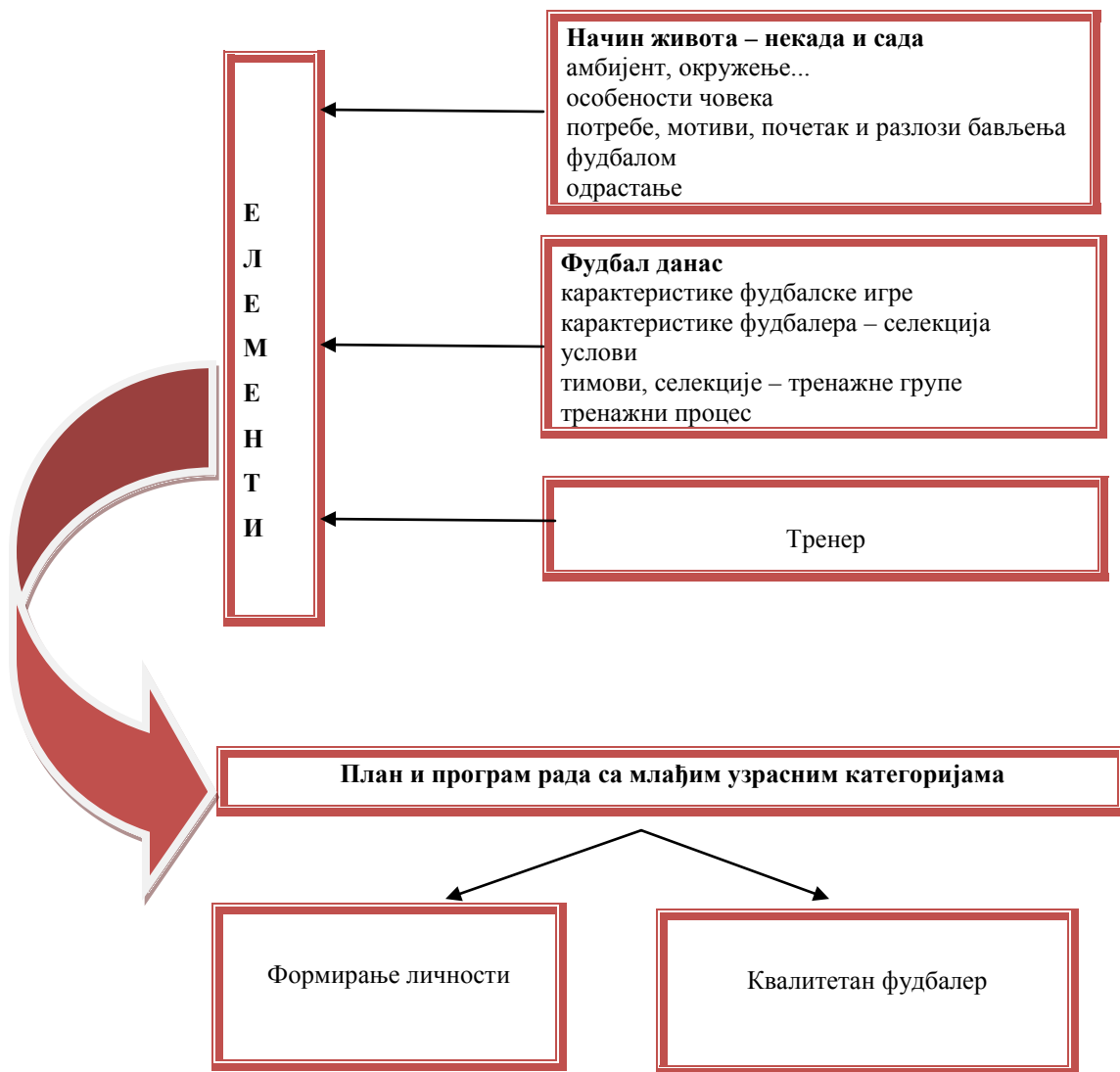
Колико времена ће бити потребно да се одговарајући елемент усвоји, односно, испуни задати циљ у тренажном процесу, зависи како од начина и организације рада, тако и од способности самих играча и њиховог степена и брзине напредовања. Зато се модели тренинга често веома преплићу, и један на други надовезују.

У самим моделима тренинга, постоје и одговарајуће фазе обуке појединих фудбалских елемената, задатих циљева тренажног процеса за одговарајући узраст. Не може се са сигурношћу одредити, како трајање појединих фаза обуке, тако и самог модела тренинга за одговарајући узраст. Као што знамо, многи елементи и велики број фактора утиче на сам тренажни процес, садржаје плана и програма рада са млађим узрасним категоријама.

Свако време са собом носи и своје карактеристике које утичу, како на планирање и програмирање тренажног процеса са млађим узрасним категоријама, тако и на променљивост садржаја и саму адаптацију плана рада са младима у фудбалу.

6.1. ЕЛЕМЕНТИ УТИЦАЈА НА РАЗВОЈ ТРЕНАЖНОГ ПРОЦЕСА

Многи елементи утичу на тренажни процес са младима у фудбалу (слика 1). Исто тако дуг је пут и до самог појединачног тренинга. Огроман број фактора детерминише садржаје плана и програма рада и начин реализације циљева у раду са млађим узрасним категоријама. Међутим, циљеви увек морају остати исти. С једне стране, то је формирање квалитетних личности, оспособљених да буду неизоставни и корисни део друштва и окружења, а са друге стране, формирање што већег броја квалитетних фудбалера који касније могу да одговоре захтевима савременог фудбала и да га исти могу играти на високом нивоу. Фактори који утичу на планирање и програмирање тренажног процеса са млађим узрасним категоријама и сама њихова променљивост, са собом повлачи и адаптацију плана рада са младима у фудбалу. Променљивост такозваних улазних параметара, дефинише, условљава и утиче на излазне елементе, начине, циљеве, садржаје, тренажног процеса у раду са млађим узрасним категоријама.

Слика 1. Елементи утицаја на развој тренажног процеса

Начин живота – некада и сада

Сигурно је, да људи нису живели на исти начин као сада. Начин живота условљава да се и карактеристике самог човека, детета мењају. Амбијент, окружење веома утичу и на организацију живота, на потребе, афинитете, особености и карактеристике самог појединца, човека, детета. Своје слободно време, човек је раније организовао на сасвим другачији начин него данас. Више времена је проводио у дружењу са другим људима.

Самим тим и социјализација је била на далеко већем нивоу. Ово је утицало и на већу екстравертност појединца што је веома битно за онога који жели да се бави спортом, посебно колективним, као што је фудбал. Исто тако, знамо да то има велику улогу у стварању кохезије и компактности саме групе, бољих односа унутар једног тима, а омогућава и боље разумевање других, прихватање различитости.

Исто тако, слободно време попуњавано је тако што се више „дружило“ са књигом. Когнитивне способности су се развијале, као и само образовање које је било на далеком већем нивоу. У наставку овог рада видећемо утицај, односно велику повезаност нивоа когнитивних способности са тактичком свешћу појединца, као и са брзином адаптације током тренажног процеса.

Организација слободног времена пре је била уско повезана и са провођењем више времена ван куће, у природи, у игри, као и осмишљавању нових игрица, што је опет захтевало више креативности. Деца су данас мање физички активна, мање времена проводе у природи, играјући се, дружећи се. Више физичких активности раније, утицало је да се и моторика спонтано, природно, подизала на виши ниво. Због задовољства и креативности које деци пружа игра, фудбал, деца су ова моторна искустава, и основна знања о фудбалској игри добијала играјући фудбал на улици. Самоукост, самоистраживање је било саставни део сваке игре било ког детета.

Раније је на часовима физичког васпитања у школама, основним и средњим, велика пажња поклањана едукацији деце, скоро из свих области спорта. Ово је омогућавало деци, са једне стране, да стичу нова искуства, што већу базу кретне структуре, као и са друге стране да „пронађу“ себе и да се почну активно бавити одређеним спортом према њихом таленту, способностима а и према афинитету. На жалост, овакви видови играња и едукације деце постепено се губе. Некада су деца почињала да се баве спортом јер су показивала одређене способности, жељу и љубав према датом спорту. Данас, почетак бављења спортом није искључиво везано за постојање одговарајућег талента појединца, а још мање љубави према неком спорту. Оно је условљено да деца буду више физички

активна, или да своје слободно време квалитетније употпуне. Све је мање младих који своје афинитете показују за спорт, а самим тим и за фудбал. Економска ситуација, експанзија телевизије, рачунарске технике, телекомуникација, других спортова, све то је утицало на мањи прилив деце у фудбал, па самим тим мању базу за квалитетнију селекцију.

Резултати истраживања која су недавно спроведена показују да су се просечна телесна висина и маса повећале код деце школског узраста, али да су се истовремено њихове базичне физичке способности попут брзине, агилности, снаге, значајно смањиле. Узроци оваквог стања су, пре свега, смањена физичка активност, све мање кретања и вишесатно седење испред компјутера и телевизора. За овакву ситуацију крива је брза и неквалитетна храна, као и мања ангажованост родитеља или отуђеност у породици, али и недовољни број часова и неквалитетно спровођење физичког васпитања у школама, лоши услови. За 6% у просеку смањене су физичке способности код деце школског узраста у односу на период од пре 15 година. Дечаци школског узраста су просечно виши за 3% него пре 15 година, телесна маса им је повећана просечно за чак 14%, а индекс телесне масе (БМИ) повећан је просечно за 7,3%.

Дечаци су у пубертет улазили просечно са око 14,5 година, а данас са око 13 година, са тенденцијом да старосна граница уласка у пубертет још опадне. Сматра се да је вишак килограма, међу првим узрочницима ове појаве, као и нездрав начин живота, лоша исхрана.

Такође, социјални амбијент, као што је растуреност породице, стрес, који је последица развода родитеља, нарушава равнотежу хормона раста и других ензима у организму и убрзава физички развој. Ово за последицу има да дечаци који искусе рани пубертет могу показати много агресивније понашање. Пубертет је период и када се дешавају морфолошке, моторичко-функционалне промене. Сигурно је да све то заједно утиче, као што је речено, на начин живота појединца, а то и на његове индивидуалне карактеристике, способности, потребе и афинитета према одређеном спорту, као и на сам план и програм

рада са млађим узрасним категоријама и у школи фудбала.

Структура савремене фудбалске игре детерминише и садржаје тренажног процеса, као и карактеристике самих фудбалера, а оне, као што је већ познато утичу и на саму селекцију будућих играча и сам тренажни процес истих, односно на план и програм рада са млађим узрасним категоријама.

Тренутно у фудбалу важи правило: „брже, јаче, више, више технике“. Ова језгровита формула савршено сумира развој фудбала у последњих неколико година. Брзина је већа, и то не само брзина трчања, већ и брзина извршења одговарајућих радњи на терену, као што су: долазак у посед лопте, брза и правовремена предаја, брзина тактичког размишљања и доношења одлука. Све више је дуела, контакта током саме игре. Ово опет приморава играче да развију много више „атлетских“ квалитета. Без сумње, најупечатљивија карактеристика данашње игре је развој техничких вештина, односно висок ниво технике, како са лоптом тако и без лопте. Сведоци смо промена и у тактици саме игре. О системима много пута је до сада говорено. Једна од кључних промена и најзначајнија је повећење темпа игре, односно начина и стила игре једног тима. Победнички тимови поред могућности да већи део утакмице играју у високом темпу, они су у стању и да контролишу темпо игре, односно да убрзају или успоре игру по потреби, да контролишу игру, да изненаде противника. Тактичке промене савремене игре повећале су значај техничких квалитета играча, односно технике као средства за реализацију тактичких замисли. Као резултат свега овога, играчи су обогатили своје техничке и „атлетске“ способности, као што је већ речено. Развој игре аутоматски подразумева да се играч мора адаптирати захтевима савременог фудбала.

Играч данашњице ако жели да успе на највишем нивоу би требало:

- да има савршену технику – то је разлог зашто је битно да играч на време успешно овлада што већим репертоаром технике у млађим узрасним категоријама, да обучи, истренира, усаврши, специјализује низ техничких вештина,
- да развије тактичку свест која ће му дозволити да прими, обради, изврши

инструкције тренера, да развије способност да квалитетно и успешно реагује, прилагоди новонасталим ситуацијама на терену које фудбалска игра са собом увек носи,

- пре свега, он мора бити спортиста – комплетна личност – што указује назначаја васпитно-образовних циљева током рада са младима у фудбалу,
- такође део оружја победника у игри данас је и ментална снага – он мора да зна како да се потврди, да као играч са јаким менталитетом реши изазове, да пронађе исправна решења у тешким ситуацијама како на самом терену, тако и ван њега, да надмаши себе,
- да своје „атлетске“, физичке способности подигне на што већи, ниво, на време поштујући сензитивне фазе развоја појединих физичких способности.

Све ово наведено утиче и на сам тренажни процес, детерминише садржаје тренажног процеса, начин рада, и указује на значај стручно-педагошког рада са млађим узрасним категоријама у фудбалу. Никад се не сме заборавити да је екипа, па сам тим и тренажна група веома хетерогена са више аспеката.

Када се говори о самом тренажном процесу, поготово када се то односи на рад са младима у фудбалу, стално се апострофира план и програм рада за одређени узраст. То је веома комплексан проблем, и вероватно би га било могуће у великој мери успешно спровести да је реч о појединцу, а не о групи играча различитих карактеристика, као што је у фудбалу, поготово у млађим узрасним категоријама. Постоје велике разлике у развоју и зрелости дечака истих година, односно, треба правити разлику између биолошке и хронолошке старости дечака. Код дечака нагли раст може почети већ са десетак година, а може и да не почне све до шеснаесте године. Стога, јако је важно да тренери, а и клубови, сачувају младе талентоване играче који биолошки касне за својом генерацијом. Небројено пута се десило, да врхунски фудбалери у периоду дечаштва и пубертета нису били посебно истакнути, посебно у физичком смислу. Такође, значајан аспект тренинга младих играча односи се на обим и интензитет тренинг. Задатак тренера је да пажљиво посматра како индивидуално играчи одговарају на тренажна оптерећења, јер млади играчи лако могу

бити преоптерећени, претренирани, или се чак може негативно утицати на њихово здравље.

Унутар саме групе постоје и велике флукуације. Сусрећемо се са променљивошћу бројчаног стања саме тренажне групе. Увек су присутни доласци и одласци дечака. Дешава се, да део групе постане играч различитог нивоа знања или способности.

Исто тако, развој одговарајућих способности, брзина усвајања, напредовања, не иде линеарно и не иде истим темпом код свих играча. Сходно томе, да ли је могуће у пракси тачно дефинисати колико је времена, тренажних јединица, броја понављања, минута, сати, недеља, месеци потребно да се одговарајући фудбалски елемент усвоји? Може ли се то израчунати, обзиром да је у питању дете са својим индивидуалним карактеристика и способностима, тренутним нивоом знања, одговарајућим темпом напредовања или пратити напредак појединца, групе? Све ово указује на комплексност рада са младима у фудбалу. Ово се односи и на сам планиран садржај и форме рада, које су подложне променама и у самом тренингу, односно планирану вежбу некада треба упростити или пак усложнити.

Временом се, може доћи и у ситуацију да се „изашло“ из такозваног оквира, унапред написаног плана и програма за одговарајући узраст. Колико то утиче и на креирање самог садржаја појединачног тренинга? Врло често се у теорији сусрећемо са одређеним нумеричким показатељима, односима о заступљности појединих елеманата тренажног процеса за одговарајућем узрасту. Тренажни процес сигурно треба да се креира поштујући методе и принципе рада са млађим узрасним категоријама, са једне стране, а са друге стране исто тако поједине садржаје тренажног процеса (на пример приликом обуке и развоја техничких способности) треба правити и прилагодити их тако да прате сам развој групе, појединца. Самим тим све је подложно корекцији, промени, примени, провери, корекцији и тако у круг. Такође, не може се занемарити, односно, уочљиве су промене, на боље, што се тиче и самих услова тренирања, пратеће опреме, објеката, што омогућава квалитетније, лакше, сврсисходније, спровођење тренажног процеса.

6.2. МОДЕЛ ОРГАНИЗАЦИЈЕ РАДА СА МЛАЂИМ КАТЕГОРИЈАМА ПО УЗРАСТИМА

Табела 1. Организација рада са млађим узрасним категоријама

Организација рада са млађим категоријама по узрастима					
Четворогодишњи период истраживања и експериментисања -основни тренинг- „ДЕЧИЈИ ФУДБАЛ“		Четворогодишњи период консолидације и упијања -тренинг за изградњу и обликовање играча за будућност- „ПРИПРЕМНА И РАЗВОЈНА ФАЗА“		Четворогодишњи период стабилизације и стварање аутоматизма -тренинг за наступ- „ФАЗА РАЗВОЈА, ТРЕНИРАЊА И СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ“	
У6-У8	У9-У10	У11-У12	У13-У14	У15-У16	У17-У18
Недељни обим рада	Недељни обим рада	Недељни обим рада	Недељни обим рада	Недељни обим рада	Недељни обим рада
4 активности - 3 тренинга - 1 утакмица (3:3, 6:6) И додатне вантренажне активности (базичне)	5-6 активности - 4-5 тренинга - 1 утакмица (7:7, 9:9) И додатне вантренажне активности (базичне)	6-7 активности - 5-6 тренинга - 1-2 индивиду. - 1 утакмица (9:9, 11:11)	6-7 активности - 5-6 тренинга - 1-2 индивиду. - 1 утакмица (11:11)	6-8 активности - 5 тренинга - 1-2 индивиду. тренинга - 1 утакмица (11:11)	6-9 активности - 5 тренинга -2-3 индивиду. тренинга - 1 утакмица (11:11)
време тренинга	време тренинга	време тренинга	време тренинга	време тренинга	време тренинга
50-60 минута	75 минута	75 минута	75 минута	75-85 минута	75-85 минута

6.2.1. Модел организације рада са узрастом од 12-18 година

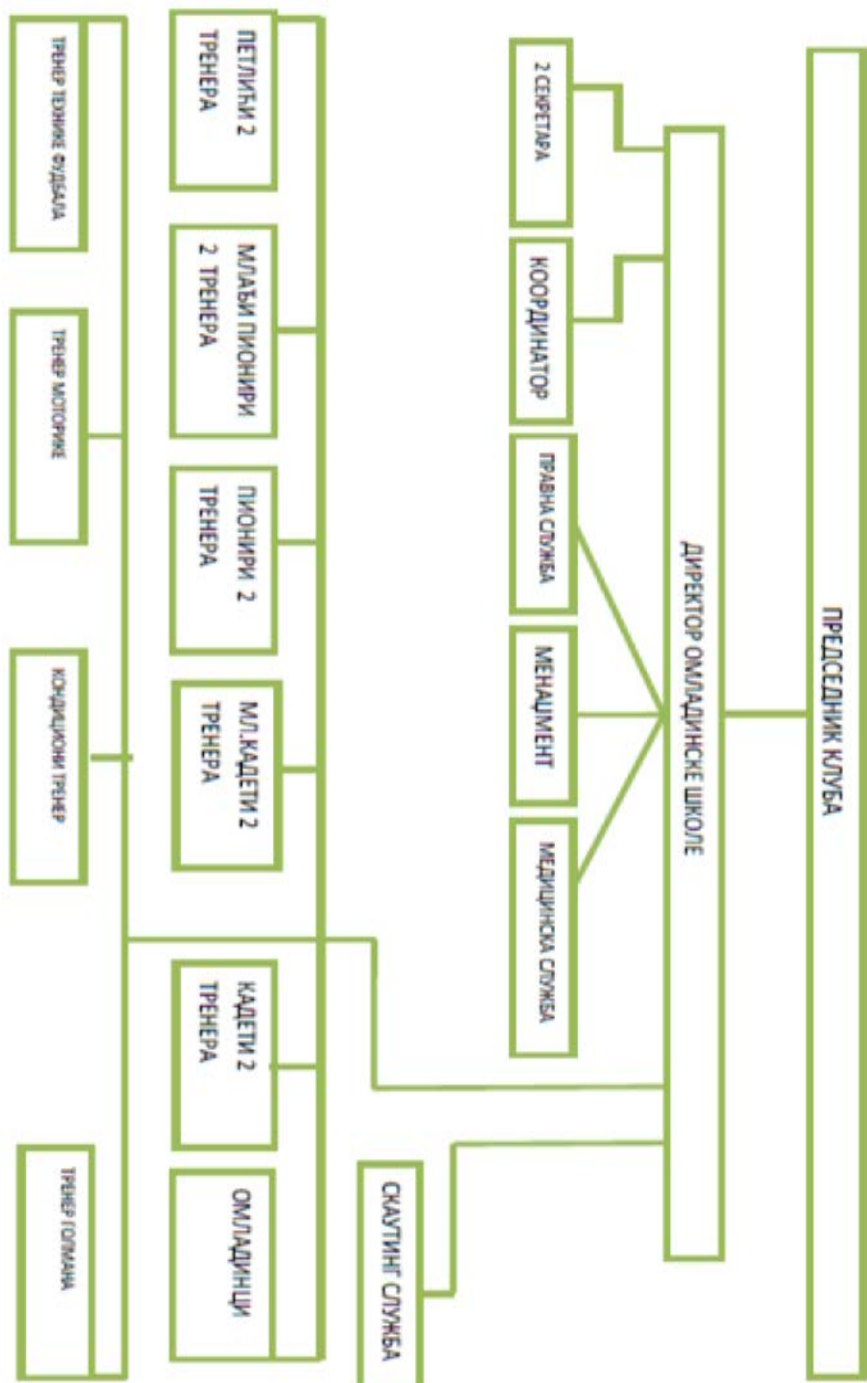
За овај узраст би идеално било када би попут многих академија на западу наши клубови били у прилици да обезбеде деци интернатски смештај и школовање, али нажалост у данашње време и терени су луксуз.

Менаџмент школе комплетно организује и спроводи рад око терена. Све остале службе уско су везане за своју делатност а све у циљу прогреса омладинске школе (слика 2).

Узраст од 12 до 18 година :

- 2001. годиште са њима раде два тренера (један главни и један помоћни)
- 2000. годиште са њима раде два тренера (један главни и један помоћни)
- 1999. годиште са њима раде два тренера (један главни и један помоћни)
- 1998. годиште са њима раде два тренера (један главни и један помоћни)
- 1997. годиште са њима раде два тренера (један главни и један помоћни)
- 1995. и 1996. годиште са њима раде два тренера (један главни и један помоћни)

ШЕМА УЗРАСТА ОД 12-18 ГОДИНА

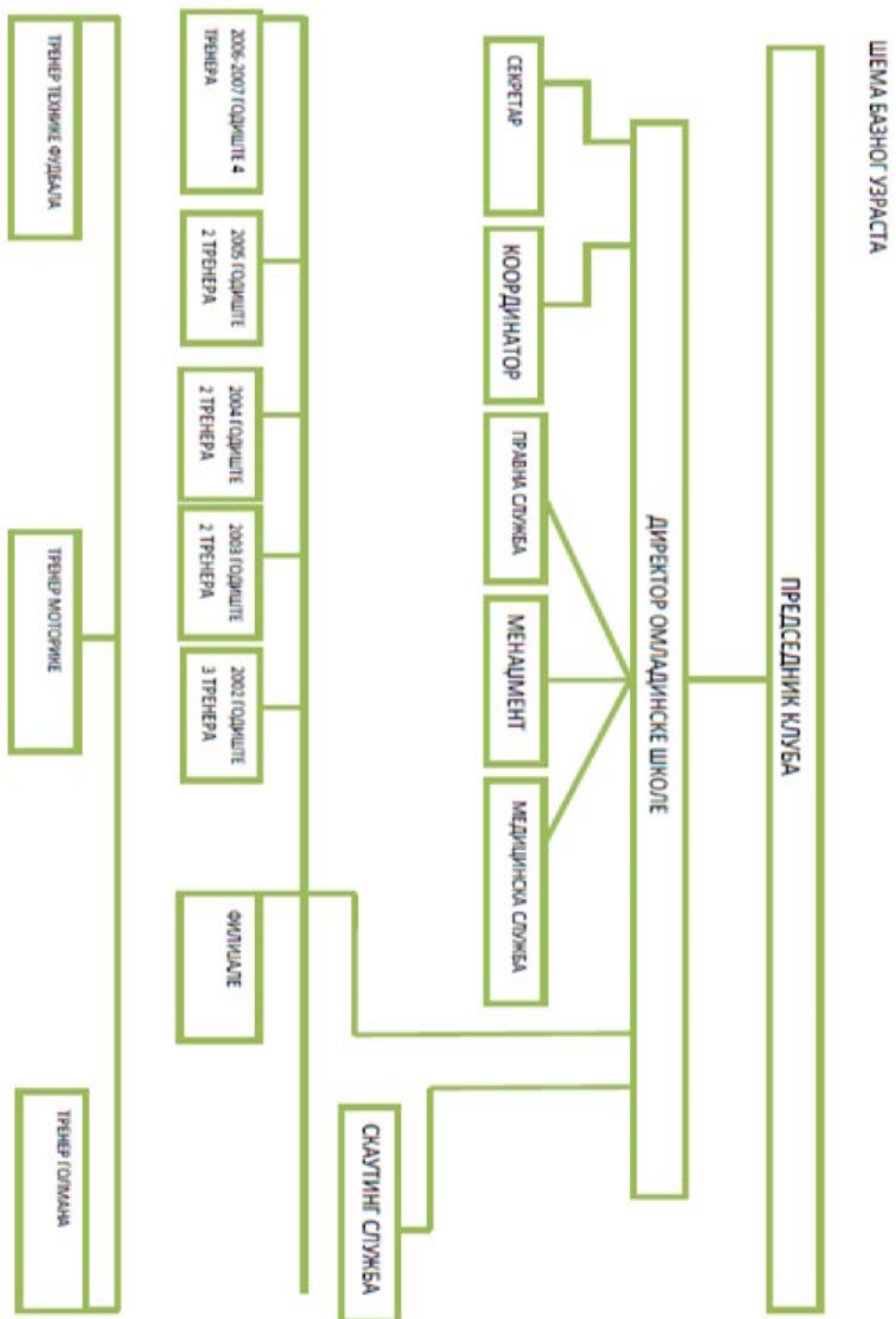
Слика 2. Шема узраста од 12-18 година

Такође са њима раде и тренери специјалисти за: технику, физичку припрему, моторику, технику трчања, специјалиста за рад са голманима. Допунска селекција се организује сваке последње недеље у месецу, где се током месеца пријављени дечаци из околних клубова и шире окупљају и показују фудбалско умеће а најталентованији се задржавају на присмотри и после низа тестова најбољи остају у клубу.

6.2.2. Модел организације рада са узрастом од 6-11 година

Рад са овим узрасним категоријама је јако сложен. Његова основна премиса је потреба да деца стално уче, напредују како у развоју моторичких тако и у развоју интелектуалних способности. Програм рада треба да буде планиран на такав начин да је могућа адаптација на карактеристикама сваког детета. Свако дете, има одређене вештине и капацитете.

Наравно, способност и потенцијал деце не може бити исти, па и садржај обуке, педагошки приступ и цео програм мора бити прилагођен сваком детету. Успех сваког дечака мери не само резултат и учинак у игри, већ и у учењу. Један од основних предуслова за успешан рад је љубав према фудбалу, позитивне емоције и страст према најпопуларнијем спорту људске цивилизације. Йубав према фудбалу, према свом граду је основа успеха у будућности. Детаљна пажња посвећена је избору вежби и подразумева постепен развој физичке, техничке, тактичке, психолошке способности. То се одражава на напредак, побољшање и контролу напретка кроз мерење и верификацију свих аспеката обуке и свим аспектима успеха у игри. Добро осмишљен темељ физичких, техничких, тактичких и других врста обуке је основни предуслов за велика достигнућа. Програм је испланиран да се прилагоди захтевима сваког детета и процена успеха сваког дечака се мери како ће напредовати у учењу и у напретку на самом терену. Основни циљ програма школе за ову узрасну категорију је да установи јасну дијагнозу праћења развоја свих компоненти од којих зависи успех. Поред развоја моторичких вештина програм има за циљ поштовања партнера и противника, разумевање важности колективног деловања, поштовања ауторитета тренера и судија, правила понашања у игри (слика 3).

Слика 3. Шема базног узраста (6-11 година)

Не мање важна карактеристика програма рада је радост и осмех. Обука почиње и завршава се осмехом на лицу дечака. Вежбе које се користе на тренингу треба да подстакну децу да играју фудбал и испољавају своје жеље.

Узраст од 6 до 11 година :

- 2007. годиште са којима раде три тренера (један главни и два помоћна)
- 2006. годиште са којима раде три тренера (један главни и два помоћна)
- 2005. годиште са којима раде два тренера (један главни и један помоћни)
- 2004. годиште са њима раде два тренера (један главни и један помоћни)
- 2003. годиште са њима раде два тренера (један главни и један помоћни)
- 2002. годиште са њима раде три тренера (један главни и два помоћна)

Такође са њима раде и тренери специјалисти за технику, моторику, технику трчања, тренер голмана.

База би требала да окупља велики број дечака и да представља својеврстан филтер за старије узрасне категорије. Идеално би било са већим бројем квалитетнијих школа фудбала направити двосмерну сарадњу где би најталентованији дечаци долазили у клуб а за узврат школе фудбала би добиле мање талентоване дечаке и одређену финансијску помоћ.

7. РАЗВОЈНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ МЛАДИХ ИГРАЧА

Под појмом „млади, млађи“ у фудбалу, мисли се на више узрасних категорија, почев од њиховог укључивања у системске процесе програмираног рада, па све до њихове пуне биолошке зрелости и укључивања у сениорски фудбал. Сваки од ових процеса има своје карактеристике и могућности у вишегодишњем раду са младима у фудбалу.

Сваки тренер-педагог треба да зна да је за успешан тренерски рад неопходно константно радити на три основна подручја развоја личности:

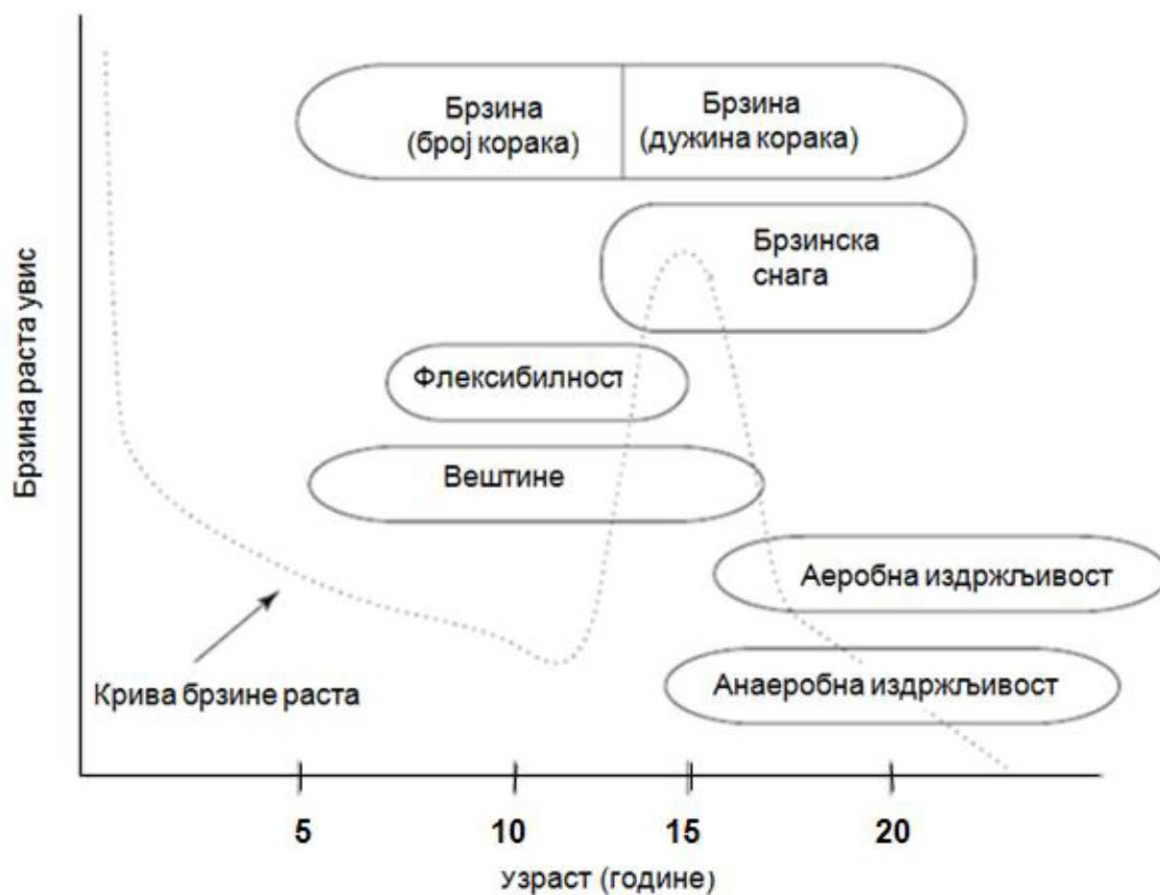
- Психомоторни развој (вештине, навике, физичка спремност)
- Афективни развој (социјалне вештине, ставови, мишљења)
- Когнитивни развој (знање и интелектуалне способности)

Психомоторни развој личности подразумева развој сложених моторичких вештина као и физичке спремности. То се постиже тренингом усмереним на усавршавање вештина и подизање нивоа физичких способности.

Афективни развој личности се може описати као развој осећања, вредности и социјалног понашања. У раду са спортистима то се остварује развијањем њихове способности да се носе са успехом и поразом, разумевањем спортског понашања, самопоуздања, поштовања према другима итд.

Когнитивни развој односи се на усвајање знања и способност обраде информација. Когнитивне способности спортисте указују на оно што би он требало да зна, начин решавања проблема у контексту игре, а што тренеру даје могућност да процени знање и разумевање којима спортиста располаже. На пример, проблем може бити како "пренети" знање о нападачкој стратегији из игре 5:5 на игру 11:11, где су величина терена за игру и трајање утакмице различити.

За тренера је врло важно да, поред доброг познавања подручја развоја личности, зна правац и тренд развоја способности из тих подручја за различите узрасте. Наравно, увек треба имати на уму чињеницу да сваки појединац има свој природни темпо раста и развоја (биолошки и хронолошки узраст). Када се говори о важности и пажњи која се посвећује на тренинзима одређених елемената физичке спремности код младих спортиста, а уз уважавање хронолошке старости и брзине раста увис, веома је применљив модел групе финских аутора приказан на слици 4.

Слика 4. Важност компоненти тренинга физичке спремности обзиром на хронолошки узраст и брзину раста (Mero et al., 1990 према Гадић, 2013).

Претпоставка је да се са тренинзима почиње око 6-те године живота и да до 15 године акценат рада буде на развоју вештине, флексибилности, брзине. У спортским наукама је

познато да се такозвани сензитивни период за учење нових кретних структура креће у раздобљу од 9 до 13 године живота. Препорука врхунских ауторитета из области спортског тренинга и физиологије телесних напора је да у том периоду деца треба да имају могућност упражњавања што разноврснијих физичких активности и да се избегава специјализација (Гаџић, 2013).

Посебно треба имати у виду да се рад са младим играчима битно разликује од рада са одраслим првотимцима, и да такав рад треба максимално избегавати. Иако неке основне претпоставке у раду са младим играчима нису до краја издиференциране, основне претпоставке у раду са почетницима морају бити утемељене на неколико основних принципа:

1. Основни циљ у раду са фудбалерима почетницима је стварање здраве личности у биолошком, психолошком и социолошком погледу. Само комплетно изграђена личност може стићи до врхунских резултата. Чак и они који не дођу до врхунских резултата имају корист за развој своје биолошке и спортске личности.
2. Спортски циљ у раду са фудбалерима почетницима је перспективног карактера. Прави спортски резултат тренера у млађим узрастима не мери се бројем титула у пионирским, кадетским и јуниорским такмичењима, већ бројем играча, који су стасали за први тим или неку од националних селекција
3. Тренер мора да рад прилагоди токовима биолошког развоја, мора знати и мудро пратити природни развитак сваког фудбалера почетника. Тренажни процес супротан логици природног развитака може оставити трајне негативне последице на здравље и укупан развитак младих спортиста. Сваки тренер мора знати основе биолошког, психолошког и социолошког развоја младих фудбалера и умети да свој рад прилагоди захтевима природе.
4. Сваки фудбалер почетник је "свет за себе", дакле другачији од свих осталих. Неопходно је у тренажном процесу у што већој мери уважавати биолошку психолошку и социолошку специфичност сваког појединца и не наметати свој "модел" по сваку цену. "Убијати" индивидуалност младог фудбалера значи уништавати основне одлике, које имају сви

велики фудбалери, што уједно значи да се неће до краја искористити сви његови потенцијали.

5. Систем припреме за сениоре не сме се примењивати у раду са младим фудбалерима. Тренери којима недостаје искуство у раду са фудбалерима почетницима често су склони да младе играче тренирају по принципима који се примењују у раду са сениорима, што за развој младих играча може бити фатална грешка.

6. Правилно изграђен темељ физичке, техничке, тактичке и осталих врста припреме основни су предуслов за будућа врхунска достигнућа. Неоправдани и нелогични "скокови" на виши ниво без претходно савладаних основа, кад тад ће се показати, као ограничавајући фактор даљег напретка.

7. У раду на развоју обучавања елемената фудбалске технике и физичке припремљености младих фудбалера, није препоручљиво да се одмах користе најефикаснија средства. У раду са фудбалерима почетницима треба користити мање ефикасна средства, јер примена једноставних вежби у почетку даје изузетне резултате јер је почетник веома осетљив на тренажне утицаје у овом периоду.

8. У раду са почетницима, општа физичка припрема има највећи значај, јер на најбољи начин подржава природни развој фудбалера почетника. Утицај физичке припреме у раду са младим фудбалерима посебно је битан у раној фази тренажног процеса, јер су утицаји тренажног процеса у том периоду најефикаснији, временом тај утицај све више слаби и у сениорској конкуренцији примењује се у смислу одржавања достигнутог нивоа.

9. Почетнике треба прво обучавати природним облицима кретања (ходање, трчање, скокови, поваљке, бацања и сл), па тек потом сложенијим кретањима са лоптом и без лопте. Одступање од овог правила води у тоталну моторичку неписменост, што је често видљиво и код већ формираних фудбалера.

10. Ако се рад на развоју моторичких способности не примењује у оквиру тзв. "сензитивних фаза" углавном до 12 године у даљем раду не може се достићи генетски ниво. Развој моторичких способности не тече равномерно, одавно је примећено да је тај процес скоковит. У развоју моторичких способности постоје одређени периоди у којима се неке моторичке способности брже развијају у односу на друге. Тај период у теорији је познат као период сензитивних фаза.

У раду с млађим узрасним категоријама уважавају се карактеристике и законитости узраста, обезбеђује се систематичност и поступност у овладавању елементима фудбалске игре, знањима и способностима.

Када је у питању усвајање фудбалских вештина и умења, а с обзиром на узраст, веома је занимљив такозвани развојни модел приказан у табели 2 (Wein, 2001; према Гаџић, 2013) који се базира на узрасту и нивоу развоја играча.

Табела 2. Развојни модел у фудбалу (Wein, 2001; према Гаџић, 2013)

Ниво развоја	Узраст	Садржај	Игре
1	7-8 год.	Већина активности усмерена на развој вештине, умења	Развој базичних способности
2	8-10 год.	Развој умења и корекција у игри 2:2 Припрема за игру Без голмана на терену	Мини фудбал
3	10-12 год.	Игра мини фудбала Корекције у игри 3:3 У игри се укључује и голман У спортској сали игра 5:5	Игра 7:7
4	12-15 год.	Игра 7:7 Индивидуална и групна тестирања Корекције у игри 4:4 и 5:5	Игра 8:8
5	>15 год.	Игра 8:8 Групни тренинг са акцентом на стандардне ситуације Индивидуални тренинг с фокусом на играчку позицију Детаљна тактика напада и одбране	Игра 11:11

Развојни модел представља опште усмерење у раду са младим спортистима, а сама реализација модела је предмет слободног, креативног рада тренера са различитим узрасним и квалитетним категоријама играча. Приликом рада са различитим узрасним групама, на уму треба имати раније поменути три основна подручја развоја личности (психомоторни, афективни и когнитивни), јер свака узрасна група захтева специфичан приступ у развоју тих подручја.

Раст и сазревање дечијег организма пролази кроз више развојних периода-фаза. Период бурног психо-социјалног и физичког сазревања, који се протеже од доба детињства до релативне опште зрелости назива се адолесценција.

Период адолесценције се дели на следеће фазе (табела 3):

- Предпубертет – предадолесцентни период (од 10 до 12-13 година старости),
- Пубертет – рана адолесценција (од 13-14 до 15-16 година старости),
- Младачалчко доба – касна адолесценција (од 16-17 године старости).

Сваки човек је индивидуа за себе, са својим карактеристикама и способностима. Зато се не могу прецизно, генерално одредити године уласка, односно изласка из одговарајућег периода развоја. Известан број дечака у предадолесцентном периоду наговештава или већ испољава бурне и нагле психо-физичке промене, карактеристичне за почетну фазу наредног, зрелијег периода – пубертета. Међу првим видљивим знацима ранијег сазревања истиче се изненадни раст. Упоредо са побољшањем морфолошких карактеристика, мењају се и моторичке и функционалне способности, психолошке карактеристике. Овај феномен, а пре свега пораст антропометријских карактеристика назива се акцелерација или убрзани раст.

Појава феномена акцелерације условила је да се у напредној стручној пракси постепено напушта модел категоризације младих спортиста према хронолошкој старости, већ се све више примењује принцип хомогенизације група према биолошкој старости. Деца у

такозваној првој фази, у периоду „дечјег фудбала“, од око седме године када почињу да показују интересовање за спорт, истражују, експериментишу, откривају и упознају се са новом игром за њих, са фудбалом. Све се то одиграва великим делом кроз игру.

Приоритет добијају средства општег карактера. У овом периоду, постоје веома повољни услови за подстицање развоја координације детета, као својства од којег зависи успешност у многим сложеним кретањима. Успоставља се основна култура кретања, успешно се усвајају нове, раније непознате вежбе, нова кретања и знања. Промењен ритам и начин живота и недовољна развијеност система за кретање, због мање физичке активности деце, захтева опрез при дозирању.

Табела 3. Периоди развоја младих играча

18		Крај раста	
17	Други период Адолесценција		Период специјализације, обуке за наступ
16			
15			
14	Пубертет Прва фаза		Период припреме, изградње, обликовања играча за будућност
13	Други пик раста		
12			Основни тренинг
11	Предпубертет	„Златне године“	
10		за тренинг	
9	Прва фаза школовање		
8			
7			
6		Први пик раста	

У овом периоду, ограничења постоје у односу према оптерећењима за развој снаге и за издржљивост, као и према трајању појединих вежби. У овом периоду изграђују се индивидуални интереси и мотивација за само вежбање. Нове вежбе се усвајају без специјалне инструкције, дакле, учење се врши у целини и кроз игру. Основни циљ вежбања у овом периоду је да се створи што је могуће веће моторно, кретно искуство и остварује се кроз самосталну игру са вршњацима, кроз систематско вежбање.

Након тога следи „златно доба“, стварање широке базе за обуку техничких вештина и техничко-тактичких основа игре. У овом периоду велика пажња се поклања техничком развоју играча, овладавању тактичком свешћу, основним принципима фудбалске игре, као и развоју менталних ставова, као што су: концентрација, самопоуздање, истрајност. У фудбалу, већ око 11 године може се приметити дете које се истиче својом вештином, а у том узрасту у неким спортовима специјализација је већ увелико одмакао процес и деца се подвргавају ригорозним тренинзима. И док физиолошки системи такве деце можда могу да издрже те напоре, коштани систем који расте, ће вероватно трпети одређене последице у виду касније склоности ка повредама.

Све наведено говори да, са аспекта фудбалског спорта, развој физичких способности у том периоду превасходно треба одвијати путем играња фудбала.

У периоду од 11 до 14 године старости завршава се моторна индивидуалност и формирају карактеристике одраслог човека. Због уласка у фазу убрзаног раста погоршава се координација покрета, али је интензиван развој брзинских и брзинско-снажних својстава младих. Основно је развијати брзину у почетном периоду, брзинско-снажна својства на крају овог периода. Биолошки развој организма прати одговарајући развој физичких способности, а на психолошком плану формирају се карактер, интерес, склоност ка одређеном спорту.

Са аспекта стварања повољних услова за подстицање развоја физичких способности основно је формирање интереса и позитивног става према физичким активностима и

активним вежбањем. У овом периоду одвија се максимални темпо развоја организма, билошког и социјалног сазревања. За овај период карактеристично је: васпитање борбености, мобилизација за савладавање тешкоћа, стална тежња достизања постављеног циља, способност преласка од конкретног ка апстрактном мишљењу. Комплексност билошког развоја, доводи до повећане неуравнотежности и емоционалности уз нагле промене расположења, уз конфликте са родитељима, тренерима, васпитачима, наставницима.

Треба посебно истаћи њихову потребу за самопотврђивање кроз спорт и физичку припремљеност, као потенцијалне основе за пажљиво коришћење физичке активности у функцији усаглашавања развојних промена и фактора који значајно доприносе не само физичком него и психо социјалном формирању човека. Знамо за важност периода тренирања и специјализацију који почиње око петнаесте године живота, у којем се млади играчи обучавају за сам наступ, односно такмичење, утакмицу, када треба успешно да презентују своје квалитете и способности. У овој фази поред наставка обуке, тренирања и развоја већине фудбалских вештина, акценат се ставља на физичку припрему, као и на њихову менталну и тактичку припрему, односно стварање услова за играње на високом нивоу. За овај период карактеристичан је висок темпо развоја моторичког потенцијала, интензиван раста снаге и издржљивости и координације кретања. Телесна лепота и кретно савршенство достижу максимум и уште посматрано, у овом периоду достиже се максималан ниво развоја физичких својстава. Основни задатак у тренажном процесу је развој снаге, повећање нивоа издржљивости и усавршавање технике, упоредо са усвајањем нових видова кретања. Програм активности подразумева учесталост и разноврсност вежбања (табела 4).

Табела 4. Периодизација рада са млађим узрасним категоријама у фудбалу

Периодизација рада млађих узрасних категорија		
<p>Четворогодишњи период истраживања и експериментисања -основни тренинг- „ДЕЧИЈИ ФУДБАЛ“ од 7 до 10 година</p>	<p>Четворогодишњи период консолидације и упијања -тренинг за изградњу и обликовање играча за будућност- „ПРИПРЕМНА И РАЗВОЈНА ФАЗА“ од 11 до 14 година</p>	<p>Четворогодишњи период стабилизације и стварање аутоматизма -тренинг за наступ- „ФАЗА РАЗВОЈА, ТРЕНИРАЊА И СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ“ од 15 до 18 година</p>
У6- У11	У12- У14	У15- У18
<ul style="list-style-type: none"> - доба раног детињства - доба стицања и учења гестова - доба открића и копирања других -психомоторне координацијске вештине - стварање осећаја за технику и откривања гестова - индивидуална контрола лопте - разумевање појмова напада и одбране - однос „ја и екипа“ - ментални ставови се стичу кроз искуство - координација је основна моторна функција - вежбе са лоптом - до 7-8 године игра 4на4 до бнаб са циљем да деца науче да 	<ul style="list-style-type: none"> -период уласка у пубертет - потпуна контрола телесних гестова - проблематични период одрастања - обука основних техничких вештина - техничко-тактички елементи - индивидуална контрола лопте „под притиском“ - стварање осећаја индивидуалне и екипне тактичке свести - одбрамбено и нападачко тактичко понашање - одговорност у игри - стицање основних менталних ставова кроз искуство и кроз специфични тренинг - координација, општа 	<ul style="list-style-type: none"> - фаза раста се приводи крају - специфични атлетски и физички тренинг - период „истине“ – доношење дефинитивне одлуке о статусу, периоду младости и старости - рад на техници по позицијама и деловима тима „под притиском“ - сложенији техничко-тактичке вежбе „под притиском“ са повећањем брзине извођења - специфична индивидуална обука технике са лоптом, фино подешавање, прецизност - овладавање тимском тактичком свешћу, подешавање основних задатака унутар екипе - организација система и начина игре тима, нападачко и одбрамбено понашање као део

<p>контролишу лопту</p> <p>- до 9-10 године фудбал 7на7, 8на8 са циљем да деца науче да одигравају, да чувају лопту, да дају гол</p>	<p>издржљивост, јачање мишића, брзина</p> <p>- групни и индивидуални тренинг</p> <p>- комбиновање техничких и техничко-тактичких вежби</p> <p>- 11-12 година игра 9 на 9, 10 на 10 са циљем да деца науче да играју колективно</p> <p>-13-14 година фудбал 11, са циљем да уче правила игре, основне тимске принципе и задатке</p>	<p>плана игре, усаглашавање линија тима</p> <p>- специфично тактичко понашање</p> <p>- да акције буду сврсисходне</p> <p>- развој менталних ставова усмерених на учинак на утакмици, које је наметнула специфична обука</p> <p>- снага, брзина, специфична издржљивост</p> <p>- колективни тренинг</p> <p>- тренинг усмерен и индивидуалним потребама</p> <p>- техничко-тактичке вежбе</p> <p>- утакмица - игра на победу</p>
--	--	---

Поред формирања квалитетних фудбалера који могу играти фудбал на врхунском нивоу, битно је упамтити да фудбал има ширу улогу и да мора да обухвати основне едукативне вредности као део свог програма. Фудбал мора да буде школа која је спремна да обучава и развија, не само елитне играче, већ и образовне личности.

Учење фудбала подразумева да играчи уче фудбал прилагођен њиховом узрасту и способностима њих самих (слика 5). Да бисмо побољшали обуку и развој младих фудбалера између осталог, потребно је:

1. обезбедити квалитетније, сврсисходније тренирање,
2. дати исправне инструкције и смернице за рад са млађим узрасним категоријама,
3. дете, играч мора бити у центру тренажног процеса,
4. развити и омогућити тренерима, стручњацима који раде са младим фудбалерима

квалитетну едукацију, обуку, перманентно усавршавање,

5. да се развије и унапреди структура свих људи који су на било који начин укључени у организовани стручно-педагошки рад са млађим узрасним категоријама,

6. да се побољшају услови за рад.

Слика 5. Карактеристике и способности које утичу на учинак младих играча

Снага је базичка способност која привлачи пажњу стручњака и научника више него иједна друга моторичка способност. Највише због тога што се ниједан покрет не може извести без удела неког од облика снаге, затим снага је у човековој еволуцији одиграла одлучујућу улогу у његовом опстанку, јер се снагом човек могао одупрети опасностима које су вребале. Снага је способност од које у доброј мери зависе и спортски резултати у многим спортовима.

Врсте снаге:

1. Брзинска снага – мора се радити од почетка тренажног процеса (од 11 година па надаље)
2. Издржљивост у снази – мора бити строго дозирана и зависи од узраста деце и дужине тренирања
3. Чиста снага – рад се не препоручује пре периода кадета док се не заврши убрзани раст и развој скелета, мишића, кардиоваскуларног и респираторног система.

Што се тиче повећања снаге почетнике не треба оптерећивати максималним напрезањима, а избегавати велика напимања код деце у пубертету. Треба обратити пажњу и на правилно дисање.

Правила у развоју снаге у односу на фудбал морају се строго поштовати. То подразумева да дечаци у узрасту до 13 година вежбају само са тежином сопственог тела (склекови, чучњеви, згибови) без допунских оптерећења. У периоду од 13 – 16/17 год вежба се са тековима малих тежина (2 – 3 кг) у мањим серијама са што бржим понављанима. Тек после завршетка раста фудбалери се могу максимално оптеретити додатним оптерећењима.

Са квалитетним тренингом се повећава снага мишића. Због повећања снаге мишића у оквиру експлозивних активности у фудбалској утакмици играчи су јачи у одразу и дуелу, а услед побољшања структуре мишића могу да издрже напоре у вежбању. Побољшање квалитета мишића је важно како би се убрзао опоравак после интензивног вежбања и ради бржег повратка снаге мишића после повређивања.

Уопштено речено фудбалери морају имати оптимално јаке скоро све велике групе мишића, ради веће успешности у активностима које се траже у утакмици (стартови скокови, окрети, заустављања, спринтеви и др.). Једна од значајних функција снажних мишића је да штити и стабилизује зглобове скелетног система, због смањења ризика од повреда. Тренинг снаге може да умањи флексибилност мишића, ако се после вежбања не предузму оптималне вежбе истезања и лабављења третираних мишићних група.

Када се ради на повећању снаге мишића треба имати у виду и чињеницу да се снага мишића развија брже од снаге тетива, лигамената и везивног ткива, што може да доведе до нарушавања равнотеже између снаге мишића и снаге осталих структура. Тренинг снаге је користан за фудбалере, али ако структура тренинга није добра могу да се јаве и негативни ефекти. Уколико дође до сувишне мишићне масе, играч може да изгуби квалитете специфичне за фудбалску игру (техничку вештину), може да дође до нарушавања равнотеже између група мишића, што доводи до промена у моторичким особинама и повећања ризика од повређивања. Тренинг снаге може да смањи флексибилност, уколико се тренирани мишићи не истежу редовно и довољно.

Брзина је способност или особина човека да изврши моторичку активност у минималном времену у датим условима. Коефицијент урођености је 95 % генетика, а тек 5 % се може повећати тренингом. Значајан утицај на ову способност могућ је у ранијим годинама етета (око 5-6 године). Облици испољавања брзине:

1. Латентно време моторне реакције (старт у трчању или пливању, брeакција на звучни сигнал, визуелна моторна реакција, реакција избора...). Тренингом се веома мало може утицати па не треба много времена посвећивати раду на побољшању брзине реаговања.
2. Брзина појединачног покрета – запажа се у многим спортовима. На повећање може се утицати вежбањем у одређеној малој мери, првенствено на основу повећања снаге, координације и гипкости.

3. Фреквенција покрета (спринтерско трчање, пливање на 50-100 м...) подразумева се њено испољавање у фреквентним цикличним кретањима. Развијање фреквентних покрета подразумева покрете изведене максималном брзином у току 10-20 с.

Физичким вежбањем, односно тренингом, брзина се може повећати на два начина:

- 1.Побољшањем технике кретања,
- 2.Повећањем мишићне снаге.

Без обзира на генетску лимитираност брзинских особина, могуће је у оквиру сензитивних фаза деловати на развој брзине, до краја њених генетских граница.Сензитивна фаза за развој брзине почиње у раном детињству.

- за фреквенцију покрета већ у 5 години,
- за брзину појединачног покрета у 8 години.
- сензитивни период рано се завршава већ око 12 године.

Рад на побољшању технике кретања треба започети већ у периоду адаптације (у узрасту од 7 – 8 год.). Тренер мора да зна да уочи и предузме кораке да исправи све деформитете, који се покажу код играча (нпр. забацивање или окретање главе лево десно, увртање и клађење трупа, забацивање потколенице лево десно, ван правца кретања, лош положај стопала при контакту са тлом, неправилан рад руку и др.). Сензитивна фаза за повећање снаге јавља се касније (око 12-13 године за максималну снагу) па се брзина на основу повећане мишићне снаге може очекивати у каснијем периоду.

Брзина кретања код фудбалера састоји се из три компоненте:

1. брзине трчања,
2. брзине извођења елемената технике,
3. брзине промене правца кретања.

Принципи у развоју брзинских својстава и законитости на којима се заснива тренинг брзине су :

1. кратке деонице,
2. максимални интензитет,
3. вишекструкта понављања,
4. дуга пауза после брзинске активности.

У тренингу брзине треба настојати да интензитет у раду буде на нивоу оптерећења у игри. При раду на развоју брзине у групама и паровима, групе треба формирати од играча са приближно истим брзинским својствима. У дужим паузама између брзинског трчања, практикује се технички рад ниског интензитета, ради се на усавршавању елемената технике игре.

Треба свакако нагласити да се у савременом тренажно процесу, без лопте или у контакту са лоптом, оперише са девет различитих модалитета брзине. У фудбалској утакмици најчешћи је случај да брзинска својства условљавају и начин стратегију и тактику фудбалске екипе.

Изразита брзинска својства, пре свега стартна и прогресивна брзина са лоптом и без лопте представљају изузетан квалитет у фудбалској игри. Изузетна брзинска својства највише долазе до изражаја пред противничким и својим голом, практично у простору где се најдиректније решава резултат утакмице.

Издржљивост је моторичка способност која је условљена моторичким понашањем, при чему је битно да се одређена моторичка активност обавља у релативно дугом времену одупирањем замору у којем човек учествује као целовито биће. Коефицијент урођености код издржљивости креће се између 70 – 80 %. Улога тренера је да свакодневно планира и програмира оптерећење које ће подићи ниво издржљивости. Тренер може да планира у току уводног и припремног дела тренинга као и на главном делу тренинга садржаје за развој опште (трчања, игре...) тако и посебне рвачке издржљивости. Тренер мора да води рачуна о три битне компоненте: величина интензитета, трајању и опоравку. Одлучујућу улогу у издржљивости има вољна компонента.

Изддржљивост се дели на:

1.Аеробна – код које се потребе за кисеоником задовољава у току самог рада (трчање на дуге стазе лаганим темпом)

2.Анаеробна – код које се потреба за кисеоником не задовољава у току самог рада, него се јавља дефицит кисеоника (кисеонички дуг), који се отплаћује након завршеног рада или смањењем интензитета рада у току.

3.Постоји и специфична издржљивост – ради се о издржљивости у одређеном спорту нпр. у борилачким спортовима.

Општа издржљивост је способност организма да се одупре замору у дужем временском периоду. Специјална издржљивост се дефинише као способност организма да се рад извршава такмичарским интензитетом. Не постоји универзална специјална издржљивост, јер је издржљивост везана за специфичне захтеве одређене спортске активности. Брзинска издржљивост је способност организма да у максимално брзом темпу обавља рад током дужег временског периода.

Енергетски процеси у оквиру развоја издржљивости

Према енергетским процесима који се одвијају у организму, тренажна оптерећења могу се поделити на аеробна и анаеробна оптерећења. Сваку од ових врста издржљивости треба посебно развијати, јер тренингом се издржљивост може значајно повећати. Повећање издржљивости везано је за усавршавање функција нервног система, али и за развој енергетског система организма. Издржљивост се развија различитим методама, у раду са сениорима најчешће се примењује интервални метод рада. Код примене интервалног метода фаза рада траје око 90 сек, а интензитет је субмаксималан, при чему пулс достиже 180 откуцаја у мин. Рад се може поновити (наставити) када се пулс спусти на ниво од 120-130 откуцаја срца у 1 мин. Када се разматра развој издржљивости код деце, опште припремне вежбе треба да буду заступљене са 50% од укупног тренажног времена и одвијају се кроз игру.

Вежбање у анаеробном режиму рада са овим узрасним категорија мора бити осмишљено, опрезно и контролисано. Веома је важно да се у раду на усавршавању издржљивости, играче научи правилном дисању. У мировању и умереном раду правилно је удисати на нос и издисати на уста. У напорном мишићном раду, када треба остварити максималну плућну вентилацију, правило је да се дише брзо и на уста. По завршетку вежби издржљивости, а понекад у току вежбе или игре треба неколико пута снажно издахнути, па тек онда лагано и дубоко удахнути. То су тзв. вежбе хипервентилације плућа, то омогућује брже успостављање нормалног ритма дисања. Правилно дисање изузетно је важан предуслов за успешност у игри.

Разлика између аеробног и анаеробног оптерећења најлакше се дефинише на следећи начин. При аеробном режиму трчања говор не смета трчању, а трчање не смета говору. Када је у питању анаеробно оптерећење, трчање смета говору, а говор омета нормално трчање.

Координација би се могла дефинисати као способност спортисте да брзо уочи и да се добро сналази у свим неочекиваним ситуацијама на терену. Коефицијент урођености је 80 % тако да са развојем ове способности треба отпочети у најранијем детињству (од 5-7 године).

Фактори координације зависе од неколико фактора:

1. Когнитивног фактора (интелигенције) – утиче на брзину учења нових моторичких задатака.

2. Узраст је фактор од којег зависи координација. Она се интензивније развија са 6-7 година (са сазревањем нервног система), а после пубертета се на њу вежбањем може веома мало утицати.

3.Претходно моторичко искуство је значајан фактор јер богатство покрета и кретања стечено кроз едукацију вежбачима омогућава да лакше и брже науче нове координацијске структуре. Треба деци давати разноврсне покрете и кретања .

4.Емотивно стање – стрес може негативно да утиче на извођење сложених покрета, јер може доћи до инхибиције покрета. То може да се деси и код реаговања публике.

5.Концентрација је веома важан фактор координације јер се пажња усредсређује на одређено кретање.

6.Мотивација може да подстакне вежбача да као никад до сада изведе неко координационо сложено кретање.

Вежбе за развој координације су:

1. вежбање у необичним положајима,
2. започињање вежби у необичном положају и прелаз у стандардне услове и обрнуто,
3. вежбање одређених елемената на неуобичајен начин,
4. промене темпа и ритма кретања уз истовремене промене правца и смера кретања
5. жонглирање лоптом на различите начине у стандардним и усложњеним условима,
6. усложњавање кретања додавањем неуобичајених покрета,
7. увођењем у задану вежбу додатних објеката (друга лопта, сл),
8. промена активности на одређене знаке (визуелне, звучне)

Примери физичких вежби за рад са фудбалерима почетницима (8 до 10 год.):

- 1.поваљке из седећег става и чучња,
- 2.предвежбе за колут напред и назад,
- 3.брзе промене става (седење, лежање на стомаку, брз прелаз у лежање на леђима)
- 4.брзо устајање у стојећи став на разне начине,
- 5.брзи окрети у месту, кретању и одскоку.

Почетнике треба научити да правилно изводе задани елемент, тек потом вежбе се могу изводити брзо и више пута.

Вежбе се понављају 4 - 6 пута.

Игре за развој координације трају 3 -5 минута.

Вежбе за развој координације за узраст од 10 - 12 година:

У развоју координационих способности, у овом узрасту, могу се користити вежбе из претходног узрадног периода уз примену нових сложенијих кретања. Примери вежби за развој:

1. Вежбе спретности на тлу (колут напред и назад, звезда, став о шакама и сл)
2. Вежбе спретности у одразу (предножења, заножјења, одножења исл.),
3. Полигон спретности у датим условима.
4. Имитација кретања у паровима (један од играча креће се у простору на разне начине, док се други играч креће иза њега и имитира његове покрете)
5. Игре "ловице" ("хваталице") са "спасавањем" на разне начин
6. Штафетне игре са елементима спретности
7. Координацијске вежбе понављају се 5-6 пута.

Игре трају 5 - 8 минута.

Прецизност је способност коју карактерише извођење тачно усмерених и дозирањих покрета. Коефицијент урођености је прилично велик (око 80 %).

Способност спортисте да се након губљења равнотеже што пре врати у стабилну позицију односно успостави равнотежу. Што је узраст старији и равнотежа је боља. Сензитивни период за равнотежу је 9-10, 14-15 и 16-17 година.

Гипкост је моторичка способност којом се лако остварују велике амплитуде покрета тј. да се изведе покрет са лакоћом са максималном амплитудом. Примењује се како у припремном тако и у завршном делу тренинга. Завршни део тренинга је изузетно погодан за побољшање јер су мишићи, лигаменти и тетиве у том тренутку максимално загрејани (тешко долази до повреде). Дели се на:

1. Активну(динамичку) гипкост – остварује се снагом својих мишића.

2.Пасивну (статичку) гипкост – остварује се деловањем неке спољашње силе (партнер).

Највећи биолошки развој достиже у узрасном период 8 – 10 година. Генотип у минималној мери утиче на развој гипкости она се у знатној мери може побољшати помоћу различитих метода физичког вежбања . Гипкост је најмања ујутро и еластичност мускулатуре повећава се на повишеној спољашњој температури.

Вежбе за развој флексибилност треба изводити са великим амплитудама, правилно, опуштено и са малим паузама између вежби.

У оквиру физичке припреме у узрасту од 10 - 12 година обрађују се сви видови моторичких особина, али због убрзаног раста костију и недовољне мишићне снаге долази до нарушавања координације и флексибилности. Тренер мора да зна да је појава дискординације нормалан процес.Најбољи лек за превазилажење ове појаве су време и добро планиран рад.

Најоптималнији период за развој флексибилности је период између 8 – 10 године. Поред динамичке методе у овом узрасном периоду почињу се примењивати статичке вежбе.Статички метод подразумева примену вежби истезања (заузимање статичког положаја у одређеној позицији) тзв. стречинг метод. У току вежбања за развој флексибилности не треба тежити да се постигне максимална гипкост.

Вежбе истезања изводе се искључиво на почетку и на крају тренинга

1. У стречинг методу (вежбе истезања) изводе се полагано и правилно,
2. Истезање се изводи до појаве бола,
3. Ове вежбе изводе се у комплексима од 5 – 8,
4. Вежбе за руке рамени појас, труп и ноге.

У току вежбања за развој флексибилности није препоручљиво тежити да се постигне максимална гипкост.

8. СЕЛЕКЦИЈА МЛАДИХ ИГРАЧА

Од великог броја младих спортиста само ретки постану способни за ниво такмичења у врхунском и у професионалном спорту. Процес одабирања најталентованијих, који су способни за високе резултате у конкретној спортској грани, назива се селекцијом спортиста. То је веома одговоран посао и има дубок психосоцијални смисао, јер одређује живот младим људима. Садашња тенденција да се селекција спроводи веома рано, није добра, јер истраживања показују да онај ко рано уђе у спорт (6-8 год), рано из њега и излази (15-17 год). То не значи да у раној младости не треба вежбати, већ да не треба сувише рано усмеравати децу и специфично их оптерећивати. Чак важи правило да је боље и мало закаснити него почети сувише рано.

Селекција је оптимално одабирање здравствених, конституционалних и других карактеристика према одређеним потребама, као и усмеравање и усавршавање потенцијалног фудбалера у оквиру фудбалске игре. Врши се од малих ногу па све до великог узраста, а првој селекцији треба посветити посебну пажњу. Дечији организам је такав да се у току раста и развоја добро програмираним вежбањем може утицати на развој и усмеравање појединих димензија које су значајне за одређену спортску активност.

У организованим фудбалским срединама селекција се врши у неколико фаза. Прва фаза је основна селекција, која се спроводи најчешће у периоду између 7 – 9. године живота. Она обухвата селекционисање потенцијалних фудбалера на основу педагошког посматрања великог броја полазника. Појединци који покажу задовољавајући смисао за игру и очити физички потенцијал, укључују се у организовани рад по клубовима што представља другу фазу у процесу селекције. Даље напредовање појединаца заснива се на њиховој успешности у појединим узрастним категоријама.

Правилно усмеравање дечака ка спорту, добра селекција и даљи стручно – педагошки рад у добро организованим клубовима захтева планирање рада по узрастним категоријама на основу показатеља. Одабирају се дечаци који показују изразите физичке и функционалне

способности, смисао за игру, способност решавања сложених задатака, изражене морално – вољне особине итд.

Уколико појединци не задовољавају критеријуме тренера одређене селекционисане групе, прибегава се допунској селекцији, односно довођењу нових играча из других клубова. На тај начин тренер ствара хомогенију екипу у којој појединци одговарају улози и месту у тиму. На тренинзима се индивидуалним и допунским радом усавршавају постојећи квалитети играча или отклањају евентуални недостаци.

Селекција представља прву и једну од најбитнијих карика у целокупном комплексу стручног рада. То је процес који траје од првог дана спортске каријере, па до краја бављења спортом. У почетку се из најмасовније групе почетника селектирају најталентованији појединци како би се подвргли високим тренажним технологијама. Спортска селекција се ту не завршава. У каснијим фазама се међу формираним спортистима селектирају репрезентативци, тј. они који су у стању да остваре најбољи спортски резултат (Митић, 2008).

Проблем селекције је прилично сложен процес, у којем узимање у обзир само једног елемента није довољно. Има фудбалера чији се таленат брзо уочава, а резултати брзо побољшавају. Насупрот њима, има и таквих који у почетку не показују много, односно показују извесне диспозиције, у почетку се споро развијају, али временом постижу врло висока остварења, која често прелазе и очекиване резултате од талентованије деце. Из овога произилази да се таленат активира само у процесу конкретне практичне активности, уз присуство одговарајућих урођених услова, изразитог интереса и велике упорности и марљивости.

Од непроцењиве важности су научна истраживања, анализе и студије, чији се резултати могу непосредно применити у свакодневној активности, а базирају се на научним сазнањима, која су важна у изради система селекција и припрема у врхунском спорту.

Од свих чинилаца који утичу на процес ране селекције, поред родитеља и непосредног социјалног окружења, један од најзначајнијих је први тренер, односно наставник

физичког, уколико је селекција започела у основној школи. Његова улога, између осталог, је да:

1. Препозна талентовану децу
2. Усмери их на бављење фудбалом
3. Својим радом помогне њихов спортски развој
4. Користи фудбал у васпитне сврхе.

Већина стручњака који се баве феноменом ране селекције слажу се да се међу бројним факторима селекције, као најзначајнији, истичу:

- Наслеђе (генетика)
- Биолошка и хронолошка старост
- Висока организација подсистема селекције (усмеравање, избор и праћење селекционисаних).

Спортски талентованом сматра се она особа у формативним годинама која поседује надпросечне особине за свој узраст и која се са великом вероватноћом могу тренингом подићи на висок (надпросечни) ниво. Темпо напредовања и крајње домете веома је тешко прогнозирати с обзиром на то да на њих утиче низ објективних и субјективних фактора. Талентован фудбалер, осим одговарајуће телесне конституције, мора да поседује специфичну моторичку и психолошку структуру.

Митић (2008) наводи да је таленат ендегено условљен и ваља га анализирати као чисто фенотипску и онтогенетску карактеристику. Упркос доминантно ендегеној условљености, таленат се развија и до изражаја долази само укључивањем егзогених фактора. Потпуну дискриминацију ефеката ендегених и егзогених фактора, тј. наслеђа и утицаја средине тешко је спровести. Линост спортисте, дакле, представља сложену категорију и најчешће се дефинише као комплексни био-психо-социјални феномен настао интеракцијом генетског наслеђа и социјалног окружења. У односу на две апострофиране детерминанте структуре и динамике личности, егзистирају и две основне теоријско-методолошке

стратегије проучавању овог проблема – когнитивистичка и бихејвиористичка. Основна разлика међу њима је у начину теоријске и операционалне концептуализације личних и срединских чинилаца понашања појединаца. Когнитивистичка истраживања се баве унутар личним процесима и понашањем појединца (као корелатом или ефектима унутар личних процеса и спољашњих утицаја). Полази се од претпоставке да срединске детерминанте могу двојачко да утичу на појединца – као искуствени објекти и као спољашњи утицаји, независно како их и да ли их појединац доживљава. Савремена бихејвиористичка схватања психичких појава настоје да, поред истицања интеракције срединских услова и понашања, уваже и унутар личне појаве (психичке функције, стање и диспозиције) као основне структурално функционалне компоненте појединаца. Ипак, оправдано би било закључити да је основни приступ у проучавању реалних способности спортисте – интеракција персоналних и ситуационих детерминанти, односно, тзв. интеракционистички приступ.

Биолошка старост одговара хронолошком добу када функционални и морфолошки развој јединке достигне просечни ниво за дати узраст. У савременој спортској пракси тренери се често сусрећу са феноменом акцелерације раста који нарушава складност између биолошке и хронолошке старости. Присуство веће биолошке старости код деце у формативним годинама, у односу на осталу децу, изражавају се значајним тренутним предностима у фудбалској игри. Раније сазрела деца чији је наслеђени потенцијал ограничен, после извесног времена губе почетну предност над вршњацима. Овим се, између осталог, могу тумачити неки добри резултати младих фудбалских селекција (кадета, јуниора, омладинаца) на највећим европским такмичењима, а затим њихов брз силазак са врхунске такмичарске сцене. Опште је мишљење да би у условима рада са биолошким акцелерантима, тренажне захтеве требало ускладити са актуелним моторичким способностима, а не са календарском старошћу спортисте.

Одређивање перспективе биолошког развоја могуће је засновати неколико различитих критеријума, међу којима су најпоузданији:

- Параметри морфолошког статуса – Препоручљиво је антропометријске димензионалности упоредити са просечним вредностима узраста и пола добијеним

на великим узорцима испитаника. Један од најбољих морфолошких показатеља је телесна висина која спада у генетске факторе исто као боја коже или облик очију, па се она отуда доста користи у оваквој врсти процене односа биолошке и хронолошке старости.

- Ендокринолошки критеријум – Захтева клинички преглед и лабораторијске налазе. Ендокринолог ће биолошки узраст утврдити применом табеле хронолошког узраста. У периоду полног сазревања се одређује и стадијум полног сазревања на основу појаве секундарних и примарних полних карактеристика.
- Осификациони критеријум – Заснива се на утврђивању степена окоштавања хрскавице на тзв. осификационим тачкама скелета. Већина аутора сматра да је за прецизно дијагностиковање довољна анализа рендгенограма шаке. Докле год на осификационим тачкама шаке, наиме, постоје хрскавичне површине раст у висину није завршен. Потпуна окошталост осификационих тачака шаке, међутим, знак је дефинитивног завршетка раста.

Поступци селекције се састоје у следећем:

- Утврдити једначине спецификације (једначине предвиђања, хијарархијске структуре) на основу података антрополошког статуса, као и података о спортским резултатима различитог нивоа припремљености играча,
- Утврдити жељени резултат и нормативе нивоа примарних особина, способности и карактеристика на основу једначине спецификације, који је потребно достићи у одређеном временском периоду,
- Извршити почетну селекцију на бази утврђених антрополошких особина, способности и карактеристика, који су садржани у једначинама спецификације, а субјекти би у њима морали постизати надпросечне резултате у иницијалном мерењу,

- Усмерити развој примарних способности и карактеристика фудбалера према структури, нормативима и резултатима који су садржани у једначинама спецификације и истовремено усклађени са карактеристикама појединаца,
- Извршити контролу и праћење развоја примарних способности и карактеристика које су садржане у једначинама спецификације, а које су биле подвргнуте трансформационим тренажним процесима и упоредити их са контролним нормативима,
- Извршити корекцију и модификацију тренажних садржаја након спроведене анализе ефеката и контроле примарних способности и карактеристика, као и њихово упоређивање са иницијалним мерењем, нормативима и резултатима који су садржани у једначини спецификације,
- Дефинитивно одабрану децу уврстити у такмичарску екипу, уз даље вишегодишње праћење и контролу развоја примарних способности и карактеристика играча, остварених ефеката тренажног рада, процеса и постизања резултата.

Систем селекције има организовану, логичну структуру подсистема, емпиријски издиференцирану и истраживачки допуњену, али сигурно не и дефинитивну. Као кључни подсистеми селекције, обично се наводе: (1) усмеравање, (2) избор и (3) праћење.

Процес усмеравања подразумева време и примену процедура откривања способности и особина, сагласно потребама и карактеристикама савременог фудбала. Овај процес свој пуни интензитет има у развојном периоду будућих спортиста када је једино могуће спровести реалан програм специфичних активности усмерених на фудбал. Из усмерене групе започиње одабир деце чије антрополошке карактеристике приближно одговарају карактеристикама модела врхунског фудбалера или се прогнозира да је каснијим тренингом могуће развити нека специфична својства.

Подсистем избора не може бити довољно квалитетан уколико му не претходи процес усмеравања. Процес усмеравања мора трајати најмање две године да би систем избора био квалитетан. Тек након тог периода могуће је објективно сагледати главне предикторе квалитетне селекције, међу које спадају: антропометријске карактеристике, функционалне способности, опште и специфичне (фудбалске) моторичке способности, когнитивне

способности, ниво тактичког мишљења, конативне особине, социолошке карактеристике, осетљивост на тренинг, као и могуће шумове (ометајуће елементе) из социјалног амбијента у којем се појединац развија.

Праћење подразумева систематско вредновање и оцењивање промена релевантних општих и специфичних параметара насталих током тренинга. Тиме се објективно сагледава још једна од значајних карактеристика талента – способност учења и премене научених вештина.

Рајли и сарадници (2000) сматрају да се пут ка врхунском резултату може поделити у четири кључне фазе:

Прва фаза је фаза **детекције** талената и односи се на откривање оних који нису укључени у спорт; у овом случају фудбал. С обзиром на популарност фудбала код нас када су дечаци у питању ова фаза не представља велики проблем у односу на неке мање популарне спортове. Ова фаза може бити важна када је у питању женски фудбал јер се у Србији фудбал доживљава као готово искључиво мушки спорт и не привлачи велики број девојчица.

Друга фаза је фаза **идентификације** талената и односи се на процес препознавања потенцијалних врхунских фудбалера из групе оних који већ тренирају фудбал. У овој фази врши се предвиђање достигнућа на основу процена у вези са физичким, физиолошким, психолошким и социолошким карактеристикама и техничким способностима појединца.

Трећа фаза је фаза **развоја**. Идентификацију талената треба посматрати као дугорочан процес у контексту развојне динамике сваког појединца. Чини ми се да је ово фаза у којој се дешава највећи број пропуста у пракси. Пошто је динамика физичког, менталног, социјалног и емоционалног развоја сваког појединца у одређеној мери различита, у овој фази би требало сваком појединцу омогућити одговарајуће услове за учење и пружити му прилику да у таквом окружењу развија свој потенцијал.

Четврта фаза је фаза **селекције** и подразумева одабир појединаца или групе играча најприкладнијих за обављање задатака у одређеном контексту. Тако се у фудбалу селекција врши пре сваке утакмице и бира се 11 играча од оних који су на располагању тренеру, а најпогоднији су и најспремнији да одговоре на задатак који се у том тренутку налази пред тимом. Такође, селекција се врши и приликом одабира играча који ће ући у шири састав тима с обзиром на тактичке замисли тренера и његову филозофију игре.

Дакле, иако се чини да је идентификација кључни састојак овог процеса, у данашњој науци о спорту усмеравање и развој талената преузимају примат и сматрају се вероватно најбитнијим чиниоцима успеха.

Организација селекције се одвија кроз следеће етапе:

- Припремна етапа се састоји у проналажењу кандидата, при чему се првенствено обраћа пажња на стање здравља и развој морфолошких карактеристика, функционалних и моторичких способности;
- Основна етапа се састоји се у проверавању одговарајућих сегмената према генералним захтевима који су неопходни у фудбалу. Ову етапу треба почињати у јесен, тако да се она продужава током целе тренажне године до краја јуна. Број одабраних кандидата треба да буде што већи из разлога што касније долази до осипања које достиже 40 – 60 %;
- Завршна етапа се састоји се у коначном комплетирању тренажне групе.

Квалитетна основна селекција у фудбалу је важан предуслов за стварање врхунских фудбалера. Критеријуми за селекцију морају бити у складу са предвиђањима развоја фудбалске игре, на основу анализе игре данашњих врхунских клубова. У обзир се мора узети да играч који се подвргава селекцији данас пролази кроз различите фазе свог развоја које трају 10-12 година. Предвиђања о захтевима игре у будућности дају смернице у избору начина обуке фудбалера, како би могли одговорити захтевима фудбалске игре који их очекују. Најновији технички програм ФИФА препоручује обуку талентованих дечака у

складу са њиховим тренутним психо-физичким способностима. Обука талентованих дечака је подељена у четири фазе које се међусобно прожимају (Митић, 2008).

Прва фаза фаза развоја подразумева узраст од 7-11 година, апострофирана је као једна од најважнијих. У њој се, осим анимације деце за фудбал и њихово упознавање са организованим вежбањем, реализује и селекција талентоване деце која имају предиспозиције за врхунског фудбалера. У овом периоду још увек нема интензивног раста па се може извршити основна селекција на основу урођених особина дечака. На основу визуелног утиска процењују се њихове фудбалске психо-моторичке способности (пре свега кроз однос са лоптом), а развијају се способности функционисања у фудбалском колективу као и жеља за такмичењем

У периоду од 9-11 година врши се тестирање брзинских способности са лоптом и на кратким дистанцама, а настоји се да изврши и визуелна процена брзину реакције у игри. Овај период је погодан за развој фудбалске координације и брзине и обуку основне технике.

Друга фаза развоја обухвата узраст од 12-15 година или такозвано дечије „пластично доба“ када васпитаници имају највећу способност усвајања новог знања. У овој фази деци се морају понудити сва сазнања фудбалске игре, нарочито из области технике и тактике. Посебну пажњу требало би обратити на развој фудбалске координације и брзине, те оптимални развој опште издржљивости и снаге.

Отежавајућа околност у овој фази је интензиван раст и пубертет који доводе до извесне психо-физичке нестабилности. У овом периоду посебна пажња се посвећује појединцу водећи рачуна о његовом тренутном психо-физичком статусу, како би он најбезболније прошао кроз тренутне кризе. Стручни тренер ће допринети да што већи број деце прође кроз ову фазу и правилно развије своје урођене особине, користећи помоћ стручњака различитог профила.

Трећа фаза обухвата период од 16-19 година и подразумева наставак развојног процеса у измењеним околностима.

У већини случајева у овој фази долази до стабилизације физичког раста и прелазак у период адолесценције. У овом периоду ради се на тактици и техници у сложеним ситуационим условима и развијању специфичне снаге и брзинске издржљивости. Настоји се да се дечаци психички стабилизују. Посебна пажња се обраћа на емоције и емотивно сазревање. Препоручљиво је водити рачуна о њиховим тренутним психо-физичким стањима и рад прилагођавати тренутним способностима дечака.

Програм ФИФА апострофира четврту фазу развоја у периоду од 19-21. године као једну од најважнијих. Рад у овој фази подразумева правилно увођење играча у врхунско такмичење, али и усавршавање техничко-тактичких елемената и специјализацију улога у тиму.

Такмичење подразумева велики притисак коме ће се играчи правилно прилагодити уколико је стручни тим у претходним фазама правилно утицао на развој играча и уколико га је постепено уводио у тај процес. Начин увођења младих играча у такмичење је прилагођен њиховом тренутном психо-физичком стању и не сме се спроводити по аутоматизму. Ваља настојати да се усаврше и њихове врхунске особине, а отклоне њихове слабости.

Стварање играча је дугорочан процес и свака фаза је веома важна и има своје специфичности. Веома је значајно да у свакој фази развоја методе рада буду прилагодимо актуелним способностима играча, како би био остварен континуитет који ће допринети да што већи број талентованих дечака селектираних у првој фази постану врхунски играчи. За све време обуке играч мора поседовати лични картон у коме ће се евидентирати његов развој.

У комплетан процес селекције (усмеравање, одабир, развој, праћење...) морају бити укључени стручњаци из различитих области, како би био остварен комплексан, високо-професионалан приступ.

Рана идентификација талената је један од најзаступљенијих концепата у данашњем спорту генерално, па самим тим и у фудбалу. Претпоставка која се налази у основи овог концепта је уверење да ће млади спортисти који поседују предиспозиције за бављење одређеним

спортом брже и лакше напредовати и остваривати боље резултате од оних дечака и девојчица који такве предиспозиције немају. Ако се у обзир узме и да је за достизање врхунског нивоа вештине у спорту потребно десет година систематског тренинга (Ericsson, 1993; 2007) и чињеница да је временски период у коме су спортисти у стању да постижу врхунске резултате релативно кратак постаје јасно због чега је у спорту важно рано открити таленат.

Свакако, када је фудбал у питању, не смемо занемарити ни економски моменат. Пресуда Европског суда (European Court of Justice) у случају Босман из 1995. године значајно је утицала на правац у ком ће се развијати модерни фудбал. Овом пресудом фудбалери на истеку уговора су добили право да слободно преговарају са другим клубовима о могућем ангажману и потпишу уговор са другим клубом без обавезе новог клуба да плати обештећење клубу за који је играч до тада играо. Пресудом у Босмановом случају укинута је и правило о ограничавању броја станаца који могу да играју за одређени тим у земљама чланицама ЕУ. Босманово правило довело је до тога да најталентованији и најбољи фудбалери, односно они фудбалери за које се процени да могу да допринесу постизању бољих резултата и остваривању веће финансијске добити за клуб, одлазе код оних који плате више и утицало је да хонорари врхунских играча достигну високе износе. Већина фудбалских клубова није у стању да финансијски испрати овај тренд па су се, да би остали конкурентни, окренули оснивању својих фудбалских школа и раној идентификацији талената. На тај начин покушали су да младе талентоване играче вежу дугорочним уговорима, ускладе одласке и доласке фудбалера и искористе могућност финансијске добити од будућих трансфера фудбалера потеклих из њихове школе фудбала. И УЕФА је увођењем правила о обавези клубова учесника такмичења у њеној организацији да имају екипе у млађим категоријама и прописаном броју фудбалера потеклих из клубске школе фудбала у првом тиму покушала да стимулише улагање у школе фудбала и тиме још више у први план ставила рану идентификацију и развој талената.

Селекција младих играча у европском фудбалу постаје уносан посао који се временом развио у велику индустрију са великим бројем производних центара доносећи на светску

сцену бројне негативности праћене дехуманизацијом спорта и формирањем погрешног система вредности код деце и омладине, а што је још горе и код њихових родитеља.

У циљу заштите младих фудбалера и спречавања менаџерских злоупотреба, ФИФА је 2001. године донела прописе за међународне трансфере којима се забрањује ангажовање малолетника. Овај пропис се, међутим, веома често избегава. Најчешће се ради о фалсификовању година од стране менаџера који приликом напуштања Африке дечацима повећавају, а приликом продаје у Француској смањују године.

Концепт ране идентификације талената у спорту није нов. Још седамдесетих година прошлог века поједине државе почеле су да креирају посебне програме идентификације и праћења развоја деце талентоване за спорт засноване на савременим научним сазнањима. Међутим, у већини земаља и тада и данас процес идентификације и развоја талената одвија се спонтано, без утврђеног система мерења и контроле. Клука (2006, према Цефердановић, 2013) сматра да се системи идентификације талената могу сврстати у три групе:

1. Огранизовани државни системи – Овакве системе креирали су спортски стручњаци из водећих научних институција појединих земаља. Такве програме имале су земље бившег “источног блока”, а данас их, на пример, имају Кина, Аустралија и Велика Британија. Аустралија је такав систем почела да развија припремајући се за ОИ у Сиднеју и све до Ол у Лондону бележила је сталан раст у броју освојених медаља.

2. Системски невладини приступи – Овакви приступи подразумевају постојање система у идентификацији и подстицању развоја талената кроз програме за различите старосне групе спортиста. Ови системи постојали су у више различитих земаља, а посебно су били карактеристични за тенис и пливање.

3. Несистематски приступи – За ову групу приступа карактеристично је донекле случајно откривање талената на часовима физичког васпитања или у клубовима у којима

деца почињу да тренирају при чему не постоји јасно дефинисан систем даљег развоја талентованих спортиста.

Први клуб на свету који је почео да се бави организованим развојем фудбалера је холандски Ајакс. Многим клубовима је то био модел за организацију својих школа фудбала. Данас у ову групу можемо уврстити и програме који се реализују у академијама при фудбалским клубовима широм Европе. Ови програми засновани су на субјективним проценама скаута и тренера о томе да ли млади спортисти задовољавају одређене критеријуме успешности. Те критеријуме креирали су углавном искусни тренери и преточили их у акрониме који одражавају њихово схватање основних детерминанти будућег успеха. Па тако, фудбалски клуб Ајакс за скаутинг младих фудбалера користи акроним **ТИПС** (техника, интелигенција, личност, брзина); у Барселони се ослањају на акроним **ТАБС** (техника, став, равнотежа, брзина); а у Арсеналу на акроним **СУПС** (брзина, разумевање, личност, вештина). Иако искусни тренери и скаути поседују знања и способности да углавном успешно процене потенцијале младих спортиста (Џефердановић, 2013), овим програмима недостаје научне објективности како у дефинисању критеријума за одабир, тако и у процесу идентификације талената.

Тренутно преко 70 професионалних фудбалера пониклих у "Ајаксовој" школи игра у најквалитетнијим светским клубовима, а међу њима неколико су апсолутно врхунски играчи.

Суштина селектирања и вредновања талената у Ајаксу је на основу интелигенције и осећаја великог броја скаута. На тај начин се развио Ајакс стил који се одликује високом рентабилношћу. Како би тај стил издржавао јаку конкуренцију и пратио трендове развоја фудбала он се стално усавршава. Посебна пажња се посвећује индивидуалном унапређењу талената, одстрањивањем слабости и изградњи индивидуалне снаге. Ајакс таленат се одликује типичним снагама и склоностима, које се у даљем образовном процесу усавршавају и унапређују и могу се сажети изразом – **ТИПС**:

Т – као техника

Ајакс-таленат мора у свим ситуацијама да влада лоптом и да буде „мајстор на лопти“.

И – као интелигенција (разумевање)

Млад играч мора да се одликује „предвидљивим саиграчем“, а и да располаже решењима за све ситуације у игри које противник не очекује.

II – као личност (personality)

Обдарени играч Ајакса мора да буде отворен и комуникативан и да уме да обавља водећу улогу. Он мора да покаже одважност на терену, да буде „простран“ за друге, и да дисциплиновано сарађује.

С – као брзина (speed)

Брзинска својства једног талентованог играча обухватају брзину старта, спретност, окретност, брзину реакције, али и брзинуна дужим дистанцама.

Критеријуми Ајаксових скаута за талентованост су интелигенција, личност, брзина као урођене особине на које тешко може да се утиче, као и особине које је у образовању могу побољшати (на пр. техничка обдареност, домишљатост у игри и сл.).

Оно што одликује Ајакс-ову школу је и способност корекције својих критеријума на основу развоја фудбалске игре.

Уз велики број позитивних особина које карактеришу Ајаксове таленте уочене су и слабости у менталном и психичком подручју. Пре свега су уочене слабости у морално-вољним особинама или у борбености. Како би се рад унапредио и елиминисале ове слабости улаже се напор усмерен на промену метода тренинга.

Осим покушаја да се методом тренинга елиминишу слабости, адекватним методама тренинга настоји се да се унапреде техничке особине посебно: контрола лопте, дриблинг, предаја лопте, финтирања, тачност шута на гол, брзина деловања, игра главом, реализација у завршници, центаршут, брзина покрета са лоптом, игра 1:1, потпомагање у

дефанзивни, ометање противника, преглед игре, способност комуникације, просуђивање циља, осећај за промену позиције, физичку моћ, стартну брзину, убрзавање, спретност, чврстину у дуелима, моћ истрајности, такмичарски менталитет, понашање према другима, способност учења. Све ове особине тренер оцењује два пута годишње.

Велику пажњу у Ајаксовој школи посвећује се тактичкој обучености младих фудбалера. Основни систем игре овог клуба је 3-4-3. У оквиру тог система на свом делу терена играч добија прилику да игра у фази напада, у организацији игре, као и у фази одбране на том делу терена. На тај начин играч стиче способност да квалитетно учествује у свакој фази игре. Такође играчи се често прослеђују и у системе игре 4:4:2 и 4:3:3 и на тај начин се суочавају са новим распоредом саиграча и противника, па су принуђени да траже нова решења у игри.

Школовање играча у Ајаксовој школи је подређено њиховој филозофији игре коју карактерише жеља за стварањем што већег броја прилика за погодак и што више брзо одузетих лопти од противника. Осим тога то мора бити атрактивно и технички беспрекорно, јер по мишљењу Ајаксових лидера само таква игра доводи публику на стадион.

9. СТРУЧНО ПЕДАГОШКИ РАД СА МЛАЂИМ КАТЕГОРИЈАМА

Човек се у животу прво игра, кроз игру васпитава и затим опредељује за неки спорт. Кроз доживљај игре и спортских активности дете активира своје стваралачке потенцијале, а тренер (наставник) има могућност да вештим педагошким вођењем усмери дете ка свеукупном циљу васпитног деловања – свестрано развијеној личности. Правилно усмерено и вођено бављење спортом позитивно утиче на анатомско-физиолошке, биохемијске, моторичке и психо-социјалне карактеристике појединца и као такво представља подручје специфичних васпитних изазова који су предмет посебне педагошке дисциплине – педагогије спорта (Чокорило, 2001).

Наиме, педагошки рад у спорту се често посматра као увежбавање у циљу преношења или стицања знања. Понекад нешто може да се научи без стварног педагошког рада, као на пример деца која шутирају лопту у дворишту, методом покушаја и погрешке, на крају ће стећи одређен ниво вештине шутирања без икаквих инструкција. У овом случају се не може говорити о педагошком раду јер није постојала ничија намера да пренесе знање. Дакле, о педагошком процесу може бити говора само ако постоји сврсисходан и намеран пренос знања са одређеним исходом (резултатом). Данашње, комплексно развијено друштво краси једнако комплексно развијен спорт. Интензитети тренинга су подигнути на највиши ниво, психолошка припрема такође заузима значајно место у припремама спортиста, стога преостали фактори као што су лична мотивисаност и други лични фактори постају све значајнији у врхунском и професионалном спорту. Обзиром на друштвени статус који спорт ужива данас, спортске науке су углавном фокусиране на медицинске – физиолошке, морфолошке аспекте побољшавања спортске изведбе. Тренери у савременом спорту морају да владају многим знањима и вештинама (од физиологије телесних напора, преко тактике игре до психологије личности), међутим без адекватног педагошког приступа у раду са спортистима они ће тешко успети да допринесу формирању спортисте као интегралне личности (Гацић, 2013).

Спорт је врло погодно тло за учење и тренери свесно и несвесно стварају и контролишу своје спортско окружење за рад које константно треба да се унапређује у смислу неговања другарства, самопоуздања, поштовања, одговорности, поверења, бриге за другог и других етичких вредности.

Ово је од изузетне важности, посебно када се ради о деци и младим спортистима који тек треба да се "науче" спорту, јер они свесно учествују у спорту а још увек нису у стању да објасне здравствени, социјални и лични развој који се одвија под окриљем спорта. Сви они долазе на изабрани спорт из различитог социјалног окружења, са различитим психо-физичким карактеристикама, степеном спортског умећа, очекивањима, али сви доносе позитивну енергију и жељу да нешто науче и то сваки искрени спортски педагог мора да уважава и поштује.

Савремени тренер мора располагати са веома широким репертоаром теоријског и практичног знања, мора бити способан да се сналази у новим (непознатим) ситуацијама, да решава настале тренутне проблеме и да има осећај за уочавање и решавање проблема, како у односу на тренажни рад, тако и у односу на личне животне потребе својих спортиста.

Савремени захтеви спортског тренинга условљавају да:

- Да тренер стиче што већу квалификацију;
- Да се непрекидно усавршава (лиценце, семинари, саветовања, симпозијуми, научни скупови)
- Да сарађује са што ширим кругом сарадника различитих специјалности (физиологом, лекаром спортске медицине, физиотерапеутом...)

Незаобилазни предуслови за успех у спорту су усвојене вештине, знања и спортске стратегије. Успешност савладавања поменутих елемената поред личних карактеристика спортисте, у највећој мери зависи од спортског педагога који ради са спортистима. Наравно, под спортским педагозима подразумевамо све стручњаке из области физичке

културе (спортске тренере, наставнике, професоре физичког васпитања,...). Пред спортским педагогом стоје бројни изазови у раду са спортистима, а са којима се треба на прави начин суочити. Неки од њих су:

- стално променљиви услови окружења (учесници су скоро увек у покрету),
- узраст спортиста (прикладност метода рада узрасту)
- ниво знања спортиста (усвојена знања, вештине, способности, искуство)

Према Гацићу (2013) да би процес преноса знања и подучавања у области спорта, физичког васпитања и физичког вежбања уопште био успешан, спортски педагози у свом раду би требало да се ослањају на следеће педагошке принципе:

- научна заснованост - упоредо са порастом интересовања људи за разне видове спорта и спортских такмичења, у последњих двадесетак година дошло је до великог развоја "спортских" наука. Тренажна технологија, нове информације о расту и развоју као и методе учења драматично су побољшани. Данашњи, посебно врхунски и професионални, спорт једноставно је незамислив без примене најновијих сазнања из спортских наука.
- свесна активност - заснива се на циљу васпитања и образовања – свесне и свестрано развијене личности. Поштовање овог принципа значи да својим радом тренер спортисте плански и организовано води и ставља у ситуације да буду активни ствараоци и непосредни учесници васпитне активности, а не само пасивни посматрачи.
- васпитање у колективу и путем колектива - придржавање овог принципа у раду са спортистима у екипним спортовима представља темељ на коме се гради спортски успех. За успех једне фудбалске екипе (колектива) свакако је неопходно да сви играчи имају изражен тимски дух, јер довољно је да најбољи играч у одсудном тренутку буде себичан па да екипа изгуби титулу. Постизање високог степена јединства у екипи је дуготрајан процес који од играча, а понајвише тренера захтева садржајан, квалитетан и напоре напоран рад.

- индивидуализација - односи се на потребу да се у спортско-педагошком раду о сваком спортисти мора водити рачуна у смислу утицаја на његове психо-физичке карактеристике, односно да се сваком спортисти дају задаци и вежбе прикладне његовим способностима.
- јединствено деловање - подразумева деловање свих фактора спорта (тренери, руководство клуба, менаџери, навијачи, окружење итд.) који утичу на васпитање спортиста.

9.1. ЗНАЧАЈ ТРЕНЕРА У РАДУ СА МЛАЂИМ КАТЕГОРИЈАМА

Тренер је изузетно битан фактор у развоју младих фудбалера, поред стручности, марљивости и личног примера, тренер у раду са младим фудбалерима мора да буде упознат и са следећим чињеницама изложеним у табели 5.

Табела 5 Одлике тренера

Шта тренер мора да примењује када ради са младим играчима	Шта тренер мора да избегава када ради са младим играчима
да ужива у раду са младим фудбалерима	да не буде стално и сувише агресиван
да перманентно и свестрано упознаје своје играче	да играче подстиче да играју као одрасли
да младим играчима буде ослонац и онај коме могу да се обрате за савет и помоћ у решавању евентуално насталих проблема	не сме да заборави да је основна мотивација младих дечака игра
мора да буде захтеван, али толерантан	не сме да младим играчима поставља циљеве који не одговарају њиховом узрасту
да је вољан да увек саслуша свог младог играча	не сме да тренинг води рутински
да безрезервно верује у своје играче	не сме да младе играче држи на истом нивоу рада
да играче сматра себи једнаким и партнерима у раду	не сме да даје предуга објашњења и пречесто прекида рад у тренингу
да омогући играчима слободан простор за личну слободу и слободу креативности	не сме да појединачно критикује играче пред групом
да поседује умеће посматрања	
да поседује капацитет да саслуша	
да има висок ниво стрпљења	
да поседује способност преиспитивања	

Како се игра стално мења а тиме и захтеви за играче, од пресудног је значаја да тренер иде у корак са временом и одговори изазовима модерне игре. Кључ успеха је примена чврсте основне технике и добрих процена, везано са непоколебљивом вером у себе. Поред техничког знања тренер мора да разуме, како је играти на свакој позицији у тиму. Циљ тренирања није да се покаже сопствена способност, него да се играчке вредности подигну на највиши ниво.

Једно од најнепосреднијих начела у спортском тренингу је, ако се не припремаш за тренинг спреми се на неуспех. За све тренере планирање је витални део сваког тренинга. Добро планирање често ће предухитрити многе проблеме и омогућити тренеру да оствари своје циљеве. Тренер своје циљеве мора да базира на неколико основних претпоставки а то су сврха тренинга, максимална активност у раду, безбедност и задовољство тренирања.

Сваки тренинг мора да има своју сврху, која је повезана са дугорочним циљевима. Од нарочите је важности укључити играче у постављене циљеве стављајући их у центар збивања, што повећава њихову мотивацију. Да би се пружила могућност за побољшање технике и доношења сврсисходних одлука, битно је да постоји широк репертоар активности у тренажном процесу. Безбедност играча у сваком погледу је најважнија, тренер мора да осигура да сви фактори који се односе на објекат, услове рада, опрему и други захтеви у тренингу не смеју да представљају ризик за безбедност играча. Играње фудбала мора да буде уживање, тако да тренинзи морају да буду колико изазовни исто тако и разноврсни. Задовољство постаје јаче када се играч увери да у току тренажног процеса напредује.

Садржај и примена тренерског програма одређени су бројним факторима, од којих се неки односе на личне потребе играча, а други на околности средине. При планирању сваког тренинга, поред осталог мора да се узму у обзир физичке карактеристике играча. Садржај тренинга мора да се односи на потребе играча укључених у тренинг.

При формирању радних група, груписање играча по годиштима је најчешћи и најцелисходнији метод, али понекад може да буде погрешан критеријум. Међу адолесцентима исте доби може да буде и до четири године разлике у физичкој развијености. Груписање по физичкој конституцији, искуству и способности може често да буде повољниј критериј за стварање радних група. Када је у питању искуство играча, тренинзи треба да су осмишљени да пробуде већ научено, то је најбитније, да се одржава мотивација и да се код играча подстиче изазов за учење новог.

Мотивација у спорту је сложена и укључује урођене и стечене мотиве, који су најчешће и доминантни. Способност тренера да мотивише спортисту је веома драгоцену у спорту и не може се рећи да је поседује много тренера. Тренер може много да допринесе доброј мотивационој клими у спорту, у којој се развија став да се до циљева долази марљивим радом. Добра мотивациона клима прати циљну оријентацију на усавршавање, док је лоша мотивациона клима повезана са циљем показивања надмоћи или победе. У клубовима са добром мотивационом климом, сви играчи мисле да имају важну улогу у тиму; тренер наглашава напредовање и учење, награђује труд, охрабрује играче, никог не фаворизује. Лоша мотивациона клима развија став да је једино важно поређење резултата. У клубовима са лошом мотивационом климом, играчи мисле да је надигравање саиграча важно, играчи се кажњавају за грешке; тренер фаворизује "звезде" (Покрајац, 2007).

Ако се жели спровести висок квалитетан тренинг, од пресудног је значаја да однос броја тренера и играча буде што мањи. Радећи са мањим групама, тренер је у могућности да максимално искористи простор и опрему и што је најважније, сваком играчу може да посвети максималну пажњу. Веома је тешко тренирати групу играча где постоје велике разлике у конституцији, искуству и способностима, јер у планирању рада тренер мора да постави низ задатака према индивидуалним потребама играча.

Добро тренирање подразумева вежбање ситуација, које могу да се догоде у току утакмице. Како су грешке обично последица пропуста у техници, погрешних одлука или лошег

почетног става, тренер мора да организује симулацију ситуација из утакмице, како би играча научио да стално и правилно одговара на изазове у игри.

Опуштање на крају тренинга је неопходно како би организам могао да се из активног стања прилагоди стању мировања, да би организам могао да се ослободи непотребних производа тренирања и да се смањи ризик упале мишића после тренинга.

Неколико минута проведених сумирајући кључне факторе тренинга, уз кориштење технике питања - одговори, може се проверити разумевање играча и ојачати одређене моменте као вредност за будућност. Дobar тренер увек ће искрено да оцени свој тренинг и да каже да ли су циљеви постигнути и према том планира свој будући тренинг.

Према Радоји (2012) следећа питања могу да буду корисна :

- да ли је играчима било забавно,
- колико су имали прилике да побољшају своју технику и вештину,
- колико је избор вежби био одговарајући,
- колико су вежбе у тренингу у могућности да симулирају примену у игри,
- који су били поводи да играчи оду задовољно са тренинга,
- у којој је мери тренинг побољшао ниво разумевања играча,
- у којој је мери тренинг постигао предвиђене исходе.

Уобичајено је да се тренинг који се реализује са 75% сматра успешним.

Однос тренера са играчима треба да ослика његову целокупну тренерску философију. Начин на који подстиче најбоље у својим играчима је подједнако важан као и конкретан рад на терену.

Све особине тренера могу се сажети у скраћеници **ПЕЛО** приказаној у следећој табели 6 (Радоја, 2012).

Табела 6 ПЕЛО особине тренера

Позитивност	Сви добри тренери треба да створе позитивну радну атмосферу у којој ће играчи бити вођени менталитетом „ ја то могу“, а не страхом од неуспеха.
Ентузијазам	Како је уживање први циљ сваког тренинга, тренер мора да обезбеди да је његовим играчима забавно и да из тога стичу позитивна искуства.
Лидерство	Као узор тренер мора да се побрине, да пример који даје, вреди опонашања. Тренер је веома важна и утицајна личност, нарочито у живтима млађих играча и своју одговорност мора да озбиљно схвати.
Ојачавање личности	Добро тренирање је усмерено на давање играчима поуздања да доносе одлуке под притиском.

Да би се то постигло тренер мора да да прилику играчима, да вежбају, да доносе одлуке без страха. Играч над којим стално доминира тренер биће уплашен да самостално доноси одлуке. Иницијатива давања могућности доношења одлуке играчима, не сме да изгуби меру и пређе у анархију, да свако ради оно што жели. Неопходно је да тренер има добро знање о тематици, јер давање погрешних информација може да изазове катастрофалне последице. Захтеви игре се стално проширују и развијају тако да тренер не сме никада да престаје да учи. Дobar тренер има обавезу да буде отвореног испитивачког духа и иде у корак са временом. Ако жели да на оптималан начин примени своје знање и искуство тренер мора да разуме начин на који уче његови играчи. Једно од најмоћнијих оруђа тренера је моћ запажања, тренер мора да препозна кључне недостатке играча у игри. Те мане могу да се огледају у техничким недостатцима, погрешним одлукама, негативном полазном ставу, слабој физичкој спреми, али и недостатку самопуздања. Током целог тренинга, тренер треба да прилагоди свој стил, тако да одговара околностима и да држи играче стимулираним. Који год начин употреби, смернице треба да су јасне, сажете, релевантне и пре свега треба да их играчи разумеју. Када је и ако је то могуће све треба да буде поткрепљено добром демонстрацијом, јер визуелно објашњење замењује хиљаду речи. Поред техничких аспеката тренирања, област која заслужује посебну пажњу је самопуздање. Самопуздање је вера у себе : знати да ћеш бити у стању да се носиш са

одређеним ситуацијама када се у њима нађеш и не дозволити евентуалним грешкама да уздрмају веру у сопствену способност. Самопоуздање такође побољшава доследност, јер помаже играчу да примени претходно научене вештине технике.

Успешног тренера чине и јавна комуникација, поштовање колега, кодекс понашања у односу на медије и остале професионалне захтеве. У току свог рада тренер у образовном погледу треба примењивати мере мотивације, стимулацијеи мобилизације. Мере које подузима тренер у правцу ефикасније мотивације требају бити крајње осећајне, а поруке једноставне и препознатљиве. Очигледно је да у раду са играчима треба неговати и што више примењивати егзактне показатеље, јер објективне повратне информације подједнако позитивно утичу и на мотивацију, стимулацију играча током рада и играња. Неоспорно је да је осигурање самопоуздања предуслов за напредовање у спорту. Основни услов за „строгу“ али пријатну радну атмосферу је тренерова мотивисаност за рад, његово расположење спремност за комуникације, слушање и одговарање на питања. Играчи региструју „стање“ тренера и на њега реагују. Добро расположење тренера позитивно делује на „ стварање“ пријатне радне атмосфере.за рад. Наступ недовољно мотивисаног безвољног или раздражљивог и осорног тренера није гаранција за стварање повољне и здраве атмосфере за рад и за успешно провођење тренинга.

Условно, тренери у фудбалској школи могли би се сврстати у неколико категорија. Веома је мали број тренера који би могли успешно радити са свим узрасним категоријама млађих играча, и са сениорима. Тренери у фудбалској школи могли би се разврстати у две скупине, тренери такмичари и тренери учитељи.

Тренери такмичари

То су тренери кадета и јуниора у чијем је раду процес тренирања наглашенији од процеса обучавања. Треба нагласити чињеницу да у приступу у раду са овим категоријама један тренер може да у континуитету води једну селекцију 4 године, или да се плански изврши смена тренера у одређеним периодима. И један и други приступ имају и добрих и лоших

страна. Како је општи тренд са младим играчима у дугорочном раду и ми ћемо се придружити дугогодишњем континуираном приступу. Такав рад може дати позитиван резултат, ако тренеру задуженом за рад са екипом у индивидуалном раду са играчима помажу други тренери. Штета је за фудбал у целини што често веома талентовани тренери за рад са млађим селекцијама прелазе на рад са сениорским екипама, што је првенствено условљено лошим укупним статусом тренера у млађим узрасним категоријама. Посебна група тренера формира се од познатих клупских играча, чије су амбиције везане искључиво за рад са клупским сениорима. Таквим тренерима препоручио бих најмање трогодишњи циклус рада са категоријом кадета и јуниора. То је минимално време, потребно за брзо савладавање процеса вођења тренажног процеса, од организације рада, програмирања садржаја тренинга до стицања умећа дозирања тренинга. Посебно треба истакнути да тренери који крећу тим путем у будућем раду имају много више разумевања за младе играче од тренера који су прескочили тај развојни период. Постоје тренери који се стално селе од јуниора до сениора и обратно, такви тренери нису најпожељни у фудбалској школи.

Тренери учитељи

То су тренери почетника, млађих пионира и пионира, у чијем је раду процес обучавања наглашенији од процеса тренирања. У овој категорији препоручује се да одређени тренер води своју екипу у циклусу од 4–6 год. По завршетку циклуса обogaћен искуством тренер се враћа и почиње други циклус. Тренеру у раду са екипом помажу остали тренери учитељи. За рад са почетницима, млађим и старијим пионирма, за рад са најосетљивијим узрасним категоријама, где се ствара фундамент будућег играча, морају бити тренери максимално оспособљени за рад. У пракси је честа појава да неки тренери стално раде са истом узрасном категоријом и да у свом раду заобилазе остале колеге тренере. Такав изоловани облик рада није препоручљив у модерној фудбалској школи.

Тренери специјалисти

Добро организоване фудбалске школе ангажују тзв. тренере специјалисте за рад са голманима, тренере за физичку припрему, или за индивидуални или допунски рад. У мањим клубовима, такве специјалисте треба формирати од сопственог тренерског кадра у смислу, да тај тренер води једну од селекција и да се кроз рад специјализује за оне сегменте тренажног процеса који одговарају његовим способностима и опредељењима.

Тренери у раду са млађим категоријама требали би да испуњавају следеће услове:

- да имају играчко искуство,
- морају бити образовани за тренерски позив,
- морају стално бити у процесу образовања,
- морају бити стручно усаглашени са руководиоцем фудбалске школе,
- морају бити стручно усаглашени са колегама тренерима у фудбалској школи,
- морају добро познавати карактеристике узрасне категорије коју тренирају
- морају добро познавати програм и јединствену методологију рада,
- морају поседовати способност вођења екипе,
- морају поседовати способност процене, способности и знања играча,
- морају поседовати креативност потребну за тренерски посао,
- морају поседовати организацијске способности,
- морају знати педагошки деловати на играче, знати васпитавати играче,
- добро сарађивати са играчима, родитељима, школом, фудбалским савезима,
- бити упорни и одговорни у раду.

9.1.1 Васпитно образовни циљеви

Тренер мора код својих младих фудбалера подстицати развој менталитета победника у свакодневном раду и понашању. Треба стално размишљати о успеху, а не о неуспеху. Ако се стално размишља о неуспеху, он за људски мозак постаје "стваран" и нервни систем се понаша као да смо доживели неуспех. Јављају се осећаји, размишљање и понашање, које прати ситуацију неуспеха. Тај осећај се појачава, ако се присећамо и оживљавамо неуспехе из прошлости. На тај начин повећава се вероватноћа да ће се неуспех заиста догодити. Ако јасно и живо замишљамо успех он ће за нас и наш нервни систем постати "стваран". Јавити ће се осећај самопоуздања, сигурности и вере у себе. Такав осећај ће вероватно повећати остварење циља.

Тренер својим радом може утицати на развој победничког менталитета. Већ код најмлађих узраста треба развијати победнички менталитет, он је уско везан за менталитет нације, уз радне навике, спортску културу и за карактерне особине сваког појединца и екипе у целини.

Све активности фудбалске школе морају бити повезане у јединствени васпитни систем. Младе фудбалере по доласку у клуб треба упознати са режимом живота и рада, како у погледу међусобних односа, исто тако у односу према тренеру, старијима и друговима са којима су у непосредном свакодневном контакту. Код младих фудбалера треба формирати схватање да су норме понашања постављене у интересу напретка појединца и групе. Тренер мора да стално посматра децу: на тренингу, утакмици, у свлачионици и на улици. Мора да има јасну слику о врлинама и манама сваког дечака појединачно. Сама фудбалска игра на најбољи начин открива дечаке, управо онаквим какви они јесу. У игри дечаци могу показати своје позитивне особине као што су одлучност, смелост, несебичност, пажљивост, добро понашање, али исто тако и негативне особине, попут неодлучности, кукавичлука, себичности, нетактичности и некултурног понашања.

Својим педагошким поступцима тренер може значајно утицати на васпитање младих играча. У оквиру васпитног рада тренер на неке поступке групе и појединаца мора реаговати на лицу места, на неке причекати и проверити да ли је појава случајна или се чешће појављује. У процесу васпитног рада у клубу изузетно је важна сарадња са родитељима и школом.

Група дечака који се укључују у рад фудбалске школе морају брзо да се претворе у колектив. Хомогеност је најважнија карактеристика колектива. Колектив је хомоген, ако су његови чланови повезани и ако имају заједничке жеље интересе и потребе. Важан фактор хомогенизације је пријатељство међу члановима колектива. За колектив је изузетно важан вођа колектива. Вођа не мора увек бити најбољи играч у екипи, али то је обично дечак са надпросечним фудбалским способностима значајног нивоа интелигенције, али и повишене специфичне позитивне агресивности. Вођа у доброј мери делује на понашање колектива он мора имати добре односе са саиграчима, а посебно са тренером. Тренер мора да припада колективу и да има добру релацију са свима у колективу, а посебно са вођом колектива. Што је колектив хомогенији, то су ефекти спортске припреме бољи, а такмичарски резултати већи.

У садашњим условима контакт са родитељима је веома значајан. Контакт са родитељим је веома значајан сегмент васпитног, и не само васпитног рада у клубу. Проблем успешној сарадњи често претстављају претерано амбициозни родитељи, који кроз сопствено дете, покушавају да остваре своје неиспуњене спортске амбиције. У таквој ситуацији тренер мора да наступа са много стрпљења и дипломатије. Родитеље треба објективно информисати о развојним фазама у напретку играча, али и о његовим недостатцима. Тренер мора да објективизира процену талентованости одређеног дечака и са тим аргументима наступи у разговору са родитељом. На другој страни, условно речено, постоји и родитељ, миран и сталожен човек који није преамбициозан и опседнут резултатима свога детета, али је увек спреман помоћи и детету и клубу. Дете таквог родитеља има нормалне услове за редован тренинг и такмичење, а самим тим и за постизање добрих и успешних резултата.

Од родитеља се тражи (Радоја, 2012):

- да свом детету осигура свакодневни одлазак и долазак на релацији: школа, кућа, стадион, док се дете не осамостали.
- да контролише дете и помаже му у савладавању школског градива,
- да учествује у решавању проблема који могу произићи из садржајног и интензивног живота детета,
- да по могућности детету осигура правилну исхрану,
- да у оквиру својих могућности помогне клубу у материјалном и другом погледу,
- да покуша да објективно прати развој детета у раду и такмичењу.

Васпитање је људска делатност и саставни део друштва, настало је у њему, и трајног је континуитета јер се кроз генерације одржава, обнавља и развија. Ниједна држава, ниједно друштво не може се прогресивно развијати и усавршавати ако нема организован систем и начин васпитног деловања на људе. Значи, васпитање је објективна потреба сваког друштва и као корисна друштвена делатност присутна је у свакој макро и микро заједници људи. Оно је у сталном процесу развијања и мењања.

Стога, спорт, самим тим и фудбал, има важну и едукативну улогу у учењу и развоју младих играча. Фудбал не само да мора да обезбеди могућност за младе да развију своје карактеристике и способности које су карактеристичне за фудбалску игру, он такође мора да им помогне да развију своју личност, психолошке и социолошке вештине. Школе фудбала, академије фудбала, специјализовани центри за обуку младих фудбалера морају да обезбеде свестрану обуку, образовање, васпитање, да имају и едукативну улогу, поштујући различите развојне фазе младих играча. У фудбалу, као људској заједници, вршено је и врши се свесно, организовано или несвесно, спонтано васпитање младих генерација. Таква је била фудбалска прошлост, такав је садашњост, али је сигурно да би и у будућности васпитање требало бити још јединственије и организованије. Одређене појаве и тренутне слабости, упозоравају да васпитни рад и утицај морају бити у свим

клубовима појачани, а то је предуслов за изградњу позитивних фудбалских личности, а и за даљу афирмацију стручно-педагошких радника у фудбалу, као и фудбала као корисне друштвене активности. Васпитна снага стручно-педагошког радника лежи у томе да уме не само да докаже, него и да покаже како треба радити, поступати, комуницирати и односити се према људима, обавезама и материјалним добрима. Фудбалска активност кроз све њене форме рада може успешно да ублажава, отклања и решава одређене проблеме који се манифестију код младих људи, као што је малолетничка деликвенција, криминал, конзумирање алкохола или дрога.

Збога тога, фудбал се не може посматрати и третирати само као средство разоноде, већ да он постаје значајан, снажан, утицајан и ефикасан фактор у процесу васпитања и социјализације личности. Међутим, друштво, многе васпитно-образовне институције, имају врло површна, погрешна запажања и оцене о снази фудбалске активности у васпитном раду. Недовољна информисаност о погодним могућностима васпитног рада у фудбалским клубовима, као и одговарајући негативни догађаји, изоловали су сасвим фудбалске клубове из јединственог процеса васпитних акција које се предузимају у нашем друштву, окружењу. Без обзира на све оцене, мишљења и схватања, фудбалска активност преко фудбалских клубова, а помоћу устаљених форми рада, захвата у одговарајућој мањој или већој мери скоро све видове и обележја друштвеног васпитања. Постоје сви услови да се код фудбалера развија физичка, радна, морална и естетска компонента. Колики ће степен развоја наведених компоненти бити усавршен, зависи како смо организовали рад и којој од њих дајемо изузетну предност и значај. Фудбалске организиције, у овом случају фудбалски клуб, а школа фудбала као његов неизоставни део, врши друштвено корисну делатност и поред основних циљева и задатака у формирање квалитетних фудбалера, акцентирају и усмеравају активности и на изградњи здраве фудбалске личности. Фудбал је део нас и нашег живота и у сталном је току регенерација и апсорпција нових чланова, што још више указује на значај фудбала као дела васпитно-образовног система.

Основни васпитно образовни циљеви према Радоји (2012) су:

- обезбеђење задовољења биолошке потребе деце за кретањем и игром остварујући истовремено и позитиван утицај на свестрани телесни развој и развој функционалних способности,
- доприношење сталном побољшању физичких способности деце, развијањем: снаге, брзине, координације, гipкости и издржљивости, неопходних за свакодневни живот и рад, као и напредовање у фудбалу,
- доприношење формирању физички и психички здраве личности и мотивисање деце на оптималан развој физичких, радних, моралних и других способности и особина,
- васпитавање детета за успешно укључивање у друштвени и спортски живот,
- да се код детета васпитавају особине личности неопходне врхунском фудбалеру: упорност, борбеност, пожртвованост, личну и колективну одговорност, смисао за сарадњу и стваралаштво у игри,
- да се деца физички и психички припреме за посебне спортске напоре и да се развијају као психички здраве личности,
- да деца упознају елементе фудбалске игре, како би их у игри успешно применили,
- да се деца упознају са правилима фудбалске игре,
- да се код деце развија другарство, пријатељство, колективизам,
- навикавање на обавезност доласка на тренинге, односно посвећеност обавезама и дисциплину у испуњавању истих,
- да се деца упознају са правилима понашања у клубу и ван њега,
- да се деца упознају са правилном исхраном, спортском хигијеном,
- индивидуални разговори педагога-тренера и детета и родитеља,
- контрола успеха у школи и сарадња са школама,
- усмеравање на учење страног језика,
- организовање заједничких посета културним и спортским манифестацијама,
- социјализација детета.

9.1.2. Значај комуникације у тренажном процесу

Да би био успешан вођа тренер мора имати три различите способности:

- стручна фудбалска знања,
- организацијске способности,
- социјалне вештине - вештина сарадње са људима.

Под социјалним вештинама подразумева се вештина комуницирања, вештина успешног обучавања спортске вештине, вештина мотивисања, вештина управљања групом и томе слично.

За многе тренере комуникација представља начин да спортистима ставе до знања шта треба да ураде. Од квалитета "преноса" поруке ка спортистима увелико ће зависити и успех спортиста да исту спроведу у дело. Врло је важно схватити да је комуникација двосмеран процес између две стране (тренера и спортиста). Тренери са играчима комуницирају говором, писменим путем, својим понашањем. Да би тај процес био ефикасан, тренери треба и да примају информације од играча, тачније да умеју слушати спортисте. У тој комуникацији добар тренер ће искористити повратну информацију како би донео исправне одлуке. Понекад се играчи и тренери једноставно "разумеју" и без изговорене речи, посматрајући гест или говор тела што говори о високом степену поверења и разумевања и представља добар пут за успех (Гацић, 2013).

Да би комуникација била успешна треба испунити три услова компетентност, кохерентност и конгруентност. Компетентност је способност да се одабере начин комуницирања примерен времену и прилици (ако неко каже хвала, нормално је узвратити са молим или нема на челу). Таквим видом комуникације може се успешно остварити добар утисак. Кохерентност означава стање међусобне повезаности, онога што је било, што ће бити, са оним о чему се тренутно води разговор. Начин комуникације одређен је типом односа, између тренера и спортисте, односно типом руковођења. Конгруентност се односи на усклађеност поруке коју желимо да пренесемо.

Први начин комуникације примерен је тренерима који су склони ауторитативном начину понашања, у коме тренер показује чврстоћу и где се комуникација одвија вертикално, одозго према доле, односно једносмерно. Други тип тренера је демократски или укључујући у коме тренер део овлаштења, преноси на екипу. Комуникација је хоризонтална и двосмерна. Трећи начин комуницирања је слободни начин, он је прихватљив само код високо свесних спортиста, и то више код индивидуалних спортиста, него код спортиста у колективним играма. Начин на који се говори веома је битан, треба говорити јасно, сређено, без двосмислица и страних речи, такве поруке остају дуже у сећању онима којима су упућене. Веома је важна комуникација између тренера млађих категорија и родитеља у намери да се побољшају третман свог детета у клубу. Таквом комуникацијом родитељи праве јаз између свог детета и остале деце, и не доприноси доброј сарадњи детета и тренера, јер тренер губи ауторитет у дететовим очима, ако прихвати родитељске притиске, или губи симпатије детета, ако их не прихвати.

Ако тренер жели да га његови играчи пажљиво слушају и разумеју мора да има добар вербални наступ, у обраћању мора бити одмерени и сликовит у говору, да води бригу о информацији коју пласира, дикцији, поруке играчима морају бити кратке, пуне поруке за памћење, поруке морају бити социјалне (које повезују људе), по могућности поруке требају да буду оригиналне, разноврсне, сугестивне, а неке зависно од ситуације и потребе „агресивне“.

У кризним ситуацијама тренер има важну улогу да буде стручан, правичан и искрен, да буде пажљив срдчан и стрпљив, да верује и развија веру у заједнички рад и успех, да код спортиста успоставља духовну атмосферу, да отклони кризу резултата.

Основне претпоставке доброг комуницирања:

1. јасноћа,
2. целовитост - ако порука није целовита, део (погрешно схваћене) поруке може проузроковати више штете него да није уопште емотивна,

3. језгровитост - згуснута, али увек јасна порука, увек је боље него преопширно излагање са много описа и непотребних фраза,
4. конкретност - треба избегавати апстрактне форме изражавања,
5. тачност - да све догађаје опише на најкоректнији начин.

9.1.3.Основна начела у раду са млађим категоријама

Елементи успешног односа тренер – спортиста наслањају се на међусобну наклоност јер ако је она нарушена нема успешне сарадње, па ни остваривања постављених циљева и задатака. Уз то тренер би требало да познаје способности спортиста, њихово здравствено стање, интерес, амбиције, намере, жеље, проблеме у породици и школи. Уколико постоји сличност интереса, ставова, вредносног система или социјалног порекла, утолико ће тај однос бити успешнији.

Успешан тренер деце фудбалера би требало да се усмерава на оно што деца раде добро, а не на грешке, често би требало да им ода признање и похвали их. Похвале би требало да су искрене, а чак и када их критикује то би требало да ради на охрабрујући начин. Тренер би морао да развија реална очекивања у складу са узрасним периодом детета и нивоу његових способности, да награђује залагање колико и успех, ако не више, као и да похвали коректно техничко извођење и када није довело до жељеног резултата.

Тренинг би требало организовати на начин да буде разнолик у активностима и да сваки појединац буде укључен у активности, а поруке тренера морају бити кратке и јасне. Неопходно је прилагодити активности деци и на тај начин деца ће стицати више искуства и моћи ће сами да запазе свој напредак. Док деца не стекну одређени ниво вештина треба реаговати само на најочитије прекршаје правила игре, а остварити однос у раду да се деца не боје испробавања нових вештина. Препоручује се тренерима да гледају на грешку као на нормалан део процеса обучавања и да буду пуни охрабрења, да шире ентузијазам, добро расположење и позитивно размишљање.

Рад са млађим категоријама је специфичан и изузетно сложен, тако да је неопходно да се успоставе принципи обуке који неће негативно утицати на правилан биолошки развој младог организма. Посебно би требало имати у виду да се рад са млађим категоријама разликује од рада са одраслима, а главни циљ у раду са почетницима играчима је изградња здраве личности у биолошком, психолошком и социолошком смислу. Тренер мора да зна основне фазе биолошког, психолошког и социолошког развоја младих играча, а како је сваки млади фудбалер индивидуа за себе тако и тренер мора да има индивидуални приступ појединцу. У обуци и тренингу, објекат рада није фудбалска игра ни лопта већ дете, а њега би требало усмеравати да се такмичи само са собом, односно да се увек труди да победи самог себе. Уколико свако достигне самог себе, резултат ће доћи сам по себи. у раду са децом поштује се принцип индивидуализације, до максимума треба развити оне особине и квалитете који су изражени и који издвајају тог играча од осталих. Радити и на отклањању недостатака, а највећи ефекат и напредак у раду са децом постиже се уколико се тренира континуирано.

Што су деца млађа, тренер мора да буде бољи демонстратор. Деца најбрже уче визуелно, а тренинг треба увек започети у ведром расположењу јер позитивне емоције повољно утичу на ток тренинга и на моторику деце. Када деца говоре тренер би требало да их саслуша да осете да и тренер њих поштује.

Детету треба саопштити у току вежбе или утакмице само две, три информације јер толико дете може да прихвати. Те информације су кратке, јасне и прецизне, а добро осмишљен темељ физичких, техничких, тактичких и других врста обуке је основни предуслов за велика достигнућа. При томе тренер мора имати на уму да развој моторичких способности не тече равномерно. У развоју моторичких способности, постоје одређени периоди у којима се одређене способности развијају брже од осталих. Овај период је познат у теорији, као сензитивни период.

Обука техничких вештина и тактичких способности морају бити у складу са психо-физичким развојем детета, а сложене елементе технике и моторике треба учити

синтетичком методом, док делове тих елемената који представљају проблем издвојити и вежбати их аналитичком методом, па поново синтетичком. Време за рад на техници не постоји, јер се на техници увек ради, а ништа се не сме радити што нарушава технику. Не би требало спроводити тренинге усмерене на побољшање физичких способности уколико се то чини на рачун погоршања технике, јер када на тренингу почне да се нарушава техника, то је знак да оптерећење прелази критичну величину и тренинг треба прекинути.

Код деце у периоду обуке и тренинга не постоји припремни период усмерен на стицање физичке кондиције, а почетнике треба учити природне облике кретања (ходање, трчање, скакање, падање, итд), па тек онда сложеније вежбе са лоптом и без ње. Од физичке припреме у обуци се примењују вежбе за развој моторичких способности (брзина, гipкост, координација, снага), а издржљивост се развија кроз техничко – тактичке вежбе и кроз саму игру. Вежбе снаге у периоду обуке и тренинга се спроводе у вежбама у којима дете савладава сопствену тежину или у раду са партнером. Тренинг са теговима спроводи се у периоду тренинга достигнућа и тада се подижу функционалне способности (аеробна и анаеробна издржљивост). Све вежбе усмерене на побољшање физичке припреме треба да су што специфичније и приближне фудбалској игри.

9.2. МЕТОДЕ У РАДУ СА МЛАЂИМ КАТЕГОРИЈАМА

Методика спортског тренинга је систематизовано сазнање о начину и поступку примене одговарајућих садржаја у реализовању појединих задатака у спортском тренингу.

Методички принципи и методе рада имају веома важну улогу у наставном и тренажном процесу. Њихова улога је различита.

За дидактичке принципе кажемо, да су то општа начела којих требају и морају да се придржавају тренер и играч у процесу рада, на реализацији постављених циљева и задатака.

Од посебног значаја су:

- Принцип васпитне усмерености;
- Принцип поступности и систематичности;
- Принцип свесности и активности;
- Принцип одмерености наставе према узрасту и развојном добу;
- Принцип рационализације и економичности.

За само спровођење тренажног процеса користимо следеће методе рада:

- Наставне методе (метод живе речи, метод очигледности);
- Метод практичног вежбања (синтетички метод, аналитички метод и комбиновани метод);
- Метод тренинга (интервални метод, кружни метод и метод станица, ситуациони метод и метод игре, такмичарски метод).

Важно је истаћи да су принципи рада и методе рада међусобно повезани и да се допуњују.

Избор одговарајућих метода рада и њихова примена у тренажном процесу, углавном зависе од следећег:

- Постављених циљева и задатака;
- Степена припремљености играча;
- Услова рада;
- Селекције играча.

Принцип васпитне усмерености. Упућује да тренер развија морални лик спортисте. То значи да није једини циљ тренажног процеса стицање знања и вештине из одређене спортске гране, већ да упоредно треба радити на обликовању морално – вољних и карактерних особина личности.

Тренер је човек који руководи спортско – тренажним процесом, али уједно мора да васпитава, како би морални лик спортисте, са свим својим особинама, имао пун друштвени значај.

Принцип поступности и систематичности. Подразумева правилан избор вежби за тренинге, редослед њиховог извођења и увежбавања, периоде смењивања рада и одмора, као и интензитет и карактер оптерећења.

Врло је важно водити рачуна о узрастним категоријама и степену уиграности и припремљености спортиста.

Углавном се користе принципи дидактике и педагогије, а то су:

- Од лакшег ка тежем;
- Од једноставног ка сложенијем;
- Од познатог ка непознатом;
- Од ближег ка даљем.

Принцип свесности и активности. Сам тренажни процес представља у суштини, скуп мисли и различитих идеја тренера, које он спроводи са својим ученицима. Улога тренера је да саме спортисте мотивише да буду свесни онога што раде, начине на који обављају одређене задатке и разлоге због којих то раде.

Све ово је неопходно како би се постигла и одржала максимална концентracија и активност на самом тренингу.

Принцип одмерености и наставе према узрасту мора бити садржан у сваком плану и програму рада. План и програм рада морају бити конципирани тако да одговарају узрастним категоријама спортиста. Сви наставни садржаји, методе и поступци рада на тренинзима, морају бити строго и искључиво усклађени и прилагођени могућностима играча, одређеног узраста. Погрешним радом и занемаривањем овог принципа, тренер може да изазове негативне ефекте, па чак да угрози здравље и живот младог спортисте – фудбалера.

Принцип рационализације и економичности подразумева спремност тренера да у одређеном временском периоду спроведе планом предвиђен програм рада, а да при том постигне циљ тј. прави ефекат рада код играча.

Методe рада

1. Наставне методе

У процесу преношења и стицања знања примењују се многобројни начини како би се постигао крајњи циљ. Једна од најчешћих метода је метода „живе речи“. Она се користи за објашњавање појединих задатака и ситуација и мора да буде у краткој, јасној и сликовитој форми. Метода „живе речи“ се добро и лако допуњује са методом очигледности, а нарочито онда када играч већ створену слику од дате вербалне информације може да потврди или измени после практичног показивања (демонстрације, слике, цртежа).

Сам метод демонстрације је један од најважнијих и најприхватљивијих у процесу усавршавања техничких елемената и тактике у фудбалској игри. Демонстрацију углавном изводи тренер, али често се користи играч који је добро савладао и усвојио одређени покрет или ситуацију.

2. Методе практичног вежбања

- Синтетичка метода се највише користи у спортско – тренажној пракси, јер се постављени задаци изводе онако како се спроводе у фудбалској игри.
- Аналитичка метода се углавном користи за теже и компликованије вежбе које се по правилу могу и требају разделити на сегменте и елементе. Најчешће се користи онда када се поједини сегмент или елемент не изводи правилно. Ова метода је корисна за проучавање и парцијално извођење сложенијих вежби и ситуација.
- Комплексна метода представља синтезу синтетичке и аналитичке методе рада у циљу бољег савлађивања одређене вежбе или ситуације.
- Интервални метод рада је онај који се ослања на пуку и апсолутну контролу ученика на тренингу. Рад се сукцесивно понавља у одређеном временском интервалу, после чега следи активан одмор. Овакав начин рада доводи играче у кризна стања, после чега се активним одмором долази поново у нормално стање. Тај циклус се понавља на тренингу.
- Кружни метод рада представља рад у кругу, где играч извршава постављене задатке у одређеном временском интервалу, без одмора, а одмор следи по обављеном задатку. Користи се у свим фазама рада а најчешће у зимском припремном периоду и развија више моторичких способности (снага, издржљивост, координација).
- Метод станице је онај који се базира на раздвајању различитих техничких елемената, односно рад по станицама. Станица обично има између 8 – 12, а свака станица има различите задатке.
- Метод игре користи се углавном у раду са млађим категоријама фудбалера приликом уигравања екипе, као и код коришћења помоћних игара са лоптом.
- Ситуациони метод користи се у предтакмичарској фази, када се екипа припрема за такмичење од неколико узастопних утакмица у кратком временском интервалу. Сваки ситуациони тренинг изгледа знатно другачије од недељног плана и програма тренинга.

3. Методе тренинга

Систем селекције и тренирања

Основни задатак у решавању квалитета фудбалског спорта постиже се благовременим избором талената и њиховим обучавањем и усавршавањем. Да би селектирање играча било успешно оно мора да се заснива на квантитету (велики број деце) и систематском и сталном праћењу и посматрању развоја.

Ово је могуће постићи на више начина:

- Праћењем школских и спортских такмичења – турнира;
- Посматрањем интерних такмичења у школама;
- Оцењивањем физичких и функционалних особина;
- Помагањем и активним учествовањем у ваннаставним активностима школске деце кроз спортске секције;
- Сарадње са професорима физичког васпитања у школама.

Тако изабрана селекција ће дати најбоље резултате уколико приликом њеног спровођења будемо посматрали следеће параметре:

- Са каквим успехом фудбалер – почетник савлађује основне елементе технике фудбала;
- Какви су потенцијали и могућности развоја деце, као и њихово опште здравствено стање и психички статус (утврђује се на основу тестова и мерења функционалних способности);
- Посматрањем и уочавањем специфичних предиспозиција дечака за бављење фудбалом, препознавање талента за игру (харизма, луцидност);
- Анализирање тестова моторичких способности које су неопходне за фудбал.

10. ЗНАЧАЈ СТРУЧНО-ОБРАЗОВНИХ КАДРОВА ЗА ОРГАНИЗАЦИЈУ РАДА

Спорт са својим специфичним карактеристикама (такмичење, специјализација, стална тежња за постизање спортских резултата, јачина испољених емоција итд.) и динамичким окружењем има јединствену улогу у васпитању. За образовне и васпитне задатке у спорту могло би се рећи да у највећој мери проистичу из задатака физичког васпитања и образовања са одређеним специфичностима.

Спорт са својим богатством садржаја, ситуација, емоција пружа могућност за остваривање бројних васпитних утицаја, односно развој:

- Морално-вољних. Тренер-педагог, осмишљеним деловањем, треба да створи окружење и атмосферу где ће до изражаја доћи сви позитивни облици и норме понашања
- Интелектуалних. Доказане су чврсте везе између моторичких и когнитивних (интелектуалних) способности, може се рећи да стручно вођено бављење спортом може утицати на развој тих способности
- Здравствених. Тренер указује на значај уредног - спортског начина живота, вођења рачуна о правилном тренингу, одмору, исхрани, хигијени тела итд. Добро осмишљеним вежбама и повољним хигијенским условима, потпомажу се и унапређују основни биолошки процеси: физички раст, развој и јачање отпорности организма
- Естетских. Све су бројније и спортске дисциплине у којима доминира естетско (од уметничког клизања до синхроног пливања). Бројност и разноврсност спортова пружају безброј могућности и прилика да се утиче на развој естетских особина спортиста, а неке од њих су: лепота извођења покрета, лепота спортски грађеног тела, лепота извођења специфичних спортских техника, лепота извођења спортских акција

- Радних и других особина и способности. педагошки стручно вођен тренажни процес даје свој значајан допринос у изградњи вредног, одговорног и морално исправног појединца у друштву. Посебно је важно то што се континуираним психо-физичким активностима стварају позитивне навике: редовна физичка активност, личне хигијенске навике, испуњавање разних радних задатака, спремност за сарадњу.

Суштински образовни задаци у спорту би били следећи:

- Стицање знања. Тренер треба спортистима да пренесе све релевантне информације о утицајима тренинга на развој психо-физичких способности, формирање личности и јачање здравља.
- Стицање вештина. Усвајању већине физичких вештина мора да претходи процес стицања исте. Тај процес почиње спознајом како се нешто ради, затим се прелази на увежбавање и на крају се усвојена знања могу сматрати практично применљивом вештином. Фудбал карактерише огроман број техничких елемената и слободно се може рећи да представља непресушан извор за усвајање нових вештина, а свака новостечена вештина (физичка или ментална) јесте квалитет више у профилу једног играча.
- Стицање навика. Навика се ствара увежбавањем умења до нивоа аутоматизованог извођења. Моторичке навике су дакле стечени механизми настали увежбавањем до нивоа моторичког аутоматизма. Усавршавање моторичких навика може да се оствари вежбањем истих моторичких образаца у различитим условима и начином извођења.

Спорт је одувек био надметање физичких способности и вештина међу људима, али он данас има много ширу и сложенију улогу него што је имао раније па постаје начин свакодневног живота и културе, извор позитивне енергије, облик економске активности друштва и на крају крајева, спорт је постао бизнис. Такође, спорт има засигурно важне импликације на друштво у целини, а спортском организацијом је данас незамисливо

управљати без познавања економике спорта, менаџмента и маркетинга. У ситуацији када се већина спортских организација финансира из државног прорачуна, новцем који је недовољан за свакодневно функционисање, неминовно је да свака спортска организација која жели просперитет мора успешно реализовати своје пословање. Менаџери који управљају спортским организацијама по правилу нису формално едуковани за руковођење специфичним пословним процесима у спорту (Јеркуница, 2010). Ако је неоспорно да спортске организације остварују економске учинке из којих подмирују своје трошкове (од пословања, рада, пореза) као и сва друга предузећа, онда је исто тако неоспорно да би њима требало да управљају школовани спортски менаџери.

Глобалне промене радикално су промениле, и идаље, мењају начин живота и услове пословања, које пак условљавају промене у раду привредних и друштвени субјеката, институција, установа, па и субјеката у спортској делатности (спортске организације, клубови, савези, и сл.). Настанак, развој и брзе промене у спортско - технолошкој и пословно - управљачкој функцији савремених спортских организација несумњиво захтевају сталне промене спортске и пословне функције и филозофије, што људе у области спорта (спортисте, тренере, менаџере, спортске ранике, и др.) обавезује на перманентно образовање и самоусавршавање.

С обзиром да се на савремени спорт гледа као на комплексан био-психо-социјални феномен, у оквиру кога је заступљен небројено велики број фактора и процеса, који могу имати утицаја на успех/ неуспех појединца и организације у спорту, успешно бављење било којим спотом, односно обављање одређене функције у сфери спорта захтева широко образовање и упућеност у бројне законитости из најразличитијих области (медицинске, психолошке, социолошке, педагошке, економске, правне, организационе...). Имајући то у виду свака спортска организација је дужна, а чини се да је то и њена функционална неопходност, да развија стручно-креативну способност спортиста, спортског менаџмента, тренера и других спортских радника, с обзиром да је једна од компоненти препознатљивости спортске организације управо ниво стручних и креативних знања и способности, која су пак неопходна за остваривање високих спортских достигнућа.

10.1. ОБРАЗОВАЊЕ У СПОРТУ

С обзиром на то да се информације и знање у теорији и пракси све више третирају као стратегијски фактор развоја, и да се сматрају неопходним за даљи развој људи у спорту, па тако и спортских организација, први важан корак сваке спортске организације у менаџмент људских ресурса требало би да буде одређење за перманентним подизањем нивоа знања, умећа и вештина својих чланова (спортиста, тренера, менаџера, спортских радника и сл).

Образовање у спорту (Спортско образовање - енгл. Sport education), данас, представља чврсто утврђен "модел" или "приступ" који се користи у наставном плану и програму у области спортског и физичког образовања, на међународном нивоу.

Подизање нивоа знања, односно обука чланова (кадрова) подразумева перманентно стицање знања, вештина, као и повећање способности за обављање предвиђених послова, а сам циљ обуке требало би да буде усмерен ка информисању и упознавању кадрова са актуелном спортском праксом.

Обука или тренинг организују се пре свега из следећих разлога: Општи разлози везани за потребу управљања људским ресурсима, који се тичу повећања ефикасности и задовољења потреба и остваривања појединачних циљева и интереса; Недостатак одговарајућих кадрова; Повећање вредности радне снаге; Одржавање конкурентске способности; Промена врсте рада; Развој потенцијала сваког појединца; Припрема појединца за прелазак на нову или вишу дужност; Реорганизација организационе структуре спортске организације; Остваривање стратегије социјалне одговорности спортске организације; Заустављање професионалне деградације експерата и спортских стручњака, и др.

Имајући претходно наведено у виду, можемо закључити да: "Суштину образовања у савременом спорту представља истовремено добијање теоријских и практичних знања из области спорта".

У развојне образовне програме из области спорта, у развијеним земаљама света, укључен је велики број врхунских научних институције - установа (факултети, универзитети, високе школе, и др.), у оквиру којих се полазници (студенти, ђаци, и др.) оспособљавају за најразличитије делатности (послове) у области спорта, тако да је лепеза могућности за школовање, дошколовање и обучавање спортских кадрова прилично велика.

Типови обуке могу бити различити од специјалних информација и упутстава (инструктажа), који се добијају за време рада од посебно назначених инструктора, специјалних курсева, семинара, саветовања, који се организују у спортским организацијама или изван њих, до виших и високих школа и факултета (специјалистичке студије), као и високошколске установе (државне и приватне), које су намењене школовању будућих спортских кадрова, а у оквиру којих се изучавају области које су уско повезане са савременим спортом, као што су: медицина, биомеханика, информатика, статистика, психологија, педагогија, социологија, економија, менаџмент, маркетинг и др.

Кад је у питању високо образовање у спорту, његова делатност остварује се кроз академске и струковне студије на основу одобрених, односно акредитованих студијских програма за стицање високог образовања. На академским студијама изводи се академски студијски програм, који оспособљава студенте за развој и примену научних, стручних и уметничких достигнућа, док се на струковним студијама изводи струковни студијски програм, који оспособљава студенте за примену знања и вештина потребних за укључивање у радни процес. Према степену образовања, студије у спорту, као и у осталим областима, деле се на: Студије првог степена (Основне академске студије и Основне струковне студије); Студије другог степена (Дипломске академске студије - мастер, Специјалистичке струковне студије, Специјалистичке академске студије), и Студије трећег степена (Докторске академске студије).

Да би макар делимично, сагледали значај образовања у спорту, морамо се најпре запитати шта то имамо данас у спорту, односно коју улогу спорт игра у нашем личном животу, али и у широј сфери друштвеног развитака. Ако сагледамо данашњи спорт, можемо рећи са сигурношћу да он (спорт) има водећу улогу у сваком друштву, без обзира са ког аспекта га посматрамо (образовног, туристичког, економског, културног итд.), вредност спорта је апсолутна (Анастасовски, 2014). Уколико узмемо у обзир целу слику, о свим члановима неке спортске организације, видећемо да постоји неопходност добијања вишег образовања, већих и применљивијих знања, пропулзивнијих квалификација и др. У контексту општег кадровског потенцијала - менаџера, руководиоца - ван тренажног процеса спортиста, образовање представља наставак процеса усмеравања кадрова у организацији ка њиховом оптималном нивоу компетентности неопходном за ефикасан и ефективан рад организације. Када се ради о тренингу спортиста, образовање, пре свега, има улогу развоја појединачних и групних могућности и способности спортиста, тако да се на основу спортских критеријума сви могу исказати у жељеној и по могућству пуној мери. Настанак, развој и брзе промене у спортско - технолошкој и пословно - управљачкој функцији савремених спортских организација несумњиво представљају у данашњем свету један од најважнијих подстицаја промене спортске и пословне функције и филозофије, односно окретање човека према његовом знању и креативно - стваралачким потенцијалима, као најважнијем ресурсу сваке спортске организације.

Узимајући у обзир чињеницу да је информационо - комуникациона технологија (ИЦТ) извршила значајан утицај на радно окружење и свакидашњи живот људи и постала неизоставна компетенција, средњорочни и дугорочни циљеви развоја спортске организације морају садржавати мере којима би се коришћење, ИЦТ-а проширило придоносећи убрзаном развоју укупног знања. Образовни и спортски системи се морају суочити са изазовима и потребама информационог друштва у којем информационо и комуникациона технологија отвара широке могућности целоживотног учења и образовања (Животић, 2008).

10.2. КАДРОВИ У СПОРТУ

Менаџмент функција која се назива кадровање представља активност управљања и развијања људског ресурса неопходног за успешно функционисање организације. И у спортској организацији кадровање је кључ успешног менаџмента, а због специфичности спортске делатности карактеристике овог процеса треба сагледати из два угла. Први се односи на људске ресурсе у општем смислу (кадрови који управљају, чланове организације и волонтере), а други на спортисте као основну супстанцу спорта.

На овај начин се могу окарактерисати и основне категорије људског ресурса у спортској организацији, које чине њену структуру. То су специфични ресурс – спортисти, без којих не би било ни сврхе постојања спортске организације (представљени у лику младих људи који су добровољно приступили одређеној спортској целини ради задовољења својих потреба, као и оних спортиста које је ангажовала организација за остварење својих циљева уколико су подударни са индивидуалним циљевима самог спортисте) и основни људски ресурс, који се може односити на четири групације људског потенцијала, а задужен је за реализацију различитих задатака у оквиру спортске организације – менаџери, стручни радници, управљачки део организације и волонтери.

За ефикасно функционисање спортске организације неопходно је присуство све четири категорије основног људског потенцијала, а функција кадровања заснована је, између осталог, на уравнотеженом развоју свих људских ресурса у спортској организацији.

У спортској делатности може се говорити о четири основна правца активности када је реч о функцији кадровања. То су избор и обезбеђење кадрова, кадровска оријентација, тренинг и развој кадрова.

Избор и обезбеђење кадрова полази од потреба спортске организације за одређеним бројем, квалитетом и специфичностима људског ресурса који је неопходан за реализацију циљева организације, односно остваривања визије и мисије. Најнеопходнији су свакако

спортисти. Они чине “спортску супстанцу” која, у суштини, одражава дух и карактер спорта. Без њих спорт не би ни постојао као делатност. С тога је један од основних задатака кадровске политике у спортској организацији утврђивање критеријума и мерила за обезбеђивање (селектирање) спортског потенцијала. Ове активности су под ингеренцијама другог дела људског ресурса, где су тренерски кадар, менаџери, спортски стручњаци, стручњаци у спорту итд. Другим речима, општи људски ресурси су неопходни за реализацију оне врсте рада и послова који директно утичу на селекцију, усмеравање, тренинг и развој спортиста.

Стратегија развоја кадрова у спортским организацијама треба да је конципирана, како на познавању захтева послова неопходних за реализацију постављених циљева организације, тако и на познавању релевантних карактеристика извршилаца послова. Организације које желе да обезбеде одговарајуће кадрове треба да се, поред осталих активности, посебно усмере на следеће:

Анализу послова и задатака – односе се на опис конкретног посла и дефинисање задатака који улазе у његов састав. То значи да је неопходно унапред утврдити шта ће извршилац да ради, сложеност и одговорност конкретног посла, прилике у којима се посао обавља и какве захтеве он поставља пред извршиоца у погледу стручне оспособљености и особина личности.

Индивидуалне карактеристике потребних кадрова – утврђују се након анализе послова и задатака. Потребно је дефинисати које је индивидуалне карактеристике потребно да поседује извршилац, као и степен њиховог присуства, што се постиже израдом “профила кадра” у односу на посао. За реализацију ове активности користе се различити инструменти – тестови способности и интервјуи.

Критеријуме радне успешности – установљавање кључних квантитативних и квалитативних “мера” које одређују степен успешности у обављању посла. Ови критеријуми морају бити мерљиви и поуздани.

Праћење кадровског потенцијала – пожељно је одређени временски период ангажовати кандидате за извршиоце на конкретним пословима и задацима, те пратити њихов рад. На овај начин се могу отклонити евентуалне грешке у избору кадрова, као и “открити” неке друге склоности или квалитети које кандидат поседује, а који се могу усмерити у одређене пословне активности у организацији за које кандидат у првом тренутку није показивао интересовање.

Структурирање послова и задатака у савременим спортским организацијама све више се оријентише на смањивање разлика између оријентације и селекције. Постепено се “губе” традиционална радна места, а више је послова које успешно могу и морају обављати људи различитих профила стручности. Осим у тренерском послу, који је специфичан педагошки процес и захтева уско-стручну специјализацију (гранску, дисциплинску, сегментарну...), данас је у организацијама све присутнија пракса комбиновања приступа код избора кадрова. У првој фази се селектирају кадрови који испуњавају “опште услове” (старосне, здравствене, образовне...), а затим се детаљније “снимају” њихови потенцијали (посебне вештине и способности, црте личности и сл.), те се на основу ових специфичности они усмеравају на одређене послове и задатке.

Радна успешност кадрова у спортским организацијама највећим делом зависи од усклађености њихових преференција и потреба одређеног посла, односно организације. Може се рећи да су у овом односу доминантна три фактора: оспособљеност кадра, мотивација и услови у којима се пословна активност обавља.

Селекција спортског потенцијала представља најосетљивији и најкомплекснији задатак менаџмента. Посебно његовог тренерског дела. Од правилне селекције спортиста зависе и сви остали процеси у спортској организацији, што се нарочито огледа у квалитету и обиму реализације постављених циљева. Спортски резултат, као фундаменталан циљ спортске организације, у директној је вези са њеним спортским потенцијалом који се

заснива на ефикасном одабиру (селекцији) спортиста, њиховом правилном тренажном усмерењу у складу са индивидуалним карактеристикама и захтевима спортске дисциплине, могућности несметане “пропулзивности” кроз организацију и формирању успешне такмичарске целине. Захтеви које спортска активност поставља пред своје протагонисте – спортисте, а који су везани за специфичности и карактеристике спорта (првенствено као психо-моторичку и кретну активност), менаџменту спортске организације не оставља широк простор за избор и селектирање базичног спортског кадра – спортиста. Селективна база спортске организације, у овом контексту, данас код нас најчешће се односи на школе (такмичења школског спорта) и спортске клубове (талентоване младе спортисте чланове различитих спортских организација).

Методе које менаџмент организације примењује приликом реализације селекције и избора могућих кандидата за чланове својих спортских погона су различите. Спортска наука и пракса су издиференцирале једну методолошку групацију која се односи на тзв. “методу моделовања”, међу којима се најчешће појављују: глобални модели – који дефинишу опште суштинске параметре које треба да поседују спортисти одређене спортске гране или дисциплине, парцијални модели – који обухватају потребне карактеристике у одређеним просторима (функционалном, психолошком, техничко-тактичком...) и модел шампиона, који се заснива на постављеној слици идеалног спортисте за одређену дисциплину, а која се темељи на хармонично усклађеним пожељним карактеристикама свих простора.

Када је реч о селективној бази општег кадровског ресурса у спорту, она се првенствено односи на сам спорт као делатност. Непосредна пракса показује да се примарна селективна база ове категорије ресурса налази у спортистима, који се након активне такмичарске каријере опредељују за наставак радног ангажовања у спорту на неким другим пословима и активностима (тренери, спортски руководиоци, менаџери). Секундарном селективном базом може се сматрати популација пријатеља спорта и навијача, односно људи привржених и оданих спорту, који поседују одређене образовне и квалификационе карактеристике (школовани у образовним институцијама различитог профила).

Као правац активности менаџмента она се у суштини односи на развој људских ресурса и њихово радно усмеравање. Њоме се настоји реализовати ефикасно и брзо прилагођавање на радне задатке и послове изабраних и ангажованих кадрова у спортској организацији. Садржај оријентације кадрова, између осталог, односи се на распоређивање кадрова на конкретна радна места. Оријентацијом се код ангажованих лица настоји развити пријатно осећање према новој средини, посебно у односима, структури, правилима и организацијској култури. Пожељно би било да запослени, без обзира на статус (нови, премештени, унапређени), прођу кроз фазу оријентације, посебно кроз разговор који даје информације о основним правилима и пракси у организационој целини и непосредни обилазак радног места.

Кадровска оријентација је динамичан процес који подразумева “кретање” људи кроз организацију. Почетна фаза се реализује пријемом на одређено радно место. Премештаји који се одвијају током каријере у првом реду се односе на оперативне потребе организације и најчешће нису у функцији унапређења нити промене степена награђивања. Унапређења значе повећање одговорности и награђивања, а реализују се поновљеном процедуром регрутовања и селекције. Отпуштање, као завршетак процеса кретања кроз организацију, може бити привремено или стално. Привремено се, најчешће, односи на случајеве смањења обима послова, преоријентацију на нове организационе форме и слично, док је стално представљено кроз потпуни престанак радног ангажовања.

Знања и способности која ангажовани кадрови доносе на радно место представљају само полазну основу за конкретну надградњу и развијање. Како је спорт динамичан процес, подложен честим променама, тако се и кадрови у спорту налазе у перманентном стању потребе за усавршавањем. Велики број спортских кадрова представља кандидате за обучавање и едукацију, јер подручја спорта у којима раде често нису њихова основна специјалност. Ово се може односити и на менаџере у спортским организацијама свих нивоа.

У контексту општег кадровског потенцијала – менаџера, руководиоца – ван тренажног процеса спортиста, то је наставак процеса усмеравања кадрова у организацији ка њиховом

оптимальном нивоу компетентности неопходном за ефикасан и ефикасан рад организације. Обука кадрова подразумева перманентно стицање знања, вештина, као и повећање способности за обављање предвиђених послова, а циљ је усмерен ка информисању и упознавању са актуелном праксом. Тренинг кадрова који се реализује кроз све популарнији тзв. “програм развоја менаџера” подразумева коришћење интерактивних метода преношења знања. Поред класичног тренинга, када менаџер вишег нивоа обучава, саветује и координира рад менаџера са нижег хијерархијског нивоа, интерактивни методи се користе и изван посла у виду размене гледишта и ставова. Обично се оваква информативна сеанса одвија на семинарима или студијским радионицама између вође конференције и самих учесника.

Програми додатне едукације кадрова могу се оријентисати и на подручје понашања кадрова у организацијама сходно захтевима одређених менаџерских послова. Тако, на пример, топ менаџери (који су више окренути према екстерном окружењу) ће више пажње посветити глобалним проблемима понашања, односима с јавношћу, глобалном развоју организације, општим факторима мотивације кадрова док ће средњи и нижи ниво менаџера у свом едукативном тренингу више бити усмерен на решавање унутрашњих проблема организације. Према временском обухвату програми тренинга могу бити: дугорочни, средњорочни и краткорочни.

У оквиру развоја кадрова све чешће се говори о комплексном планирању каријере менаџера у току њиховог целокупног радног циклуса. Ово подразумева планско усмеравање на радне задатке и послове у складу са креативним и стручним знањима, постигнутим резултатима, те животној доби менаџера. Иновација креативних знања за развој спортских кадрова је значајан задатак. Програми развоја кадрова у организацијама морају дефинисати начине њиховог сталног стручног усавршавања. Без обзира на ниво и квалитет основних образовних профила сваког менаџера у спорту, развој кадрова треба да допринесе даљем развоју њихове професионалне припремљености. Једна од психолошких снага за постизање добрих радних резултата лежи у развоју ставова према области у којој раде и послу који обављају. Са аспекта кадрова у спорту, посебно менаџера и тренера, неопходно је развијати ставове да умешним делегирањем најсложенијих задатака могу код

сарадника унапредити индивидуалне могућности; да су одговорни не само за свој већ и за рад сарадника; да су оријентисани на промене и спремни на неизвесност; да ће се у спортско-менаџерској каријери бавити различитим функцијама менаџмента (планирањем, организовањем, вођењем, развојем људских ресурса) и имати различите улоге (произвођача, иноватора, координатора, кадровика); да уважавају мишљење и ставове околине, као и то како их она прихвата и вреднује, те да стално буду оријентисани на учење и укључени у све облике додатне обуке у складу са развојем спортске технологије и науке.

С обзиром на значајну улогу стручног кадра у клубу будући избор стручњака мора бити: рационалан, перспективан, креативан, и користан. Колико је потребна добра селекција играча, исто толико је потребна добра и правилна селекција стручњака у клубу. Талентованом играчу у развојном путу потребан је талентован тренер и добар рад. У правцу обучавања фудбалских тренера УЕФА је увела обавезно лиценцирање тренера као посебан вид школовања за рад у фудбалским клубовима и приватним фудбалским школама са веома строгим захтевима који се постављају пред будуће стручњаке.

Посебно је важно указати на основне карактеристике и способности које се траже од будућих тренера (табела 7).

Табела 7 Карактеристике и способности тренера

Карактеристике и способности тренера	
Личност	<p>потпуна укљученост у фудбал</p> <p>способност примене циљева</p> <p>позитиван изглед</p> <p>поседовање харизме</p> <p>радозна природа</p> <p>добра самоконтрола</p> <p>способност излагања на крај са стресом</p>
Квалитети	<p>интелигентан</p> <p>спортиста по опредељењу</p> <p>добар организатор</p> <p>добар администратор</p>
Начин управљања	<p>фиксирање међусобно повезаних циљева</p> <p>окружење са најбољим људима</p> <p>зна како да пренесе своје идеје</p> <p>ауторитативан у свакој прилици</p> <p>компетентно тренира</p> <p>доноси јасне одлуке</p> <p>по потреби повремено и кажњава</p>
Социјални капацитети	<p>способност да комуницира и слуша</p> <p>способност да створи добру атмосферу</p> <p>способност да ради са другима</p> <p>способност да га други воле и поштују</p>
Когнитивне особине	<p>зна који систем и тактику треба усвојити</p> <p>поседује знања из великог броја области</p>
Остале карактеристике	<p>добра организација</p> <p>луцидност</p> <p>топла личност</p> <p>поштовање туђе личности</p> <p>отворен и поверљив</p> <p>лојалан, искрен и динамичан</p> <p>поседује осећај за хумор</p>

Општи задаци тренера су припрема тренинга и тима, организација целокупног тренажног рада мониторинг и супер визија, тренинг за утакмицу, свакодневни рад са тимом, стварање добре атмосфере, планирање припреме за утакмицу, разговори са играчима колективно.

Када је реч о тренажном процесу и улози тренера у тој активности треба имати на уму да постоје три врсте тренинга који се примењују у пракси:

- слободни тренинг (где се не дају никакве прецизне инструкције),
- дириговани тренинг (где се издају наређења),
- креативни тренинг (где се дају сугестије).

Однос Клуба и стручњака треба регулисати на бази уговора на одређено време, што доприноси већем ангажовању и креативнијем односу стручњака према радним обавезама.

Процена васпитно-образовног рада врши се на основу степена реализације васпитно-образовних задатака у анализираном периоду рада са спортистима. Реализација ових задатака траје дужи временски период, стога може се рећи да рад на унапређењу већине карактеристика и способности траје током целокупне каријере, па и живота спортиста. Реализацијом овог задатка долази се до података о ефикасности васпитно-образовног рада са спортистима, утврђује се да ли су у раду са спортистима примењиване одговарајуће педагошке методе и да ли је рад био у складу са педагошким принципима, затим да ли су примењени садржаји рада одговарајући обзиром на узраст, пол, ниво знања и способности спортиста. На основу добијених информација припремају се адекватне педагошке мере у циљу унапређења ефеката васпитно-образовног рада.

10.3. ОРГАНИЗОВАЊЕ СТРУЧНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА СА ТРЕНЕРИМА

Савремени тренери у фудбалу, поред техничко-тактичких знања, треба да овладају основама педагогије, психологије, социологије као и одређеним "лидерским" вештинама пословног човека, што представља веома велики изазов. Актуелност и важност стручног рада у фудбалским клубовима данас је посебно изражена.

И сама држава је постала свесна мањкавости које прате рад са спортистима у нашој земљи па је новим Законом о спорту урађен напор да се та ситуација промени. Конкретно, према поменутом Закону о спорту, стручни рад у спорту, спортским организацијама (клубовима) које су чланице националног гранског спортског савеза могу обављати искључиво лица која имају одговарајуће спортско звање у складу са законом (спортски стручњаци и стручњаци у спорту) и дозволу за рад издату од стране Савеза, ако законом није другачије одређено. Такође, стручни васпитно-образовни рад са децом могу обављати само спортски стручњаци који имају одговарајуће образовање у области физичког васпитања и спорта, у складу са законом (Закон о спорту Републике Србије, 2016).

Свака фудбалска екипа, са педагошке тачке гледишта, чини један специфичан микроколектив (спортска група) са јединственом организацијом, циљевима, садржајима и методиком рада, усмерен на постизање што бољих резултата. Спортску екипу чини скуп, по свему различитих појединаца, који треба да постану складан и ефикасан спортски колектив. Ово јесте тежак задатак, пре свих за тренера који је највише ангажован у раду са спортистима, јер специфичност односа у групи, спортско опредељење, услови рада и циљеви групе, само су неке од карактеристика које је потребно имати на уму у раду са једном таквом групом. Педагошки рад тренера у спортској екипи од посебне је важности обзиром да спортска екипа, као било која друга група, има социјалну потребу за вођом (Гацић, 2013).

Тренер који поседује компетенције у различитим аспектима педагошког деловања критички размишља о себи и својој тренажној пракси, мења и унапређује своја понашања и креира подстицајно окружење у тиму може очекивати да ће спортска постигнућа младих спортиста бити позитивна. Неопходно је да тренер континуирано током свог рада усавршава своја знања у циљу јачања својих педагошких компетенција, а значајну улогу у његовом педагошком развоју има менаџмент образовања спортске организације. Идеја која делује као кохезивна сила између менаџера и запослених јесте учење као природна човекова потреба и начин развијања потенцијала и постизања личног благостања, али истовремено и обавеза спортске организације. То је једини начин на који она може да осигура опстанак у економији знања али и здрав развој и висока професионална постигнућа младих спортиста. Циљ овог истраживања је да се сагледају релације између услова за педагошко усавршавање тренера које пружа спортска организација и свести о значају педагошке компетентности у раду тренера. Такође, намера је и да се сагледа значај, потреба и могућност развоја педагошких компетенција тренера у спортској организацији, а с аспекта холистичког приступа менаџменту перманентног образовања.

Један од основних циљева спорта јесте телесна активност – физичко вежбање, које се ослања на две равни: педагошку – у чијој је основи прагматични карактер васпитања и образовања путем општих вредности спорта, и, социопсихолошку - као истинску помоћ у животу и потребу човека за проналажењем "себе" и реализовањем своје личности. Овако дефинисаним циљем битно се мења и улога спортског тренера, али и целокупне спортске организације. Питање педагошке компетенције посебно је значајно у контексту улоге тренера када се сагледа значај његових васпитних утицаја на развој спортисте. Осим чињенице да се деца и млади окрећу спорту због спортских програма, такмичарског духа и пријатеља, важан разлог њиховог бављења спортом је и специфичан однос који граде са својим тренером, као и педагошка клима коју тренер промовише у спорту. Поред тога што делује на спортски развој младог спортисте, тренерово деловање је изузетно значајно и за остале аспекте његовог живота (Смоул и Смит 1989; према Барић и Хорга, 2006). Он има врло важну улогу у обликовању психосоцијалног искуства деце и младих спортиста у оквиру спорта (Брустед, Бебкс и Смит, 2001; према Барић и Хорга, 2006), а тренеров руководећи стил сматра се једним од најважнијих фактора који утичу на формирање

емоционалне атмосфере на тренингу (Салминен и Лејконен, 1996, према Барић и Хорга, 2006). Начин на који ће тренер структурирати спортски контекст, које ће циљеве поставити као приоритетне и на који начин, које ће вредности и ставове промовисати и облике руководећег понашања испољавати утицаће на степен привлачности спорта младом спортисти (Чокорило и Јовановић, 2002). Утицај ових аспеката на формирање позитивног спортског искуства код младог спортисте условиће избор да управо спорт буде окружење у коме ће развијати и потврђивати своје потенцијале. Несумњиво је да бројни тренери имају позитивне и пожељне мотиве због којих се одлучују да раде с младим спортистима, али је и врло вероватно да многи нису ни свесни утицаја које њихово понашање има на спортисте, као ни утиска који остављају. Тренер својим понашањем може утицати на мотивацију спортиста, васпитно обликовати систем вредности, развити социјалне компетенције, навике и правила достојног понашања.

Многи аутори дефинишу тренера као водећи карактер у развоју каријере спортисте (Тушак и Тушак, 2001, Кревсел, 2001, Мартенс, 1990; Гумерсан, 1992; Сабок, 1985; према Димец и Кајтна, 2009). Такође, тренажни процес се дефинише и као стварање културе развоја и атмосфере наставе и учења (Еверд, Селман, 1989; према Димец и Кајтна, 2009). Тренер се на тај начин профилише као изузетно важна фигура у процесу постизања успеха спортисте.

Да би позитивно утицао на развој и професионални успех спортисте, тренер мора развијати и усавршавати своје педагошке компетенције путем континуираног педагошког оспособљавања. Истраживања су показала да се педагошка компетентност може схватити као континуум од компетентности до некомпетентности, а метаанализа (самопроцена) сопствених поступака има значајну улогу у развоју педагошке компетенције (Љубетић, 2006). Због тога је неопходно оспособити тренерски кадар за квалитетну самопроцену своје тренажне праксе и својих поступака. Иако човек по својој природи тежи самореализацији и иако је образовање процес персоналног раста и остваривања унутрашњих потенцијала човека не сме се пренебрегнути улога средине од које, у зависности од тога какве услове пружа, зависи и развој човековог идентитета. Овде се очекује од спортског клуба и његовог менаџмента, у складу са политиком организације

која учи, да оспособи тренере за квалитетну рефлексију сопствене тренажне праксе и то путем њиховог педагошког оспособљавања.

По природи ствари човек веома тешко опажа недостатак знања управо зато што знање није присутно у неком егзактном и квантитативном облику, него више скривено и флуидно. Џеф Стес (Пилер 2001; према Андевски, 2007) разликује четири стања у којима се може наћи појединац, али под одређеним околностима и цела организација. Размотримо ли та стања у контексту педагошких компетенција тренера можемо говорити о:

- несвесно педагошки некомпетентном,
- свесно педагошки некомпетентном,
- свесно педагошки компетентном и
- несвесно педагошки компетентном тренеру

Несвесно педагошки некомпетентан тренер не запажа да би уз боље педагошко образовање ефективније радио.

Свесно педагошки некомпетентан тренер схвата да би уз боље педагошко образовање ефективније радио али (још) не шири своје способности.

Свесно педагошки компетентан тренер посеже за педагошким образовањем у оквиру свог посла, када год у свом раду осети потребу за њим.

Несвесно педагошки компетентан тренер је тренер коме је педагошко образовање и оспособљавање нешто што се подразумева.

Уобичајене анализе образовних потреба почињу код друге степенице – свесне некомпетенције. Мора се узети у обзир да се тек под одређеним околностима може изградити свест о компетенцијама које недостају. Отуда, треба мање циљати на тренера као најодговорнијег за сопствену квалификованост, а више на дефинисање образовних потреба и компетенција у дијалогу између тренера, менаџмента и стручњака. У планирању образовања треба се држати партиципативне форме-укључивањем тренера у спознавање својих образовних потреба јер се може очекивати ефекат мотивације што може допринети хуманизацији рада и довести до јаче интеграције свих запослених.

У односу на све напред речено, парадоксална је чињеница да (иако већина светских скупова о образовању последњих година као уводне реферате има садржаје у вези са образовањем уз рад, а не редовним образовањем) су код нас образовање уз рад и перманентно образовање готово занемарљиви. Који су узроци томе ако би оно свима, у овом случају и младима (развој и професионални успех) и тренеру (самореализација и самопоштовање) и клубу (опстанак на тржишту и профит) донело само напредак? Одговор се налази у бројним препрекама у оспособљавању за учење и за промене у организацији. Отежавајућа околност је та да се препреке, по правилу, не јављају изоловано, већ се преклапају па чак и узајамно појачавају. Навешћемо низ таквих ометајућих узрока (Андевски, 2007):

1. Придржавање провереног – докле год се не јаве озбиљни проблеми не постоје стимуланси за напуштање проверених стаза;
2. Парадигме – размишљање у виду одређених шема, чиме се ограничава способност опажања и запостављају креативни процеси;
3. Задржавање погрешних одлука – придржавање погрешних одлука када су се оне већ одавно показале као погрешне;
4. Когнитивна дисонанца – избегавање когнитивне дисонанце јер уочавање разлике у сопственом размишљању и деловању изазива нелагодност. Да би се она избегла, многи тренери склони су томе да информације интерпретирају на начин који потврђује њихове досадашње ставове или да игноришу супротне информације;
5. Самодоказивање - позитивни догађаји се интерпретирају као лични успех, а неуспеси се приписују другима;
6. Самопрецењивање - превелико самопуздање које постаје сметња даљем усавршавању;
7. Перфекционизам - постављање сувише високих и недостижних циљева и очекивања од промена;
8. Концентрација на небитно- посвећеност малим стварима које је лако обавити уместо доношења одлука које ће заиста бити значајне за будућност;

Фудбалска игра у својој еволуцији пролазила је и пролази кроз многе процесе. Они који нису свесни законитости тих процеса не могу да држе корак са захтевима савремене игре. Суштинске промене у свим сферама фудбалске игре, могу запазити само за то школовани стручни кадрови, они кадрови који се не задовољавају само ускостручним знањем већ и ширим образовањем. Тренери у нашој фудбалској школи не би смели бити пасивни и делити судбину оних, који се стручно не ангажују не школују, не образују, који свој стручни интегритет штите пре свега некадашњим играчким вредностима.

У фудбалској школи нема ништа погбније, него на стручном месту држати "стручњака" који није оспособљен за свој посао. Тренер који се задовољава са наученим престаје да буде користан средини у којој ради. И поред низа техничких помагала, која им стоје на располагању, тренери морају да учествују на симпозијумима, научним и стручним састанцима и да се активно ангажују у оквиру тренерске организације. Клубу треба да буду доступни сви најновији трендови у вези са развојем фудбалске игре, како би могли да одаберу најоптималнију стратегију за успешно деловање у техничком, кондиционом, педагошком психолошком, социолошком, хуманистичком и методолошком сегменту фудбалске игре. Основни метод рада у клубу мора бити тимски рад у коме место морају да нађу сви профили стручњака који су ангажовани у клубу. Руководеће структуре клуба морају да схвате да је улагање у знање и науку инвестиција која се вишеструко враћа, нормално ако се ради о добро селектираним кадровима на свим нивоима.

Основни циљ истраживања које је спровела Грк (2010) био је да се сагледају релације између свести тренера о значају педагошке димензије њиховог деловања и услова за педагошко усавршавање које му пружа спортска организација. Циљ је реализован кроз :

- а) испитивање ставова тренера према значају педагошке димензије њиховог деловања;
- б) испитивање услова за стручно усавршавање које им пружа спортска организација.

Главна хипотеза истраживања је да постоји позитивна корелација између свести тренера о значају педагошке димензије њиховог деловања и услова за стручно усавршавање које им пружа спортска организација. Узорак је чинило 102 тренера 17 различитих спортова и спортских дисциплина од тога 51 мушкарац и 51 жена са подручја јужно-бачког округа. Високу

стручну спрему имају 63 испитаника, а средњу стручну спрему њих 39. Такође, структуру узорка у односу на групни и индивидуални спорт чини 62 односно 40 тренера. Распон старости тренера је од 24 до 63 године, средња вредност је 40,86 година, а стандардно одступање износи 8,93 године. Распон узраста спортисте је од 5-18 година уз просечну вредност од 14,07 година и стандардним одступањем од 3,5 године. Најзад, распон година искуства тренера је од 1-35 година уз средњу вредност од 10,56 година и стандардно одступање од 8,55 година.

Резултати тог истраживања показују да што се тиче услова за педагошко усавршавање тренера које им пружа спортска организација (Табела 8), трећина тренера (31,4) се углавном слаже да њихов клуб веома води рачуна о педагошком усавршавању тренера. Нешто мањи број тренера (27,5%) је у потпуности сагласан са наведеном тврдњом док (19,6%) није сигурно у такву тврдњу и исто толико тренера се углавном не слаже. Изузетно мали број (1%) тренера није задовољан бригом клуба за њихово педагошко усавршавање.

Преко трећине тренера (39,2%) је потврдило бригу клуба за њихово педагошко усавршавање изјавом да се углавном слаже са тврдњом да често иде на семинаре преко своје спортске организације док се неколицина њих (14,7%) у потпуности слаже са тим. Исто толико (14,7%) није сигурно у свој став, а чак четвртина испитаника (25,5%) се углавном не слаже да често иде на семинаре преко своје спортске организације. Тек неколико тренера (5,9%) се уопште не слаже са наведеном тврдњом.

Чак трећина тренера (34,3%) није сигурна да је задовољна постојећим бројем курсева и семинара за тренере док је трећина (31,4%) углавном незадовољна постојећим бројем семинара и курсева за тренере. Неколицина тренера је потпуно незадовољна (13,7%), а само мали број тренера (2,9%) је у потпуности задовољан понуђеним бројем курсева и семинара.

Табела 8 Релативне фреквенције независних варијабли (извор Грк, 2010)

	Назив варијабле	X	σ	Потпуно се слажем	Углавном се слажем	Нисам сигуран	Углавном се не слажем	Уопште се не слажем
1	Мој клуб веома води рачуна о педагошком усавршавању тренера	3,63	1,143	27,5	31,4	19,6	19,6	2,0
2	Често идем на семинаре преко своје спортске организације	3,31	1,177	14,7	39,2	14,7	25,5	5,9
3	Задовољан сам постојећим бројем семинара и курсева за тренере	2,65	1,021	2,9	17,6	34,3	31,4	13,7
4	У мом клубу се не поклања довољно пажње педагошком усавршавању тренера	3,42	,927	10,8	37,3	38,2	10,8	2,9
5	У мом клубу се не поклањало нимало пажње педагошком усавршавању тренера	2,97	1,238	9,8	28,4	27,5	17,6	16,7

Највећи број тренера (38,2%) није сигуран да се у клубу не поклања довољно пажње педагошком усавршавању тренера, а више од трећине њих (37,3%) углавном сматра да је тако. Мали број тренера (10,8%) је у потпуности уверено у то и исто толико (10,8%) се углавном не слаже с тим. Само мали број испитаних (2,9%) у потпуности одбацује наведену тврдњу. Оваква ситуација је контрадикторна са одговорима на прву тврдњу што се може објаснити тиме да тренери, иако сматрају да спортска организација брине о њиховом усавршавању имају потребу за још више педагошког знања него што је случај.

Неколицина тренера (9,8%) је у потпуности незадовољна бригом клуба за њихово педагошко усавршавање, скоро трећина њих (28,4%) је углавном незадовољно док скоро

трећина испитаника (27,5%) није сигурна у одговор на ово питање. Нешто мањи број тренера (17,6%) се углавном не слаже са овом тврдњом док је приближно исто толико (16,7%) тренера изјавило како уопште није сагласно са наведеном тврдњом.

Ипак, гледајући аритметичке средине одговора и њихова стандардна одступања (Табела 1.) Грк (2010) је утврдила да су тренери углавном задовољни бригом клуба за њиховим педагошким усавршавањем, с обзиром да највишу средњу вредност (3,63) има варијабли која се односи на изузетну бригу клуба о педагошком оспособљавању тренера. Висока вредност аритметичке средине четврте варијабле (3,42) (*Мој клуб не води довољно рачуна о педагошком усавршавању тренера*) може бити последица ниске средње вредности треће варијабле (2,65) (*Задовољан сам постојећим бројем семинара и курсева за тренере*), а наведени закључак потврђује и то да се најнижа средња вредност када је у питању брига клуба за педагошки развој односи управо на пету варијаблу (2,97) (*Мој клуб не води нимало рачуна о педагошком усавршавању тренера*).

Када је у питању свест тренера о значају педагошке димензије у његовом деловању (Табела 9), скоро половина њих (42,2%) се потпуно слаже да су педагошко-психолошки садржаји неопходни у овом послу и редовно их консултује, а нешто мање их (38,2%) углавном сматра да је тако и углавном их консултује. Много мање (11,8%) тренера није сигурно у неопходност педагошко-психолошких садржаја у тренерском послу док се занемарљиво мало (4,9%) њих углавном или уопште (2,9%) не слаже са наведеном тврдњом.

Убедљиво највећи број испитаника (65,7%) уопште не сматра педагошко образовање непотребним одузимањем времена док се неколицина њих (14,7%) углавном не слаже са тим. Веома мали број тренера семинаре о педагошком образовању углавном (3,9%) сматра одузимањем времена, а једнак број тренера (3,9%) нема став о томе и у потпуности се слаже са наведеном тврдњом.

Трећина испитаника (33,3%) се углавном слаже да им је потребно више педагошког знања, с тим што немају времена за стицање тог знања, док се четвртина тренера (25,5%) углавном не слаже са тим. Мањи број тренера (11,8%) у потпуности сматра да им

недостају знања али немају времена да га стекну док се мали број (5,9%) тренера уопште не слаже са наведеном тврдњом.

Сагласно првој варијабли, велики број тренера (41,2%) се углавном слаже да је константно педагошко усавршавање неопходно за напредак у послу, а чак трећина испитаника (33,3%) се у потпуности слаже са тим. Далеко мањи број тренера (11,8%) нема издефинисан став по овом питању и приближно толико се углавном не слаже са тим (12,7%) док је занемарљиво мали број испитаних тренера (1,0%) у потпуности сагласан да константно педагошко усавршавање није неопходан услов за успех у послу.

Табела 9 Релативне фреквенције зависних варијабли (извор Грк, 2010)

	Назив варијабле	\bar{X}	σ	Потпуно се слажем	Углавном се слажем	Нисам сигуран	Углавном се не слажем	Уопште се не слажем
1	Педагошко-психолошки садржаји су неопходни у овом послу и редовно их консултујем	4,12	,988	42,2	38,2	11,8	4,9	2,9
2	Семинари о педагошком образовању су непотребно одузимање времена	1,72	1,181	3,9	9,8	3,9	14,7	65,7
3	Потребно ми је више педагошког знања али немам времена за то	3,20	1,126	11,8	33,3	23,5	25,5	5,9
4	Без константног педагошког усавршавања нема напретка у послу	3,93	1,027	33,3	41,2	11,8	12,7	1,0
5	Када не знам како да поступим са спортистима увек нађем начин како да се информишем о томе	3,75	1,048	22,5	49,0	13,7	10,8	3,9

6	Не сматрам да би ми педагошко образовање допринело бољим резултатима у раду	2,16	1,069	1,0	13,7	18,6	33,3	33,3
7	Волео бих да имам боље педагошко образовање али не знам где бих га стекао	2,16	1,136	2,9	28,4	28,4	22,5	17,6
8	Радим на свом педагошком образовању када год наиђем на проблем у тиму	3,76	,956	20,6	49,0	18,6	9,8	2,0

Скоро половина тренера (49 %) углавном нађе начин да се информише када не зна како да поступи са спортистима, а велики број њих (22,5%) се у потпуности слаже са тим. Несигурност у ову тврдњу изражава много мањи број (13, 7) % испитаника. Нешто мањи број тренера није сигуран у свој поступак у односу на ову тврдњу, док још мањи број њих углавном (10,8%) или уопште (3,9%) не примењује такво понашање у свом раду.

Више од трећине испитаника (33,3%) се углавном не слаже да им педагошко образовање не би допринело бољим резултатима у раду и исти број тренера (33,3%) се уопште не слаже са таквом тврдњом. Нешто мањи број (18,7) њих није сигурно у вези са ефектима педагошког образовања на резултате њиховог рада док неколицина испитаних (13,7%) углавном сматра да не би имало значајније користи од педагошког образовања, а занемарљив је број (1,0%) оних који се у потпуности слажу са негирањем ефеката педагошког образовања у тренажном процесу.

Велики број тренера (28,4%) углавном осећа потребу за педагошким образовањем али не знају где би га стекли и исто толико (28,4%) тренера није сигурно да би волело да има боље педагошко образовање али да не зна где да га стекне. Мало мањи број испитаника (22,5%) углавном не сматра тако док се неколицина испитаних (17,6%) уопште не слаже са наведеном тврдњом. Само мали број тренера (2,9%) у потпуности осећа потребу за бољим педагошким образовањем али не зна где да га стекне.

Изузетно велики број испитаника (49%) углавном ради на свом педагошком образовању када год наиђе на проблем у тиму док упола мањи број њих (20,6%) увек тако поступа. Нешто мањи број тренера (18,6%) није сигуран да би тако поступио. Мали број тренера (9,8%) углавном не ради на свом педагошком образовању када наиђе на проблем у раду док је број оних који уопште не поступају на описани начин занемарљив (2%).

Гледајући аритметичке средине у Табели 9, Грк закључује да су тренери генерално гледано несвесно педагошки компетентни јер варијабле које се односе на несвесну педагошку компетенцију (*Педагошко-психолошки садржаји су неопходни у овом послу и редовно их консултујем* и *Без константног педагошког усавршавања нема напретка у послу*) имају највеће средње вредности (4,12 и 3,93). Следеће највеће средње вредности (3,75 и 3,76) имају варијабле које се односе на свесну педагошку компетенцију (*Када год не знам како да поступим са спортистима нађем начин да се информишем о томе* и *Радим на свом педагошком образовању када год наиђем на проблем у тиму*). Нешто ниже средње вредности (3,20 и 2,16) имају варијабле које се односе на свесну педагошку некомпетентност (*потребно ми је више педагошког знања али немам времена за то* и *волео бих да имам боље педагошко образовање али не знам где бих га стекао*), док најниже аритметичке средине (1,72 и 2,16) имају варијабле које описују несвесну педагошку некомпетентност (*семинари о педагошком образовању су непотребно одузимање времена и не сматрам да би ми педагошко образовање допринело бољим резултатима у раду*).

Веза између услова за педагошко усавршавање које тренерима пружа спортска организација (како их мери скала СПУТ) и њихове свести о значају педагошког усавршавања у њиховом деловању (СОПТ) истражена је помоћу коефицијента Спирманове ранг корелације, с обзиром да прелиминарне анализе нису доказале претпоставке о нормалности, линеарности и хомогености варијансе.

Табела 10. Спирманова ранг корелација услова за педагошко усавршавање тренера које пружа спортска организација и њихове свести о значају педагошке димензије њиховог деловања (извор Грк, 2010)

Спирманов ρ коефицијент	Ниво значајности	Број испитаника
.207	.005	102

Израчуната је слаба позитивна корелација између те две променљиве величине ρ ($\rho_{\text{хо}}$) =.207 ($n=102$) (Табела 10), статистички значајна на нивоу $p=.005$ при чему тренери запослени у клубовима који поклањају више пажње педагошком усавршавању тренера имају и већу свест о значају педагошке димензије њиховог деловања. Међутим, услови стручног усавршавања које пружа организација објашњавају тек 4,3 процента варијансе (коефицијент детерминације) у одговорима испитаника на скали става о значају педагошког усавршавања тренера с тим што треба узети у обзир и величину узорка. Дакле, потврђена је главна хипотеза овог истраживања – да постоји статистички значајна повезаност између услова за педагошко усавршавање тренера које пружа спортска организација и њихове свести о значају педагошке димензије у њиховом раду.

10.4. ОРГАНИЗОВАЊЕ СТРУЧНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА СА МЕНАѢЕРИМА

Способности, неопходне за успешно обављање менаѢерског посла, различите су и зависе од врсте спортске организације (клуб, спортски савези, државна управа и др.), спортске гране, статуса и положаја спортске организације, развијености спорта, а пре свега од нивоа менаѢерске позиције и њихових улога. Способности су скуп знања, умећа, вештина, којима се менаѢери служе у обављању свог посла. Оне могу бити стечене у образовним установама, али и искуством, и у комбинацији са другим начинима образовања. Основна претпоставка менаѢерске способности, уопште, па и у спорту, јесте да у својој основи садржи минимални индивидуални таленат и креативност менаѢера. Способности, знање, вештине и умеће без талента су тек део менаѢеровог пута ка уздизању спортске организације из ниже, у другу, вишу позицију. Било је већ говора о таленту, као предуслову креативне активности каквом се чини менаѢерска. Нема много аутора који су посебно обратили пажњу на улогу и утицај талента на ову врсту посла. Међутим, „стваралачки немир“ уз надареност менаѢера чини неопходни основ његове креације. Занимљиво је да се готово сви аутори слажу да менаѢери морају поседовати одговарајућа знања, односно способности, и то подељена у три следеће групе : 1. техничке способности (знања) 2. менаѢментске способности (знања) 3. интуитивне или концептуалне способности (знања). Са становишта спорта и менаѢерског рада, ова подела је у принципу одговарајућа, уз неке неопходне допуне. Међутим, многи аутори сматрају да постоји читав низ других и међу собом различитих менаѢерских способности, од којих помињемо само неке као што су : а) дијагностичке способности, помоћу којих се распознају ситуације, узроци и последице, б) комуникацијске способности, посматране изван способности које се тичу међуљудских односа и које подразумевају примање информација и идеја од других и ефикасног преношења, односно предавања сопствених идеја и информација другима, ц) способности доношења одлука, које се односе на препознавање и дефинисање проблема, као и на избор одговарајућих одлука и смера акција којима се достижу постављени организацијски циљеви, д) способности управљања временом, које се односе на одредјивање приоритета и делегирање ауторитета, односно овлашћења и

одговорности на ниже нивое менаџмента и на структуре које нису менаџментске. Дефиниције менаџмента указују на суштину менаџерског посла, али и поред тога постоје озбиљна неслагања међу ауторима о томе које су основне улоге менаџера. Улоге менаџера могу се дефинисати као скуп различитих радних понашања и деловања менаџера, одређених захтевима карактеристичне позиције коју менаџер има и процесу рада и радне ситуације у којој се он налази у датом тренутку процеса. Неспорно је да се улоге менаџера могу извести из функција менаџмента, што су учинили и класични теоретичари. Већина аутора сматра да су основне улоге менаџера организовање, планирање, заповедање, координација и контрола. Међутим, и поред тога што се и данас овај приступ може применити на шест функција менаџмента : предвиђање, планирање, организовање, руковођење, развијање људских ресурса (кадровска политика) и контролисање, ипак се не може рећи да су то истовремено и менаџерске улоге. Пре би се поменуте функције могле сматрати фазама менаџментског процеса кроз који пролази и менаџментска активност. Улога менаџера не може се утврдити само посредством функција менаџмента, јер у свакој од њих менаџер може да испољава своје различите улоге. Као одговор класичној школи на више места је разрађиван проблем менаџерских улога. Питање улога менаџера важно је и за менаџере у спорту, али истовремено анализа овог проблема даје основ за даља истраживања овог проблема, што је за развој спортског менаџмента изузетно значајно.

С друге стране, менаџмент спортске организације који очекује од образовног рада да подржи циљеве спортске организације види корист од образовања у квалификацији својих сарадника, за коју је пожељно да буде у уској повезаности са циљевима сарадника и циљевима организације. Може се закључити да се у педагошком оспособљавању тренера које подразумева образовање уз рад преламају интереси и деце и тренера и менаџмента.

Стручно усавршавање, као задатак образовања у организацији, подразумева понуду мера за образовање путем којих сарадници могу да прилагоде своје квалификације променама, могу да одговоре потребама, властитим способностима и интересима (Андевски, 2007). Ово је нарочито важно јер је успешан менаџмент образовања у организацијама данас важнији него икада, што једнако важи и за спортски клуб као профитну организацију. Данас се улога руководиоца у образовном раду у организацији огледа кроз предочавање

циљева као дела одговорних циљева, а улога учесника, односно тренера се остварује кроз интерактивно учење, стицање знања и искуства (Андевски, 2007). Међутим, педагошко усавршавање тренера као циљ менаџмента образовања подразумевало би претходну анализу образовних потреба тренера у коју је неопходно да и сам буде укључен јер најбоље познаје образовне потребе сопствене квалификације.

Од менаџера се очекује стално стручно усавршавање, праћење достигнућа у својој области. Пожељно је да је у послу динамичан, амбициозан, стрпљив, прецизан, одговоран, да поседује комуникационе, преговарачке и организационе вештине.

Руководилац фудбалске школе требао би испуњавати следеће услове:

- да има играчко и тренерско искуство,
- да је обучаван у процесу сталног школовања и да поседује важећу лиценцу УЕФ–а,
- да континуирано прати развојни тренд актуелног модела фудбала ,
- да правовремено укључује новине у школу фудбала,
- да прати у целини развој фудбалске струке и да се укључује у знањанпотребна за рад у фудбалу (медицина, психологија, социологија итд.),
- да поседује способности вођења тренера и осталих чланова фудбалске школе,
- да поседује организаторске способности,
- да има осећај за педагошки рад,
- да поседује способности за објективну процену квалитетних играча,
- да има наглашене карактеристике (стручњак, вођа, човек),
- да буде амбициозан и истрајан у раду и односу на постављене циљеве инзадатке,
- да поседује добре комуникативне способности и
- да има способност самоконтроле.

Руководилац школе фудбала у професионалним клубовима требало би да испуњава највећи део ових услова.

11. ПЛАНИРАЊЕ И ПРОГРАМИРАЊЕ ТРЕНАЖНОГ ПРОЦЕСА

Један од важнијих задатака за успешан рад тренера јесте израда квалитетног плана и програма стручног рада који ће омогућити да се остваре оптимални спортски резултати у односу на карактеристике спортиста и услове у којима се одвија тренажни процес. Први корак у том процесу представља одређивање циљева, задатака, временских оквира (циклуса). Након тога следи израда конкретног програма стручног рада и на крају евалуација рада. За постизање врхунског нивоа усвојености вештина и знања у било ком спорту данашњице, који немилосрдно поставља све веће и веће психо-физичке захтеве пред спортисте, потребни су сати, месеци и године напорног, правилно осмишљеног и усмереног тренинга.

Темпо којим ће се појединац кретати на свом путу ка спортским висинама зависи од бројних фактора, а неки од њих су урођене способности, физичка спремност, знање и искуство стечено кроз време проведено у тренирању и игрању. Са друге стране, тај темпо ће у великој мери зависити и од знања и разумевања тренера, ефикасности и умећа креирања тренажног процеса, као и ефикасног вођења сваког тренинга од стране тренера који су радили са спортистом (Гацић, 2013).

У савременој фудбалској игри, од фудбалера се захтева висок ниво техничке оспособљености. Савршено владање елементима технике је предуслов за ефикасно решавање најразличитијих ситуација на терену и задатака током утакмице.

Под техничком оспособљености подразумевамо способност или вештину да се у најразноврснијим кретањима и комплексним условима игре, на сврсисходан начин изводе лако, ефикасни, брзи, естетски уобличени покрети, како са лоптом (удраци по лопти, примања, вођења, дриблинзи, одузимања, убацивање аута, техника голмана), тако и без лопте (ходање, трчање, скокови, заустављање, окретање, клизећи старт...).

Развој младих фудбалера са аспекта технике један је од примарних циљева у раду са млађим узрасним категоријама.

У такозваним „златним годинама“ учења (од 8 године), рад на техничким елементима треба да заузима већи део тренинга. На сваком тренингу треба обучавати техничке елементе кроз одређене вежбе или кроз саму игру.

И у каснијем периоду, када се ради на развоју појединих физичких способности играча, као што су: издржљивост, брзина и гипкост употреба лопте је могућа. Знамо и да је техника у великој мери зависна и од физичких способности играча, односно да је и само извођење појединих техничких елемената, као и квалитет самог извођења, детерминисано је нивоом одређених физичких способности.

Нажалост, искуство нам је показало да се учење технике све чешће занемарује, са нагласком на тактичко и физичко стање играча. Чак и када се ради на самој техници, она је сувише рано, уместо да буде усмерена на формирање што шире базе извођења техничких елемената, акценат се ставља на специфичност извођења техничких елемената, које је дефинисано позицијом у тиму, чиме се смањује распон извођења техничких вештина које играч има у свом арсеналу. Празнине се често могу видети са младима старости 15 и 16 година, у фази развоја, тренирања и специјализације, када су приморани да играју фудбал високог темпа и то „под притиском“. Они нису у стању да као прво направе адекватан избор техничког елемента који треба да изведу, примене, немају довољну брзину извођења истог.

Сходно томе, млади играчи морају, нарочито у фази припреме, развоја (у периоду од 11 до 14 године старости), да стичу, граде, развијају основна моторна, координацијска искуства, појединачне техничке вештине, чиме се омогућава што шири база кретне структуре, а као резултат тога омогућава се и успешније владање лоптом. Због задовољства и креативности које деци пружа фудбал, она ова моторна искустава могу да добију играјући фудбал на улици или на часовима физичког васпитања у школама. На жалост, овакви видови играња

постепено нестају. Сходно томе, нагласак мора бити стављен на ове елементе у школе фудбала, са посебно прилагођеним приступом, јер се управо у овом периоду стварају психомоторни темељи за касније извођење техничких елемената на високом нивоу. То подразумева да после савладавања одређеног техничког елемента, исти би требао да се обучава повећавајући саму брзину извођења, прецизност, користи у самој игри.

У периоду од 15 до 18 година старости, треба да се ради на развоју, тренирању техничких вештина како би било омогућено успешно решавање ситуација које са собом носи утакмица са високим темпом играња и „под притиском“. Исто тако у овом периоду присутан је развој специфичних техничких елемената, кроз специфичну обуку у зависности од позиција у тиму, користећи специјално креиране вежбе и специфичну методологију.

Савремена и модерна игра захтева универзалну техничку оспособљеност, као и динамичку технику, нарочито повезану са брзином и прецизношћу извођења техничких елемената кроз мноштво разноврсних покрета са лоптом и без лопте, односно, мекоћу кретања пре, за време и после контакта са лоптом . Када говорима о техници са лоптом, пре свега се мисли о успостављању доброг контакта између појединих делова тела и лопте. Лопта је ту да служи играчу а не обрнуто. Одлучујућу улогу у усвајању простијих и сложенијих елемената фудбалске технике датих кроз велики број различитих кретања играча, како са лоптом, тако и без лопте, у формирању неопходних моторних вештина, а тиме и у стицању моторних представа, има способност специфичних кинестетичких и статичких осећаја.

Чулни органи (проприорецептори) за кинестетичке осећаје налазе се у мишићима, зглобовима и тетивама, а статички осећај у унутрашњем уху. Исто тако, механизам координације је један од пресудних за учење технике.

Координација је психомоторна функција. Све психомоторне функције достижу своју зрелост између 12 и 14 године живота, у приближно исто време када почиње и пубертет.

Побољшање технике не може да иде без претходног рада, побољшања координацијских способности.

Предлози који би могли да допринесу да техничка обука буде ефикаснија:

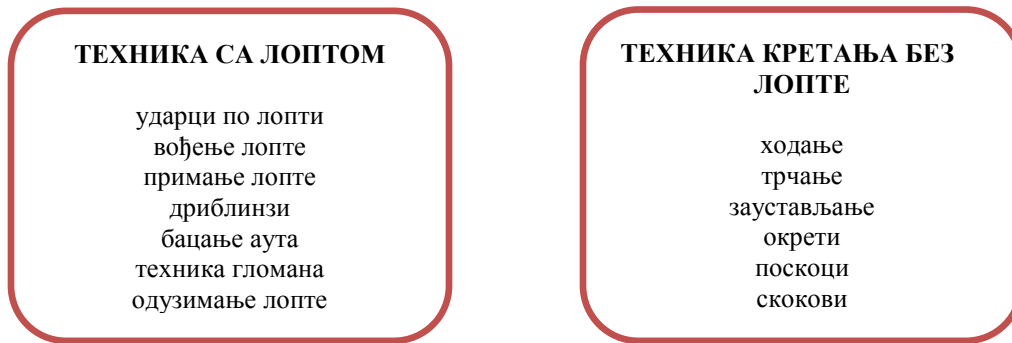
1. време посвећено техничкој обуци, учењу, развоју треба да се повећа,
2. током недеље треба увести групне и индивидуалне тренинге са главним нагласком на техници, као и побољшању и бољих и слабијих страна,
3. број додир са лоптом током појединачне вежбе, и самог тренинга мора бити повећан, користећи све контактне површине (стопало, бутина, груди, глава),
4. уводни делови тренинга, односно загревање и активни одмор, требало би да садрже рад, користећи лопту.

Техничка обука мора да буде разноврсна и прилагођена реалностима савремене фудбалске игре (слика 6):

1. садржаји и методе које се користе за обуку технике треба да буду прилагођене узрасту и нивоу играча,
2. напредак од једноставних до сложених елеманата... (дидактички принципи),
3. поштовање методологије обуке
4. демонстрација извођења техничког елемента, мора бити правилно извршена, а објашњења примене у игри истог, морају бити јасна и једноставна,
5. ако је могуће обуци техничких елемената би требало да претходи рад на координацији,
6. побољшати извођење техничких елемента са обе ноге, посебно се то односи на пријем, предају лопте и контролу лопте,
7. процес учења почиње стицањем основних техничких покрета, односно, „стављање“ лопте под контролу,
8. што је могуће раније играчи треба да уче технике покрета, што ће им омогућити да касније проналазе рационална, економична решења, посебно када се нађу у реалним ситуацијама, односно током утакмице,

9. вежбе не треба да иду једна за другом без икаквог реда, већ да се настављају, надовезују једна на другу на такав начин да се односе на елемент који се настоји применити касније и у самој игри (на пример: код одигравања два играча међусобно, трећи играч им се придружује, са својим кретањима нуди им нова решења, организујући троугао или...),
10. императив је да се обучавају технички елементи, на прави начин примене у реалним ситуацијама током утакмице
11. обука на техници не би требала да се ради када су играчи изузетно уморни, у супротном ће бити уочљив пад извођења техничког елемента,
12. у периоди од 15 до 18 година старости, ради се на техничкој обуци „под притиском“ и са високим темпом играња, већом брзином и прецизношћу извођења, када су играчи уморни, што ће помоћи да се симулирају реални услови утакмице (стресне ситуације, конкретне акције, потреба за самоиницијативом, преузимање ризика, правовремена и исправан избор, одлука и решење...),
13. у овом периоду од 15 до 18 година старости, техничка обука се спроводи више као саставни део рада на тактици и зависиће од самог начина игре и система игре тима и начина како је систем организован.

Најбољи начин учења фудбала је да га деца играју. Ипак, играчи би требало да и даље чине свестан напор и да раде на обуци, учењу, развоју њихових техничких или технички-тактичких вештина кроз појединачне вежбе (где је потез подељен на његове основне елементе и онда га играчи аутоматски или инстинктивно изводе у самој техничкој вежби), кроз игру и реалне ситуације. Треба да се нађе прави баланс између вежби и практичне применљивости исте. Пракса, игра, утакмица, треба да да одговор, да ли је играч довољно развио своје техничке способности и да ли успешно решава новонастале ситуације које игра са собом увек носи.

Слика 6 Класификација технике

Под тактиком се подразумева вештина у избору и начин примене средстава ради постизања унапред постављених циљева. Тактика означава начин игре једног тима, који у наигравању са противничком екипом тежи постизању победе или повољног резултата. Тактика је унапред осмишљен, организован план игре, који на најцелисходнији начин омогућава коришћење индивидуалних, групних и колективних мана противничке екипе и коришћење индивидуалних, групних и колективних вредности своје екипе.

Систематизација тактике у фудбалу на тактику напада и тактику одбране произилази из основне тежње фудбалске игре, постићи гол, односно не примити гол. У зависности од броја играча који учествују у овим основним захтевима разликујемо, индивидуалну, групну и екипну тактику у нападу и индивидуалну, групну и екипну тактику у одбрани.

Спровођење тактичких захтева и задатака фудбалске игре, остварује се помоћу одређених облика кретања. Ти различити облици кретања, којима се решавају одређени тактички задаци у фудбалу, представљају средства тактике. Тактички задаци су условљени начином игре једне екипе, распоредом играча у оквиру система игре, способности играча, тактичког плана противника, итд.

Средства тактике делимо на:

1. средства појединачне тактике:

- покривање:
 1. активно (стриктно и на одстојању),
 2. пасивно (директно и индиректно),
 - откривање:
 1. активно (стварно, зававајуће и подржавајуће),
 2. пасивно (осигуравајуће),
 - вођење лопте:
 1. индивидуални пробој,
 2. остварење маневра,
 - дриблинг:
 1. одбрамбени,
 2. маневарски,
 3. нападачки,
 - шут на гол:
 1. положај играча (у односу на гол, у односу на противничких играча),
 2. положај противника,
 3. положај саиграча,
 - одузимање.

2. средства групне тактике:

- додавање:
 1. у ноге (кратко, дуго, унакрсно, повратно),
 2. у простор,
 - промена места:
 1. активна,
 2. пасивна,
 - преузимање:
 1. активно,
 2. пасивно.

Предуслов успешног бављења фудбалом је и добро познавање тактике. Због међусобне условљености, тактички захтеви се усвајају и усавршавају великим делом упоредо са обучавањем и усавршавањем елемената технике. Приликом обуке технике, играч се упознаје са значајем и применом тог техничког елемента у игри, што представља једним делом и тактичку обуку фудбалера. Ово нам указује да се деца и у најраније узрасту упознају са најосновнијим елементима тактике у фудбалу. Добро тактички оспособљен фудбалер успешно се прилагођава новонасталим и искрслим ситуацијама на терену, налазећи брза и ефикасна решења у игри.

У било којој игри, у било ком узрасту, макар то били и најмлађи, на било ком терену, деца се надмећу, настоје да дају или одбране гол, налазећи се у најразличитијим ситуацијама. Оне могу да се решавају и деца различитог узраста их спонтано решавају: дриблингом, вођењем лопте, додавањем, откривањем, шутем, покривањем, одузимањем. То на неки начин не представља тактичку обуку, наравно спонтану, не намерну, а да деца нису ни свесна тога.

У почетној фази, периоду основног тренинга, дечијег фудбала, деца се са тактиком сусрећу спонтано кроз све видове игара, а не знају за то. У првом тренутку успостављају контролу над лоптом, путем вођења, дриблинга, почињу да разумевају појмове напада и одбране. Обзиром да је тактичка свест уско повезана са когнитивним способностима, јасно нам је на ком је нивоу тактичко размишљање у овом периоду код деце. Оно је спонтано, ненамерно. Играчи у припремној и развојној фази треба да добију минимум знања из области тактике кроз елементарне и помоћне игре, и знају за то. Треба дозволити да се дечија машта и стваралачка моћ развијају без спутавања и усмеравања ка одређеним шаблонима. У првом делу ове фазе то подразумева: упознавање играча са улогом и местима у тиму, индивидуална игра, покривање и откривање играча, вођење лопте, дриблинг. Касније, треба постепено уводити играче у решавање индивидуалних и групних тактичких задатака. Постојећа техничка знања треба користити при извршењу тактичких задатака и треба усвршавати сарадњу са најближим играчима на терену кроз: дупли пас, прилазак играча на сарадњу, повратну лопту.

Циљ тактичке обуке младих играча, је да се после савладаних индивидуалних, па групних тактичких елемената, млади играчи интегришу у тим. Они морају да знају да успешно функционишу како самостално, тако и као део групе, тима на терену. Млади играчи треба да успешно сарађују унутар разлитих линија тима, као део одбране, везног реда и напада, како у фази одбране, тако и у фази напада.

Табела 11 Тактика одбране и тактика напада

ТАКТИКА	
ТАКТИКА ОДБРАНЕ	ТАКТИКА НАПАДА
Дефанзивна игра почиње чим је противнички тим дошао у посед лопте (на било ком делу терена) и захтева брзу трансформацију целог тима из фазе напада у фазу одбране	Напад почиње чим се лопта „освоји“ (на било ком делу терена) и захтева од играча брзу трансформацију из фазе одбране у фазу напада.
<p>1. Индивидуално понашање играча:</p> <ul style="list-style-type: none"> - помоћи у трансформацији целог тима и да се адекватно позиционира у зависности где је противник дошао у посед лопте, а у зависности од полагаја и бројчаног односа саиграча и противника, - играч треба да: - буде успешан у дуелу и предвиђању, - чува слободног противничког играча којег може противник са лоптом да проигра, - осујети, успори, противничког играча са лоптом да одигра пас свом слободном саиграчу, - нападне противничког играча са лоптом, - успори противнички напад како би се остатак екипа вратио на своје позиције... 	<p>1. Индивидуално понашање играча:</p> <p>Потпомогнут саиграчима (најмање са 2 или 3) побећи пажњи својих чувара и успешно изабрати и реализовати техничке елементе.</p> <p>Кључне тачке:</p> <ul style="list-style-type: none"> - одлучити се за конкретне и динамичне техничко-тактичке акције ка противничком голу, - прво решење треба да буде пас саиграчу, па вођење, дриблинг..., - лажна кретања, радње како би скренули пажњу противника са стваране намере, - пружити подрушку саиграчима у виду нових солуција, решења, кретања, - мењати ритам игре.
<p>2. Групно и понашање целог тима:</p> <ul style="list-style-type: none"> - односи се на брзу трансформацију целог 	<p>2. Групно и понашање целог тима:</p> <p>Кретање играча без лопте, кретања играча у</p>

<p>тима и на компактност тима,</p> <p>- кључне тачке:</p> <ul style="list-style-type: none"> - повратак целог тима у потребну формацију, на одговарајуће позиције, - обезбедити централни простор испред сопственог гола, као и да се бокови „затворе“, - маркирати најопасније дефанзивне зоне, - спречити противника да угрози гол, - бочна кретања играча ка сопственом голу, - поштовање основних зонска правила, као и у притиску на противничког играча са лоптом, - покривање противничких играча без лопте и покривање простора... <p>Снага екипе у фази одбране је да се „натера“ противника да направи грешку, како би се опет и што пре дошло у посед лопте.</p> <p>Кључне тачке:</p> <ul style="list-style-type: none"> - брзо позиционирање екипе у одбрани, - бочна кретања, - међусобна подршка, помоћ (одбрана треба да доминира у односу над нападом). 	<p>празан простор, нуђење нових решења...</p> <p>Кључне тачке:</p> <ul style="list-style-type: none"> - да се рашири игра како би тим добио дубину, - радити утрчавања иза противничке одбране, - промена ритма игре, - кретања супротна од позиције где је лопта, - трчање у празан простор, - укрштања, лажна кретања, промена позиција..., - стварање слободних простора на бочним позицијама... <p>Чување лопте, поготово у одбрамбеној и централној зони је веома вежно.</p> <p>Кључне тачке:</p> <ul style="list-style-type: none"> - остварити бројчану надмоћност, - комбинација кратких и дугих пасова, - брже акције један-два-три играча, - изненадна промена у стилу и начину игре.
---	--

Развој физичких способности, по себи, представља саставни део укупног развоја човека и због тога манифестације физичке развијености, често идентификоване као физичке способности, посредно указују на развијеност појединих органа и функција организма као целине. Овде се подразумева да су способности индивидуалне карактеристике од којих зависи успешност у одређеној активности. Физичке способности у свом јединству, представљају интегралну компоненту, поред технике и тактике, од самог почетка фудбалске игре. У последњој етапи развоја фудбала, многе промене у склопу технике, тактике, система и начина игре, везане су и условљене развојем физичких способности. Основни теоријски, тактички захтеви савремене игре, да се у што краћим временским интервалима савлада што већи простор, да се игра са више контакта током саме игре, указују на велики значај поседовања високог нивоа развијености физичких способности.

Исто тако, сложене техничке и тактичке радње у игри могу успешно спроводити само играчи изразито високог нивоа физичких способности. Техника се прилагођава физичким способностима, а основа је за успешну обуке тактике игре. Захтеви савремене игре, као што су: да се игра у високом темпу, брза промена места, изненадни и снажни ударци на гол, брза и неочекивана додавања, правовремено покривање и преузимање, бескомпромисни дуели и одузимања лопте, брза вођења, неочекивани и ефикасни дриблинзи, одлучна трансформација из напада у одбрану и обратно, у изразитој су зависности од нивоа и квалитета физичких способности играча. С тога, већ при раној, примарној селекцији, морају се узети у разматрање, као један од битних критеријума, квалитети и тренутни нивои неопходних физичких способности. Исто тако, развој физичких способности условљен је индивидуалним карактеристикама играча, као и сензитивним фазама њиховог развоја, како би крајњи ниво физичких способности био што виши.

Све ово указује на значај студиозног, стручног, брижљивог рада на развоју физичких способности код младих фудбалера. Важно је нагласити да тренинг са младим фудбалерима на развоју физичких способности није као тренинг физичких способности са старијима, тј. са сениорима. Као што је већ напоменуто, тренер мора пажљиво да прати и да велику пажњу посвети различитим фазама физичког и менталног развоја деце и адолесцената, а то подразумева правилан и адекватан избор вежби, метода као начин на који се организују саме тренажне групе.

Међутим, раст и развој варирају од особе до особе (због различите генетске структуре, начина живота...) и због тога, тренер увек треба да буде свестан да се сви играчи не могу третирати на исти начин. Локомоторни апарат код младих особа је веома крх (скелетна структура, храскавице, тетиве и лигаменти), посебно око доба пубертета (између 12 и 15 године старости). Осим тога, тренер мора бити у стању, односно мора да зна да адекватно дозира оптерећења, да води рачуна о обиму и интензитету рада, као и о паузама између понављања и серија, како би спречио појављивање метаболичких и срчаних проблема.

Развој физичких способности човека започиње, практично, већ од рођења. Развој почиње природним, биолошким путем, али не тече равномерно, већ осцилира: постоји фаза брзог прираста, постоји фаза стагнације, али постоји и фаза изразитог прираста физичких способности. Временски интервал у коме се постиже највећи прираст у развоју физичких способности назива се сензитивна фаза. Као што смо већ напоменули, за тренера је од круцијалног значаја познавање ових сензитивних фаза развоја физичких способности.

Свака физичка способност има своју сензитивну фазу (табела 12), период када може максимално да се развија. То је период када је прираст одговарајуће способности највише могућ, односно када се у том периоду на ту способност може у највећој мери позитивно утицати, правилним избором вежби, метода и оптерећења. Значи, да би се нека способност током сензитивне фазе максимално развила, неопходно је да буде стимулисана одговарајућим вежбама са оптерећењима која су оптимално дозирана за одговарајући узраст. У случају да се овај период пропусти, играч може бити лимитиран, односно да никада касније, било каквим вежбањем неће се моћи развити до максимума генетски потенцијали одговарајуће способности.

Табела 12 Сензитивне фазе развоја физичких способности

Способности/год.	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Координација												
Аеробни капацитет												
Аеробна моћ												
Брзина												
Снага												
Гипкост												

Такође, тренери који раде се младим играчима током целокупне њихове фазе учења, треба да омогуће да се било који рад на развоју физичких способности код младих играча, ако је, када год и колико год је то често могуће, комбинује са техничком, техничко-тактичком обуком. Упознати смо са великом међусобном зависношћу ова три елемента фудбалске игре, технике, тактике и физичке припреме. Комплексни тренинг са лоптом треба да се сматра приоритетом током припремне и развојне фазе, а укључивање рада на физичким способностима се дешава током периода специјализације (између 15 и 18 година старости) када одговарајућа физичка својства требају да се развијају. За фудбал од суштинског значаја су следеће физичке способности: издржљивост, брзина, снага, координација и гипкост. Треба нагласити да приликом извођења било ког покрета и анализе истог, уочавамо да су ове, основне физичке способности међусобно испреплетане и условљене једне, другима. Зато се врло често говори да постоји више типова испољавања снаге, брзине или издржљивости.

Перманентна прогресија спорта, али и спортска наука, непобитно указују на чињеницу о неопходности осигурања оптималних услова за остварење спортских резултата. Један од врло важних услова, представља и адекватан прехранбени статус, односно, квалитетна исхрана. Млади спортисти су посебно осетљива група код које је правилна исхрана важна због нормалног раста и развоја са једне стране, али и због усвајања здравих прехранбених навика са друге стране. Да ли би млади спортисти (15-18 година), требало да конзумирају суплементе (рецимо дозвољена средства за опоравак), или не, у стручним спортским круговима постоје опречна мишљења, али зато у најгорем случају морају да воде рачуна о следећа врло важна четири сегмента.

Табела 13 Развој физичких способности код младих играча

узрост	до 10 година	11-14 година	15-18 година
	Побољшање координације.припремни период,основна учења	Тренинг основних физичких способности и координацијских вештина	Период специфичне обуке и развоја,прилагођавање рада индивидуалним потребама играча
координација	-стицање основних координацијских вештина -проширење базе различитих покрета -вежбе покретљивости	- консолидација онога што је научено - рад на повећању обима покрета доводи до губитка координације што је и резултат морфолошких промена -укључивање у обуку	- може се наставити са побољшањем координације - развојни тренинг - интеграција координације
гипкост	-основна обука -мобилност кичменог стуба -динамичке вежбе -рад на гипкости са лоптом	- период морфолошког развоја -одржавање покретљивости - специфичан рад са и без лопте -треба избегавати прекомерно истезање	- одржавање гипкости - дуже пасивне вежбе истезања - динамичке вежбе
брзина	-рад на реакцији са лоптом - рад на кратким деоницама -рад на фреквенцији покрета -игре -такмичења са лоптом	- тренинг реакције, брзине -тренинг брзине извођења покрета - укључивање брзине у обуку - такмичарске игре, вежбе трчања против времена	- алактатни и лактатни рад - рад на брзинској издржљивости уз активне паузе између вежби - комбиновање вежби брзине и игре брзине - дуел игре 1 на 1
снага	-опште тонизирање са сопственом тежином - јачање мишића посебно горњег дела тела	- јачање мишића укључујући лака оптерећења - високи и ниски скокови - учење различитих	- повећање снаге - рад на експлозивности (мишићној снази) - постепено повећање оптерећења

		покрета	- мулти-скокови (плиометрија)
енергетски извори	- изградња основне издржљивости - аеробна издржљивост (аеробни капацитет) - нема анаеробног рада	- повећање рада на аеробној издржљивости (аеробни капацитет) - почетак анаеробног алактатног рада	- развој аеробне снаге и максималне аеробне моћи - развој млечног анаеробног пута

Исхрана – умереност, разноврсност и планирање исхране са довољно калорија и хранљивих састојака, а у циљу квалитетног раста и развоја и у нашем случају потреба тренинга. У неким земљама родитељи и тренери су често несвесни потреба за одговарајуће компоненте исхране.

Сам тренинг ствара потребу за повећање калоријског уноса, а посебно, и више него у било ком тренутку у животу, у доба раста, развоја и адолесценције. Гвожђе – обезбеђује адекватан транспорт кисеоника у организму (хемоглобин), мишићни аеробни метаболизам и поспешује когнитивне функције. Перманентним тренингом долази до дефицита гвожђа у организму, што нас опет враћа на квалитетну исхрану (црвено месо богато Fe). Такође, потребе за гвожђем у доба раста и развоја су важније него икада. Калцијум – довољан унос калцијума (опет исхрана) у периоду раста и развоја, а у току перманентног тренинга, доприноси нормалном развоју костију и превенцији прелома костију. Терморегулација – млади спортисти се разликују од одраслих особа по питању утицаја вежбе на терморегулацију тела. Знојење се манифестује у мањој мери, стварају већу топлоту у односу на телесну масу и аклиматизација им је спорија на топлотно окружење. Због тих карактеристика млади спортисти су изложени много већем ризику ако су услови температуре и влажности екстремнији (непримерени). (Вујков, Сударов, Идризовић, 2011).

Кондициони тренинг је само један од аспеката спортске припреме. Он је оријентисан на унапређење нервно-мишићних (моторичких) и енергетских (функционалних) способности. Кондициони тренинг усмерен на развојне програме дефинитивно може бити потенцијално

опасан за здравље младих спортиста, уколико се не уваже научно утемељене законитости биолошког, психолошког и спортског развоја деце у појединим фазама спортског усавршавања. Иако се повреде током кондиционог тренинга догађају, тај ризик може бити минимизиран адекватним стручним надзором, одговарајућим тренажним инструкцијама, примереним програмом тренинга и пажљивим одабиром тренажне опреме (Јукић, Милановић, Шимек, 2007). Кондициона припрема код младих спортиста мора бити вишегодишњи организован процес развоја и одржавања кондиционих способности при чему садржаји, методе и оптерећења тренинга треба да симулирају динамичан развој младих спортиста, руководећи се пре свега знањима о сензибилним фазама за развој одређених моторичких способности. Такође, важно је нагласити да у систему кондиционог тренинга, односно, вежбања код младих спортиста, доминира вишестрани тренажни приступ усмерен на додатно подстицање биолошких детерминанти развоја, а код младих спортиста на вишем нивоу биолошке зрелости преовлађује специфичнији тренажни приступ, поштујући захтеве појединих спортова.

Када сагледамо нека друга истраживања долазимо до закључка да тренинг са оптерећењем, ипак, може дати значајне резултате у развоју појединих димензија снаге и код деце у препубертету и код деце у пубертету. Није доказан ризик од повреда и не постоје докази да овакав тренинг негативно утиче на биолошки раст и развој код младих спортиста. Наравно, треба напоменути да се ово односи на модалитет тренинга који је заснован на принципима великог броја понављања и са применом медијалних оптерећења. Велико је питање какав би исход био када би се користио тренинг са великим оптерећењем (максимална и супрамаксимална). Брзинско-експлозивна својства су врло важна за успех у великом броју спортова. Под брзинско-експлозивним својствима подразумевамо три моторичке способности, а то су: брзина, експлозивност, тј. експлозивна снага и агилност.

Ове способности омогућавају брзо и експлозивно извођење тренажних задатака, али имају и важну улогу у превенцији и спречавању повреда. Такође се сматра да спортисти са израженијим брзинско-експлозивним особинама, лакше контролишу своје тело у

ургентним тренажним и такмичарским ситуацијама, што доприноси и превенцији повреда (Грахам, 2000).

Основни циљ кондиционих тренера младих спортиста јесте препознавање индивидуалних потреба и примена одговарајућих програма тренинга за развој брзинско-експлозивних својстава. Најпогоднија раздобља за развој брзине, експлозивности и агилности код младих спортиста представља раздобље које се назива сензитивна фаза.

Сензитивна фаза код девојчица подразумева узрасни период између 7. и 11. године и траје до 14. године и даље, а наравно, може стагнирати уколико се прекине тренажни процес. Дечаци пролазе кроз интензивну фазу од 7. до 9. године, прате кривуљу развоја као и код девојчица, али после 14. године уз одговарајући тренинг, настављају са развојем до 18. године.

Ако желимо да рашчланимо елементе брзине, експлозивности и агилности, послушаћемо савете стручњака, који саветују рад на брзини реакције у узрасту од 6. до 10. године, рад на брзини алтернативних (фреквенције) покрета између 8. и 13. године живота, на агилности пре и после фазе интензивног раста и развоја, а да тренинг брзинске издржљивости треба примењивати претежно у раздобљу адолесценције, тј. од 15. године, па на даље (Drabik, 1996).

Брзинско-експлозивна својства је у знатној мери могуће развијати у завршним фазама раста и развоја, јер су већ тада тетиве и лигаменти задовољавајуће развијени. С обзиром на то да у овој фази почиње да преовлађује специфичнија припрема, а у многим спортовима у којима су брзинско-експлозивна својства важна, управо су техничко-тактичке структуре кретања најзначајнији подражај за њихов развој. Рани почетак усавршавања брзине, експлозивности и агилности, представља важан предуслов за висок ниво у каснијим фазама дугорочног спортског развоја.

Када говоримо о функционалним способностима, мислимо на анаеробне и аеробне способности. Досадашња истраживања упућују на то да је тешко истоветно говорити о ефикасности анаеробног тренинга. Проблеми у закључивању настају због неуједначених тренажних програма, укључивање испитаника различитог нивоа тренираности и различитих тестовних система и протокола.

Ако дођемо у ситуацију да комбинујемо специфични и кондициони тренинг, млади спортисти ће због своје мотивације углавном реализовати своје тренажне задатке, али тиме их доводимо у ситуацију могуће претренираности и склоности ка повредама. У том случају, тренер мора уважити информације да анаеробни подражаји могу изазвати додатне ефекте и преузети кључну улогу. Из тих разлога, тренер мора балансираним програмом тренинга ускладити захтеве кондиционог тренинга и енергетску активност детета у току специфичног тренинга.

Такође, ставови стручњака и научника по питању аеробног тренирања младих спортиста се у великој мери разликују. Крећу се од веровања да млади спортисти не могу ефикасно тренирати своје аеробне капацитете до закључака да млади спортисти у релативном смислу могу остварити виши интензитет аеробног рада, него одрасли.

Читајући различита истраживања долази се до закључка да је аеробно тренирање младих спортиста оправдано, али уз уважавање његовог тренажног статуса, индивидуалне способности и основна начела енергетског тренинга деце и младих.

Препорука је да треба подстицати младе спортисте да се баве спортским активностима на оном нивоу, који је једнак њиховим способностима и интересовању (табела 14). Форсирати их ван ових граница једнако је бесмислено, као и рана специјализација пре адолесценције.

Табела 14 Фазе спортског развоја (Gambeta, 1986; Pila-Telena, 1986; Thumm, 1987; Thompson, 1991, Moura, Fernandes, 2001, према Вујков, Сударов, Издировић, 2011).

ПЕРИОДИ	ГОДИШТЕ	ТРАЈАЊЕ	ЦИЉЕВИ И КАРАКТЕРИСТИКЕ
Спортско уознавање Подфаза 1: Основни вишестрани приступ Подфаза 2: Базични тренинг	9-11 година (пубертет) 12- 13 година (пубертет)	4-5 година	Учење основне технике у различитим условима Развијање самопоштовања и самооцењивања Општи вишестрани тренинг Игре и забавне активности Адаптација на такмичење
Рана специјализација	14-15 година	3-4 године	Усавршавање технике Развијање позитивног такмичарског понашања Већи број службених такмичења
Касна специјализација	18-20 година	3-4 године	Мајсторски ниво технике Подизање фреквенције и интензитета тренинга и такмичења
Елитни ниво	21-21 године	Неодређено	Потпуна реализација физичких, техничких и психичких потенцијала у циљу постизања резултата

11.1. УЛОГА ТРЕНЕРА У ТРЕНАЖНОМ ПРОЦЕСУ

У оквиру програма педагошког рада, тренер-педагог у спортском клубу може да примењује разне облике и форме стручног рада: дискусије са спортистима (индивидуалне и групне), консултације са осталим тренерима и стручним особљем, проучавање личности и понашања спортиста, сарадња са педагошким установама, консултације са породицама спортиста итд.

Специфичност програма педагошког рада у спортској екипи, између осталог, огледа се у чињеници да треба уважавати процес формирања спортске екипе као групе, а који се одвија у неколико фаза (Галић, 2010):

- Припремни период формирања групе
- Период стварања јединства групе са првим резултатима
- Период оптималног јединства
- Период разједињавања спортске групе

Процена међуљудских односа у екипи је свакако један од важнијих задатака у анализи стручног рада јер одсуство добрих међуљудских односа унутар једне екипе сигуран је пут ка њеном неуспеху. За реализацију овог задатка најбоље је да се ангажује примењени психолог спорта који ће применом одговарајућих метода (анкете, скале процене интерперсоналних односа, социометријско тестирање и др.) дати квалитетан одговор о стању међуљудских односа у екипи.

За време и након спортског наступа један од основних задатака тренера је да посматра и анализира наступ и да комбинује све нове информације са свим информацијама стеченим из ранијих наступа. Сви прикупљени подаци (врло је важна тачност истих) служе као основ за даље планирање и примену у будућим тренинзима.

Кључна је улога тренера у обуци техничких елеманата. Са младим играчима тренерски рад на техници једнако је важан као тактички, а тренерски рад са старијима, можда чак и више:

1. тренинг са акцентом на техници мора бити добро припремљен,
2. техника се може научити и то захтева примену методолошких и образовних процеса и принципа,
3. тренер демонстрира и објашњава – играч мора да схвати и да се убеди како вежба треба да се уради и зашто – стога је од посебног значаја добра и квалитетна демонстрација,
4. демонстрацију понекад може да изврши и играч који на високом нивоу, квалитетно изводи одговарајући технички елемент,

Организовање и формирање група у раду је врло битна ставка и подразумева:

1. игра у просторима који ће омогућити више контакта са лоптом,
2. формирање група водећи рачуна о тренутном нивоу играча и њиховим способностима,
3. пажња увек усмерана на квалитет, тачност и ефикасност извођења,
4. правовремена и јасна корекција
5. дати прецизне, јасне, кратке инструкције које се односе на циљеве вежбе

Тренер не само да мора да помогне да се исправе сви тактички или технички недостаци, него и да повећа играчеву веру у себе, што наводи на чињеницу да тренер треба да ради на менталној чврстости играча да се носе са притиском играња, где свака грешка може да доведе до губитка утакмице. Тренер је прва особа која мора имати одговор на све и када ствари не крену како треба. Укратко тренер не сме да изгуби веру у себе, чак ако и играчи то учине. У оквиру фудбалске утакмице постоји одређени број задатака, које играчи морају да решавају у оквиру тзв „обавезне игре“ (табеле 15, 18 и 19) и које играчи не смеју да раде (табеле 16 и 17).

Табела 15 Основни захтеви у оквиру обавезне игре

ОСНОВНИ ЗАХТЕВИ У ОКВИРУ „ОБАВЕЗНЕ ИГРЕ“ Шта треба и мора да ради играч у одбрани
1.Играч мора да буде максимално сконцентрисан на простор, противника и лопту (посебно у прекиду игре).
2.Мора процењивати и предвиђати ("читати") намере противника и превентивно деловати у новим и променљивим околностима.
3.Мора увек бити окренут према игри да буде на путу између лопте, противника и властитог гола.
4.Да врши притисак на противника који је у поседу лопте и присиљава га на принудна решења или прављене грешка.
5.Мора "терати" противника даље од гола и на слабију ногу
6.Мора да напада на "прву" лопту уколико не дође у посед лопте, треба да тактизира и тражи моменат за напад на противника који је у поседу лопте
7.Мора да у зони шута стриктно чува противничког играча (на дохват руке), а да периферно прати лопту, остале противнике, саиграче и њихове реакције.
8.Мора чврсто "држати" најближег противника и обезбеђивати најближег саиграча.
9.Мора оставити свог директног противника и преузети по гол опаснијег противничког играча, ако га не контролиш неко од његових саиграча.
10.У случају ако "испадне" из игре мора да се на најбржи начин укључи у одбрану гола.
11.Мора да иде у сусрет лопти (мора да напада лопту),у скоку према високој лопти, контакт са лоптом мора остварити у највишојтачки до које може да досегне.
12.Из опасне зоне (зоне шута) лопту мора да износи на најбржи и најбезбеднији начин, вођењем лопте или предајом саиграчу у безбедан простор.
13.У кретању према свом голу мора да плански "сужава" простор, да смањује маневарским простор противнику.
14. У излажењу према средини терена играч мора да "шири" игру, како би се добило на маневарском простору, где је лакше "задржати" лопту у поседу.
15. Не сме да дозволи противнику да слободно прима лопту и угрожава наш гол

Табела 16 Забрањене радње играча у одбрани

ШТА ИГРАЧ У ОДБРАНИ НЕ СМЕ ДА РАДИ
1. Не сме да себе доведе у позицију из којих не може да брани гол (не смем да улази у пасивне позиције)
2. Не сме неодговорном игром доводити у опасност сопствени гол.
3. У зони шута не сме одигравати попречне лопте без обезбеђења.
4. Не сме стриктним покривањем "свог" играча стварати слободан простор пред голом, где може да "уђе" други противнички играч.
5. Не сме неконтролисано избацити лопту у правцу противничког играча и у "жариште" игре у централне делове испред гола.
6. Без синхронизације са осталим играчима не сме да поставља офсајд позиције и не сме да дуго и неконтролисано води лопту у зони опасној по гол.
7. Не сме по сваку цену да у казненом простору иде на одузимање лопте, треба да тактизирањем и блокадама на лопту, онемогући противника да изведе ударац на гол.

Табела 17 Забрањене радње играча у нападу

ШТА ИГРАЧ У НАПАДУ НЕ СМЕ ДА РАДИ
1. Да у својој половини, посебно у зони шута неопрезном и неодговорном игром угрози сопствени гол.
2. Да у зони шута пред противничким голом неодлучношћу и бојажљивошћу одлаже брзу завршницу.
3. Не сме да неконтролисано упада у офсајд позицију.
4. Не сме да дозволи одбрамбеном фудбалеру противничке екипе да без "пратње" уђе зону шута пред нашим голом.
5. Не сме да неконтролисано и нерезонски изводи ударце у правцу противничког гола.
6. Не сме да чека да му лопта дође у ноге, мора се кретати према лопти.
7. Не сме да својим понашањем изазива гнев других играча и у случају да у неколико напада не добије лопту не сме да се љути на своје саиграче, и тако стварати лоше односе у екипи.

Табела 18 Дозвољене радње играча у нападу

ИГРАЧИ ТИМА У НАПАДУ ТРЕБАЈУ
1. Да својим кретањем створе могућност комбинације кроз сарадњу,
2. Да сталним променама правца и ритма кретања настоје да изненаде противника
3. Да сталним променама места, по ширини и дубини, стварају забуну у противничкој одбрани.
4. Да у припреми напада играју сигурно и тачно, а у завршници брзо и са ризиком.
5. Да се при ударцу на гол пажња концентрише на прецизност, снагом која је примерена датој ситуацији
6. Да током целе утакмице одржавају концентрацију.
7. Да своје индивидуалне квалитете користе у колективној игри.
8. Да при ударцу на гол осећа одговорност равну одговорности голмана при одбрани гола.
9. Да пре удараца на гол обавезно погледа лопту и голмана.

Табела 19 Основни принципи рада са најмлађим категоријама

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА ФУДБАЛ У НАЈМЛАЂИМ КАТЕГОРИЈАМА
1. Дечији фудбал је игра, игра мора бити забавна.
2. Најважнији резултат за почетнике је радост игре и жеља да се озбиљније баве фудбалом.
3. За младе играче веома је важно да буду заједно са својим друговима.
4. У дечијем фудбалу треба наглашавати заједништво и позитиван суживот, деца требају да осете да не играју само против, већ и са противничким играчима.
5. Свим играчима мора се пружити шанса за учешће у игри, познато је да "дечије звезде" ретко постану и "одрасле звезде" и зато је неразумно користити само тренутно најбоље да би се добила утакмица (никада се не зна када ће се из "ружног" пачета изродити грациозни лабуд).
6. Треба пружити шансу свима да се искажу у игри на различитим местима у тиму.
7. Децу не треба терати на силу да играју на месту које они не желе.
8. Децу треба учити да поднесу и победу и пораз, фудбал је колективна игра где сви побеђују или губе.
9. Победу свако доживљава на свој начин, а пораз деле сви.
10. Дечији фудбал мора бити свестран тренинг, свестрано спортско искуство које је битно за позитиван развој фудбалских способности.

Основни принципи техничке обуке и принцип континуираности техничке обуке и њихова свакодневна примена су посебно важни за развој младих фудбалера. Фудбалска техника подразумева биомеханички исправно решење и делотворно извођење кретања, која су садржај фудбалске игре. Техничком припремом играчи се морају универзално оспособити.

Обучавање фудбалске технике почиње у периоду од 7 - 8 године, али се на техничкој припреми мора континуирано радити током целе спортске каријере, ради усавршавања, одржавања и перфекције технике. Техника се усваја систематски и постепено. Програм рада мора одговарати карактеристикама узраста са којим се ради.

Почетници почињу са усвајањем основне елементарне технике. Млађи пионири и пионири обучавају сложеније елементе технике. У кадетском узрасту завршава се обучавање и почиње тренирања, динамичне технике. У јуниорском периоду фудбалска техника се мора усавршити, а у сениорском узрасту мора се радити до перфекције и максималне аутоматизације технике.

Принцип рационалности и корисности техничке припреме су такође веома битни у раду са младим узрастним категоријама и они имају одређене захтеве.

Први захтев у обучавању и усавршавању технике треба да подразумева правилно и мекано извођење технике, како би се усвојила и рационална техника. Процес учења технике, односно усвајање структуре кретања проводи се у неколико фаза :

1. Метод почетне обуке,
2. Метод напредног обучавања и
3. Метод такмичарског усавршавања

Уз усвајање правилног извођења техничких елемената, морају се развијати одређене моторичке способности, као и усвајање одређених тактичких захрева. На тај начин техничка припрема повезује се са осталим сегментима фудбалске игре.

Принципи физичке припреме имају јасан циљ свога деловања на младе играче. Физичка припрема има за циљ развој функционалних и моторичких способности фудбалера, које представљају кондицијску припремљеност. Код младих фудбалера физичка припрема мора бити усклађена са биолошким распоредом, који диктирају законитости раста и развоја деце. Физичка припрема је један од најважнијих сегмената тренажног процеса и смер њеног развоја указује на следеће:

1. У будућности фудбалске игре још више ће бити наглашен развој брзине, експлозивне снаге и брзинске издржљивости,
2. Захтева се готово савршена физичка припрема,
3. Оптерећење у физичкој припреми још ће се повећавати и то више на рачун интензитета, а мање на рачун обима рада,
4. Максимално се рационализовати припрема фудбалера
5. Резерве за побољшање физичке припреме налази се у допунским факторима, као што су: побољшање прехране, строги режим живота, повећана и адекватно примењивана средства регенерације играча и др.

У физичкој припреми морају се испоштовати основни принципи. Тренажни процес у физичкој припреми је дугорочан процес развоја и усавршавања функционалних и моторичких способности фудбалера од почетника до сениора.

Радни интервал представља стимулациони део процеса, а интервал одмора осигурава постизање повишене радне способности. Процес суперкомпензације, је процес у оквиру кога долази до повећања нивоа способности фудбалера, који је виши од почетне вредности пре почетка самог тренинга. Суперкомпензација је једна од основних

функционалних реакција организма у процесу физичке припреме, на којој се базира кумулативни ефекат и развој тренираности фудбалера.

Са аспекта континуираности тренинга важно је осигурати да следећи тренинг дође на врху суперкомпензацијског рада. Феномен суперкомпензације састоји се у ефекту да се извори енергије не само обнављају, већ долази до повећања изнад почетног нивоа. Практично процес суперкомпензације своди се на следеће:

1. Ако се следеће оптерећење даје у времену када су се " трагови" претходног тренинга изгубили (интервал одмора траје предуго), тада не долази до значајних промена и због тога моторичке и функционалне способности остају на истом нивоу,

2. То се догађа у ситуацијама када фудбалери тренирају 1 - 2 пута недељно. Уколико се следеће оптерећење даје у периоду недовољног и недовршеног опоравка организма (прекратак интервал одмора), долази до пада способности и до веома неугодних последица и претренираности. Та појава најчешћа је код професионалних фудбалера, који тренирају 2 пута дневно без адекватног опоравка уз константно повећање оптерећења,

3. Ефекат суперкомпензације је потпун, ако се следеће оптерећење даје у периоду повећане радне способности (када је интервал опоравка оптималан) долази до повећања способности. Систем наизменичног смењивања оптерећења и опоравка је веома сложен, тим пре је потребно да тренер познаје специфичност временске динамике суперкомпензације, након појединачних тренинга различите циљне усмерености (брзине, снаге, издржљивости итд.). Са аспекта развоја и одржавања функционалних и моторичких способности намеће се потреба за свакодневним тренингом са адекватним оптерећењем и одмором. На "траговима" тренинга из прошле године наставља се прогресивно дозирање оптерећења и на тај начин осигурава се вишегодишњи континуирани пораст функционалних и моторичких способности младих фудбалера.

Принцип усмерености и рационалности физичке припреме има свој јасан циљ. Тренинг физичке припреме усмерен је у правцу трансформације функционалних и моторичких способности индивидуално и тимски. Најидеалније би било да се на тренингу у дужем временском периоду ради више пута на узастопним подражајима који делује на одређену функционалну и моторичку способност. У пракси то је тешко оствариво па се у тренингу физичке припреме обрађују две или три моторичке способности, тако се у једном тренингу могу обрађивати: флексибилност, координација и снага, у другом флексибилност, брзина и снага, у трећем флексибилност, брзина и издржљивост и сл. Због специфичности анатомско - физиолошког и психосоцијалног развоја различитих узрасних категорија специфична је и примена физичке припреме.

Код почетника припрему треба усмерити на развој флексибилности координације и брзине реакције. Код млађих пионира треба обрађивати флексибилност, снагу (трбушне и леђне мускулатуре у малом обиму), координацију, све облике брзине и у малом обиму аеробну издржљивост. Код пионира физичка припрема усмерена је на развој флексибилности, координације, снаге (репетитивне и експлозивне) свих облика брзине и на развој адекватне аеробне и анаеробне издржљивости. У раду са кадетима физичка припрема усмерена је на побољшање брзине, координације и експлозивне снаге. У овом узрасном периоду појачава се рад на развоју аеробне и анаеробне издржљивости. Код јуниора треба обрађивати све моторичке способности, а оптерећења треба приближити оптерећењима сениора. Код млађих сениора још увек се може утицати на готово све моторичке способности:

1. Развој брзине свој максимум достиже између 19 и 22 год,
2. Развој снаге максимум достиже око 25 до 26 год.,
3. Издржљивост достиже максимум између 28 и 29 год. живота
4. Врхунска достигнућа у фудбалској игри остварују се у раздобљу од 24 до 30 године живота.

Принцип усмерености физичке припреме треба повезати са начелом рационалности, а у селекцији фудбалера треба одабирати брзе, и експлозивне играче, јер се на те способности не може знатније утицати, што подразумева да физичка припрема код таквих играча има већи ефекат. Принцип валовитости и прогресивности оптерећења има за циљ:

1. Стално систематско повећање оптерећења, без адекватног одмора доводи до претренираности, управо то је разлог да се у тренингу примењује валовито и прогресивно оптерећење,
2. Практично то значи да у тренингу треба примењивати вежбе великог оптерећења комбиноване са вежбама малог оптерећења уз постепено повећање оптерећења,
3. У принципу, када се организам адаптира на једно оптерећење, потребно га је повећати,
4. Повећање оптерећења не проводи се у једном тренингу, већ скоковито из тренинга у тренинг
5. Оптерећење расте брзо из првог у други и трећи тренинг,
6. А након тога наступа пад оптерећења, тако да четврти тренинг уствари представља активни одмор
7. Пад оптерећења мора бити нижи од оптерећења у другом тренингу али мора бити већи од оптерећења у првом тренингу.

Шема промене оптерећења креће се у следећем омеру:

1. За млађе играче однос у промени оптерећења креће се у односу 2 : 1 или 3 : 1, док је код сениора тај однос најчешће 4 : 1,
2. За почетнике и млађе пионире оптерећења се могу повећавати свака два месеца јер се рад одвија без периодизације тренажног процеса,
3. Почев од старијих пионира, принцип прогресије у оптерећењу примењује се у припремном периоду, када се подижу моторичке способности, које се у такмичарском периоду одржавају на истом нивоу или се минимално подижу.

У тренингу фудбалера оптерећења која одговарају оптерећењу у игри служе само за одржавање датих способности. Да би способности расле потребно је у одређеним временским периодима примењивати већа оптерећења. То је познати принцип препокривања оптерећења. Код добро тренираних фудбалера коефицијент препокривања може бити 1 : 3 и може се изводити на рачун и обима и интензитета.

Један од битних принципа у физичкој припреми је цикличност тренинга. Под појмом цикличности тренажног процеса подразумева се провођење тренинга у различитом заокруженим временским периодима. У теорији и пракси постоје циклус спортског тренинга: микроциклус (мали), мезоциклус (средњи) и макроциклус (велики). Микроциклус траје до 7 дана и обично се поклапа са недељним планом тренинга:

1. Микроциклуси регулишу однос између времена рада и опоравка појединих тренинга и утакмица, као и интензитет појединих тренинга,
2. У оквиру једног седмодневног микроциклуса у тренинга се могу примењивати 2 - 3 велика оптерећења, 2 – 3 средња оптерећења и 1 – 2 мала оптерећења. Ова шема односи се на микро циклус професионалних фудбалера.

Мезоциклуси у фудбалу трају од неколико седмица до 3 – 4 месеца.

1. Први мезоциклус поклапа се са припремним периодом (4 – 7 недеља),
2. Други са такмичарским периодом (3 - 4 месеца),
3. Трећи са прелазним периодом (3 - 4 седмице).

Макроциклуси трају 6 - 12 месеци и везани су уз периодизацију јесен–пролеће. Циклични карактер тренинга значи да се рад и одмор смењују у одређеном ритму током дана, седмице месеца и године. Иако се одређени циклуси узастопно понављају, ипак ниједан

следећи циклус није никада потпуно понављање претходног циклуса. Сваки циклус конструише се на основу ефеката постигнутих током претходног циклуса.

Тактичка припрема подразумева планско обучавање делова игре и игре у целини. Међусобна сарадња играча при решавању ситуација у игри условљена је мисаоним решењем и моторичким и техничким способностима. Циљ је да се у односу анализе ситуације на терену нађе у најкраћем могућем времену оптимално решење, које ће се моторички реализовати. Тактичком припремом у основи настоји се да играчи усвоје одређени систем и концепцију игре, што се постиже индивидуалним деловањем и сарадњом два, три и више играча и екипе у целини. Тактичке способности зависе од тактичког знања искуства, способности концентрације, дисциплине сваког играча и тима у целини. Тактичка припрема имаће тренд развоја у будућности и то на начин да:

1. У будућности фудбалери ће бити универзалније тактички образовани,
2. У односу на систем и концепцију игре разрађивати ће се алтернативни системи који ће се користити у току једне утакмице,
3. Проналазиће се нова тактичка решења,
4. Тактичка припрема почиње од првог дана у фудбалској школи, али са специфичним захтевима везаним уз специфичности узрасне категорије

Код почетника доминира слободна игра, где креативност, импровизација и машта долазе до потпуног изражаја. Слободна игра постепено прелази у усмерену игру. Код млађих пионира и пионира прво се постављају глобални, а касније парцијални тактички захтеви. Код кадета игра добива такмичарски карактер у виду тзв. обавезне игре са високим степеном слободе и креативности. Код јуниора игра добива израженији такмичарски карактер уз усвајање замишљеног система и концепције игре, који се код сениора усавршава. У млађим узрасним категоријама доминира индивидуална и групна тактика, док се код сениорских екипа више пажње посвећује колективној тактици, која се мора базирати на постојећем фундаменту екипе.

Тактичка припрема реализује сепретежно кроз практичан рад уз примену тактичких варијанти и комбинација у фази напада и фази одбране. У практичном раду доминира ситуациони метод, што значи да је утакмица најважније средство у развоју тактичких способности, уз значајни утицај помоћних тактичких игара, које је потребно рационално одабрати. Како је напад тежа фаза за обраду и усвајање тактике од фазе одбране, напад треба најмање двоструко више обрађивати. Средства тактике морају бити корисна и применљива у току игре, како би се задовољио принцип рационалности и корисности припреме.

Принцип играчке усмерености при избору места за младе играче мора имати логичан развојни пут. Почетници и млађи пионери треба повремено да играју и у навалној, одбранбеној и везној линији, понекад треба чак да се испробају и као голмани. Код старијих пионира и кадета потребно је играче грубо разврстати у одбрамбене, везне играче и нападаче. На овом узрасном периоду играчи требају да играју на више места, посебно у својој линији деловања, чак и голманима треба пружити прилику да играју на месту либера, како би се развијали као играчи у пољу. На крају кадетског узраста и код јуниора потребно је појединцима одредити оптимално играчко место, и још два алтернативна места. На тај начин избегава се уска специјализација играча за одређено играчко место, што је важно за формирање универзалности, то је посебно вежано за прелазак младог играча у први тим када често мора попунити "слободно" место у тиму.

Принцип подстицања креативности подразумева различите нивое креативности. Са аспекта фудбалске игре најважнији је ниво креативности, која се карактерише као досетљивост, оригиналност, прилагодљивост извођења у конкретним условима игре. У практичној примени треба уз оптимално решење давати и алтернативна решења или што је најбоље изнаходити нова оригинална решења. Не треба много инсистирати на превеликој аутоматизацији, посебно код врхунских играча који су непредвидљиви и оригинални. Младе играче треба "присилјавати" да у игри мисле, да траже најбоља решења на оригиналан начин. У обучавању и тенирању младих играча треба подстицати креативност. То се може постићи указивањем на добра решења у игри, или на покушај

доброг решења, које је, истина изведено са грешком, или на добру идеју. Такав приступ треба стимулисати похвалом и наградом. Креативност се највише развија код најмлађих узрасних категорија. Креативни играч лакше се уклапа у игру сениора у игру неке репрезентативне селекције или у игру новог домаћег или иностраног тима.

11.1.1. Утицај мотивације

Поред основних фудбалских сегмената изражених кроз техничку физичку и тактичку спремност, битну улогу у формирању врсног фудбалера представљају и мотивациони фактори. Генерално гледано постоје две врсте мотивационих фактора биолошки и социјални. Мотивациона структура различита је код почетника и сениора као и код аматера и професионалаца. Мотивациони фактори могу бити унутарашњи и спољашњи. Унутрашњу мотивацију представља уживање у игри, без намере да се добије спољашња награда. Децу мотивише потреба за кретањем и уживањем у игри. Што је фудбалер старији све више преовлађују вањски мотиви (добра оцена игре, победа, трофеј, новац итд.). На мотивацију играча може се утицати различитим поступцима:

1. Треба осигурати довољно позитивних искустава, што може изазвати унутрашњи разлог за бављење фудбалом,
2. Проналажење играчу правог места у игри, што му пружа могућност, да његова игра постане успешнија,
3. Код играча који се не истиче у игри, похвала делује позитивно
4. На дужи период похвала делује боље од прекора, а на кратки рок њихов утицај приближно је подједнак.
5. Треба се чешће служити похвалама, а мање прекорима,
6. Ефикасност похвале већа је када се додељује јавно,
7. Ефикасност укора већа је када се додељује и четири ока
8. Ако је фудбалер бољи то на њега више делује прекор, а мање похвала,
9. Што је фудбалер са мање способности, на њега више делује похвала, него прекор.

10. Просечне и испод просечне фудблере треба више хвалити,
11. Талентоване и истакнуте чешће прекоревати, па и кажњавати,
12. На нервозније и осетљивије фудбалере прекор лоше делује,
13. На мирније и флегматичније играче прекор делује позитивније
14. При постављању циљева за појединог играча, треба настојати да циљеви буду реални,
15. На мотивациону структуру може се деловати сугестијом, аутосугестијом позитивном контролом мисли и др.

Према ФИФИ (2012) Посебан је тренеров задатак да утиче на понашање младих фудбалера у духу кодекса понашања у фудбалу који препоручује:

1. Играј да победиш,
2. Играј фер,
3. Поштуј правила игре,
4. Поштуј противника, саиграче, судије, службена лица и гледаоце,
5. Прихвати пораз са достојанством,
6. Промовиши интерес фудбала,
7. Одбаци корупцију, дрогу, расизам, насиље и остале опасности за фудбалски спорт.

Утицај мотивације је један од најзначајнијих елемената у раду са младим играчима и има огроман утицај на развој младих фудбалера. Степен мотивисаности за рад је једна од најважнијих ставки у развоју младих играча. Тренер мора да зна како да мотивише своје изабранике да већину тренинга одраде на најбољи могући начин. Ако је тренинг добро спроведен, и обезбедио да сви играчи буду активни, ефикасни, тада ће они сами интензивирати рад на техници. Сваком младом играчу треба дати слободу да искаже своју индивидуалну техничку креативност.

Младог играча треба пратити и контролисати како ради и како се понаша. Прво треба видети његов избор и начин реализације, а након тога чак и видео анализом направити компарацију између онога како ради и како би тебало да уради одређену вежбу.

Ниво играча што се тиче менталних обавеза треба да буде висок, а посебан акценат је на пажњи, концентрацији, упорности, спонтаности, самосталности и креативности. Морају се обезбедити специфичне вежбе за развој менталне снаге, пожељно је вежбати техничко-тактичка решења у нападу и одбрани током игре, а такође се треба обезбедити додатно време на тренингу које треба да буде усмерено индивидуалним потребама играча (сваки играч треба да ради на својим врлинама а и на слабостима).

Младе играче би требало охрабрити да ризикују, да пробају нешто ново и не треба их ометати дајући им упуства која их коче, дозволити играчу да индивидуално реши новонасталу ситуацију у игри. Тим који је успешно извео изузетну акцију или приказао техничку вештину треба наградити, а појединцу омогућити да се упозна са својим учинком, да буде свестан (нпр. зашто нија знао шта да уради са лоптом после вођења).

Младе играче треба подстакнути играче да створе представу, слику у својим главама (да запамте потез који треба да ураде, да запамте оно што су успешно урадили или потез који је направио њихов идол) и да разговарају једни са другима.

Рад на техници треба да се спроводи редовно и са текућим програмом као део целог процеса обуке и то на следећи начин:

1. постепено повећање броја вежби, па и тренинга где је главни акценат на техници,
2. приликом анализе играча, тренер ће омогућити напредак играча, ако је план тренинга прилагођен индивидуалним потребама играча,
3. препоручљиво је да се на техници ради и на индивидуалним тренинзима, посебно ако је играч показао интересовање за то и разуме потребу за таквим тренингом,

Тakoђе се јављају и разлози за пад мотивације код младих играча за време техничког тренинга у ситуацијама када:

1. играч није разумео сврху вежбе или игре,
2. вежба је превише лака или превише компликована,
3. постоји недостатак у методологији рада,
4. превише времена је потрошено на једну вежбу,
5. корекција није правовремена, прецизна, сувише је нејасна или дуго траје,
6. недовољна успешност и ефикасност извођења током тренинга,
7. нема довољно подстицаја, храбрења, похвале,
8. превише слободног хода, велике паузе између вежби,
9. играчи су превише уморни,
10. тренер је агресиван или ауторитативан,
11. тренер не подстиче креативност и ризик,
12. тренер је превише перфекционистички настројен.

11.1.2. Психосоцијална припрема фудбалера

Психосоцијална припрема фудбалера има за циљ да развија и одржава позитивне особине личности у складу са карактером фудбалске игре. Психосоцијална припрема одговорна је за формирање целовите личности младог фудбалера и за формирање добрих односа у клубу и екипи. Овај део припрема веома је комплексан и практично је синтеза неколико научних дисциплина:

1. Психологије спорта,
2. Социологије спорта и
3. Педагогије.

У највећем броју клубова овај део припрема обавља углавном тренер уз сарадњу младог фудбалера и евентуално родитеља. У врхунским клубовима у овој припреми уз тренера морали би да учествују спортски психолози, социолози, педагози и родитељи. Психолошки развој одвија се непрекидно, али постепено и неравномерно. Поједини психолошки и социолошки аспекти развоја одвијају се посебним темпом и досежу своју

зрелост у различито време. Код почетника (период средњег детињства) јавља се први интерес за фудбал.

Основне карактеристике овог узраста огледају се у нагом развоју интелигенције, емоције су краткотрајне, концентрација за учење је кратка, пажња променљив. Период млађих пионира (период касног детињства) карактерише се повећаним интелектуалних способности, интереси и пажња су стабилнији, емоције су дуготрајније концентрација је повећана, а нарочито је изражен феномен идентификације са познатим фудбалерима. Израженије постају и социјалне карактеристике у осећању према колективу, екипи и клубу.

Пионирски узраст поклапа се са (периодом ране младости пубертетског периода), који се карактерише брзим растом и развојем, али и појавом криза које углавном имају психосоцијални карактер, што доводи до интензивног и афективног понашања. Повећани су емоционалност и машта. Код кадета успоставља се равнотежа између развоја појединих органа и органских система, емоције постају стабилније, а повећан је интерес за фудбал. У овом периоду могуће су одређене кризе везане за школске, фамилијарне, и љубавне проблеме. Период јуниора је период зреле младости, емоције постају стабилније, интерес за фудбал је висок, јављају се амбиције за врхунска фудбалска достигнућа, јуниори сазревају на интелектуалном плану, постају социјално прилагодљивији, комуникативнији и приврженији својој екипи и клубу

Интелектуалне способности не утичу на успех фудбалера саме по себи, оне су са емоционалним и мотивационим факторима основа структуре личности у целини. Наведене функције заједно омогућавају лакше прилагођавање фудбалера различитим условима спортске околине и постизања спортских успеха.

У сложеним спортовима какав је фудбал, у почетној фази учења и усавршавања кретних структура, интелектуалне способности изузетно су важне. Интелектуалне способности важније су при усвајању концептуалног знања (претпоставља информацију по којој се

нека моторичка структура може користити), за разлику од практичног знања које се огледа у вештини кориштења моторичких кретњи. У колико је структура моторичких способности сложенија, посредно ће и интелектуални захтеви у том спорту бити већи. Интелектуалне капацитете играча индиректно може користити тренер, а директно сам играч. Редослед усвајања програма фудбалске школе, између осталог, мора бити усклађен са интелектуалним развојем младог фудбалера. За фудбалску игру важна је специфична структура интелектуалних способности, које долазе до изражаја у препознавању фудбалских ситуација, њиховом памћењу, брзом одлучивању, брзој просторно - временској процени, резонувању, предвиђању ситуација и др.

11.2. МЕНАѢМЕНТ ТРЕНАЖНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ

Целокупан развој савременог спорта треба да се темељи на све новијим и новијим функцијама и технологијама и буде усмерен ка јасно дефинисаним циљевима жељених исходишта, које се приликом концептуализације и планирања обавезно уграђују у филозофију управљања и пословања спортске организације, при чему се као кључни елементи јављају основни парцијални и појединачни модели, њихове пројекције, планирани садржаји, стратегије развоја и друштвени интереси спортске организације.

Спортске организације треба да буду обавезне и уз друштвено-спортску подршку континуирано принуђене да врше одређене модификације у процесу имплементације најсавременијих функција и технологија, зависно од концепције, пројекције и моделовања спортског развоја, које, по правилу, доводе до жељених трансформација у глобалном организационом систему спорта, па и његовим подсистемима, компонентама и елементима.

Спортска функција треба да буде пројектована првенствено ка повећању ефикасности и ефективности човекових акција на основама свеукупности научних и сазнајно

искуствених чињеница и законитости, које су усмерене на спровођење што оптималнијих такмичарских исходишта. Спортска функција првенствено се односи на проблеме управљања у току трансформационог тренажног процеса и заснива се на томе, да се приликом довођења спортиста из иницијалног стања у новоформирано стање, које је по правилу на вишем нивоу, остварује прилагођавање спортиста условима који се састоје у непрекидном мењању и усмеравању у правцу постизања што већег спортског учинка у одређеном временском интервалу.

Трансформациони процеси који се у спорту детерминишу применом најновијих технологија, и у свету се континуирано и веома динамично одвијају у спортским организацијама и треба да доведу до што ефикаснијег, оптималнијег и ефектнијег моделовања све новијих и савременијих креација, концепција, пројекција и стратегија развоја. Тако конципирано моделовање има за последицу јачање улоге спортске функције, чиме се у складу са захтевима окружења и потребама организације врши непрекидна прилагодљивост и променљивост појединих елемената, а на основама њихове филозофије, визије и мисије глобалног система спорта. Жељене квалитативне трансформације имаће за последицу изазивање промена и у осталим релевантним моделима, с обзиром на њихову интеракцијску повезаност у оквиру интегралног модела, укључујући и жељени организациони систем стратегијског развоја спорта у целини, који треба да допринесе постизању највиших спортско-такмичарских остварења (Животић, Веселиновић 2010).

Спортска функција може егзистирати само под условом ако се интегрално управљање прошири и на интеракционо управљање кадрова различитих специјалности, јер то постаје у данашње време неопходна и веома битна нужност. Ако се пође од чињенице да је основни људски ресурс у спортској организацији спортиста, такмичар, онда су тренери, стручњаци и научници неопходни да обаве ону врсту делатности која директно утиче на постизање појединачних и укупних спортских остварења.

Узимајући у обзир интегралну делатност, организацију, традицију, искуство и прагматичност спортске организације, путем вишегодишње спортске активности оформила се класификација људи, коју чине људски потенцијал у спортској организацији, а то су:

1. Спортисти, који искључиво својом вољом учествују у тренажном процесу и такмичењу, а чланови су спортских клубова, регистровани у спортским савезима и дужни су да се придржавају законских регулатива одговарајућих спортских клубова и савеза. Спортисти своје спортске активности могу обављати аматерски или професионално. Права, обавезе и одговорност спортиста аматера уређује се законом, спортским правилима надлежног националног гранског спортског савеза и општим актима спортске организације, права, обавезе и одговорност спортиста аматера такмичара којима се обезбеђује навчана накнада за бављење спортом уговором између спортисте и спортске организације, а права, обавезе и одговорност професионалних спортиста уређује се законом, спортским правилима надлежног националног гранског савеза, колективним уговором, правилником о раду и уговором о раду између спортисте и спортске организације. Спортиста професионалац је лице које је засновало радни однос у клубу на основу важећих законских регулатива. Са спортским клубом спортиста може засновати радни однос и на одређено време без огласа, а има право и на посебно примање накнаде на име закључења уговора. у складу са законом и спортским правилима. Врхунски спортиста (аматер и/или професионалац) је такмичар који је постигао врхунске спортске резултате, на основу којих се разврстава у категорију врхунских спортиста према важећој националној категоризацији за јуниоре и сениоре, и користи сва права која му по правилницима припадају.
2. Тренери, који у спортским организацијама представљају лица која обављају стручни рад, без обзира да ли су квалификована за тај посао или нису, односно да ли посао обављају професионално или на неки други начин. Тренери, без обзира о којој спортској грани или дисциплини се ради, обављају веома сложен стручни рад,

те из тих разлога морају располагати са веома широким репертоаром теоријског и практичног знања. Посебно морају бити способни да се, често без ичије помоћи, сналазе у новим, непредвиђеним ситуацијама, да решавају настале тренутне проблеме и да поседују осећај за уочавање и решавање проблема, како у односу на тренажни рад, тако и у односу на личне животне потребе својих спортиста.

3. Спортски стручњаци (биолог, физиолог, антропомоторичар, биомеханичар, психолог, социолог, генетичар, информатичар, спортски метролог, статистичар, кибернетичар и др.), који на данашњем нивоу тренажне технологије представљају незаобилазну нужност, с обзиром да је у спорту неопходан интердисциплинаран рад. Спортски стручњаци су у непосредној интеракцији са тренером, који у својој стваралачкој спортској активности мора да сарађује са ширим кругом стручњака различитих специјалности, што значи да он мора, поред апликације савремене тренажне технологије, која се у савременој спортској науци заснива, с једне стране, на антрополошкој интердисциплинарности и интегралности, а с друге стране, на информатичкој технологији и спортској методологији, како би релевантне информације могао не само применити, већ их и разумети, прерађивати, селекционисати, интегрисати и преносити у свакодневну стваралачку практичну активност.
4. Научници, који проучавају законитости управљања трансформационим процесима ради остваривања одговарајућих жељених стања (исходишта) у различитим спортским активностима, као и последице (ефекте) тих процеса на људски организам. Научници проучавају законитости управљања трансформационим процесима антрополошких карактеристика спортиста под утицајем ситуационих тренажних садржаја, ради остваривања одговарајућих жељених стања (исходишта) у различитим спортским активностима, као и последице (ефекте) тих процеса на људски организам. Сасвим је извесно, да се основни услов за спровођење неког технолошког (трансформационог) процеса састоји у томе, да постоје релевантне информације, с једне стране, о жељеном (финалном) стању у појединим спортским

активностима, а са друге стране, о почетном (иницијалном) стању спортиста, над којим се спроводи тренажни технолошки процес. Апликација интегрално интеракцијске спортске функције одвија се у центру збивања на релацији тренер-спортиста, уз комплементарне интеракцијске односе релевантних научних дисциплина и кадрова. Циљ ове интеракције, односно комуникације и релације у оваквом управљачком систему јесте, да тренер спортисту кроз креативан и стваралачки рад у одређено време доведе у највећу припремљеност за постизање врхунских спортских резултата.

Већина аутора готово једногласно констатује, да ефекат управљања тренажном технологијом зависи, с једне стране, од квантитета и квалитета информација које добија спортиста (инпут вектори), а са друге стране, од квантитета и квалитета информација о стању и раду спортисте које добија тренер (оутпут вектори), да би их непосредно после извршене анализе пренео на спортисту, као суму информација од тима стручњака (из окружења), односно објективних параметара из лабораторија, субјективних осећања и запажања спортисте, као и својих субјективних (интуитивних) запажања и кон-статација.

Интеракциони систем унутар спортске функције функционише на релацији:

- тренер - спортиста
- тренер - стручњаци
- тренер - научници
- спортиста - стручњаци
- спортиста - научници
- стручњаци – научници.

Наиме, последњих година, поред добијених објективних информација на основу података из лабораторија и рачунарско-информатичких параметара, којима руководе стручњаци и научници различитог профила, тренери много користе и субјективно-опажајне информације спортиста након извршених тренажних задатака, а то значи да они све више уважавају и субјективне предлоге спортиста, што све заједно чини отворен и оптималан

управљачки (кибернетички) систем у успешној припреми спортиста.

Модел структуре интегрално интеракционе спортске функције састоји се из следећих елемената:

1. моделовање интегралне спортско тренажне функције - израда хипотетске, феноменолошке и/или научне хијерархијске структуре модела појединих спортова или спортских дисциплина (једначине спецификације);
2. дијагностиковање антрополошких карактеристика спортиста - утврђивања иницијалног стања примарних особина, способности и карактеристика (са одговарајућим нормативима) спортиста који подлежу тренирању и од којих првенствено зависи постизање спортског успеха;
3. планирање интегралног тренажног процеса - одређивања циљева, задатака, тренажних садржаја и метода, уз примену адекватног оптерећења у појединим макро, мезо, микро и моно структурама тренинга, а формирају се као резултат упоређивања иницијалног стања са жељеним стањем;
4. програмирање и операционализовање тренажних садржаја - спровођења плана и програма рада и регулисања тренинга и такмичења у складу са могућностима спортисте и нивоом његове припремљености;
5. регистровање и класификовање тренажних садржаја - квантификовања и евидентирања свих релевантних информација које су реализоване у процесу тренинга и такмичења, а значајне су приликом анализе ефеката тренинга;
6. обрађивање операционализованих и регистрованих података, добијање информација на основу измерених података о значају разлика између иницијалног, транзитивног и/или финалног стања релевантних особина, способности и карактеристика спортиста, применом адекватних уни- варијантних и мултиваријантних статистичких метода;
7. контролисање укупног операционализованог тренажног процеса - проверавања динамике развоја и усавршавања способности и карактеристика спортиста, које су биле дијагностиковане и обухваћене тренажним процесом, као и постигнутих прогнозираних спортских резултата на одговарајућим такмичењима;

8. кориговање тренажног процеса - предузимање ваљаних корекција, планова, програма и њихове реализације, а на основу спроведене кон- троле спортиста и анализе ефикасности спроведеног тренажног рада.
9. анализа ефеката оптимизације тренажног процеса - добијање информација о постигнутим ефектима под утицајем тренажних садржаја, метода и оптерећења, као и оцене постигнутог жељеног циља.(Животић, Веселиновић, 2010)

Између елемената спортске функције постоје одговарајуће релације, односно комуникације, које могу у одређеним ситуацијама бити такве, да један елемент посредно преко других елемената може утицати и сам на себе. Модели код којих је то случај, каже се да поседују повратну везу или повратно дејство, што значи да је њихова структура састављена од кола повратног дејства кроз које прошле активности контролишу будуће.

Осмишљавање функционисања спортско тренажне технологије се најчешће своди на конструкцију најадекватнијег модела спортске активности, који омогућује да се проуче и примене веома сложени тренажни процеси, с обзиром да међу спортовима такорећи не постоје сродне структуре, с обзиром на то да сваки спорт или спортска дисциплина сама за себе представља моделну ситуациону структуру.

Познато је да структуру појединих спортова или спортских дисциплина чине низови антрополошких (морфолошких, функционалних, моторичких, биомеханичких, когнитивних, конативних, социолошких) базичних, специфичних, ситуационих и индивидуалних способности, које приоритетно утичу на спортску успешност. При томе је од непроцењиве важности, да чиниоци успешности у спорту буду дефинисани на хијерархијски начин (најчешће линеарном једначином), што конкретно значи, да су на почетку линеарног низа наведене најважније особине, способности и карактеристике спортиста од којих првенствено зависи спортски резултат, а затим оне које имају нешто мању важност (релевантне), али које на индиректан и циљано усмерен начин доприносе жељеној коначној резултативности. Утврђивање хијерархијске структуре антрополошких карактеристика спортиста или једначине спецификације појединачних спортова изводи се

применом математичко-статистичких метода факторске и регресионе анализе (Животић, 2007).

Помоћу једначине спецификације посебно се може одредити релативна вредност поједине спортске активности, узимајући у обзир хијерархију фактора. Ако је неки коефицијент нула, фактор се помоћу те активности не може развити, и обратно, ако коефицијент није нула, фактор се може развити, али не мора. Сходно томе, ако се неки фактор може развити, промене ће настати само под утицајем активности у којој тај фактор учествује.

Уколико се жели утврдити релативна вредност појединих спортова, неопходно је повести рачуна о хијерархији појединих релевантних фактора, при томе, не сматрајући да су сви фактори важни, већ неки важнији, а други мање важни, с напоменом, да у том случају једначине спецификације појединих спортова имају одлучујућу улогу.

Вредност једначине спецификације се посебно огледа у томе, да се на основу ње може вршити одабирање спортиста, а тиме и унапред одредити вероватност успеха у том спорту. Ако су доминантни и релевантни фактори познати, а тренинг је константан, онда ће успех у том спорту зависити од генетичких потенцијала учесника који се тим спортом баве. На основу познавања доминантних и релевантних способности и карактеристика спортиста, може се унапред одредити вероватност успеха, а тиме и величина грешке прогнозе и на тај начин младе усмерити да се баве спортом у којем могу постићи значајне резултате.

Сматра се да једначина спецификације у појединим спортовима највећи допринос има у програмирању тренажног рада. То конкретно значи, да ако је познато да успех у неком спорту зависи од фактора који имају велике регресионе коефицијенте, онда ће тренажни рад првенствено бити програмиран тако, да се код спортиста прате и развијају способности и карактеристике од којих највише зависи успех у том спорту.

Тиме нису исцрпљене све могућности примене једначине спецификације. Поред валоризације појединих спортова, примене у сврху селекције, дијагностиковања, планирања и програмирања, контролисања нивоа припремљености, као и вршења предвиђања спортског успеха, једначина спецификације се може применити и у сврху индивидуалног праћења, уношења корекција у методе обуке и метода тренинга, утврђивања разлика у особинама, способностима и карактеристикама код спортиста, као и усмеравања целокупног тренажног процеса у жељеном правцу. Ако правилником није друкчије одређено, и према потреби, на захтев спортске организације, након озледе или болести која може утицати на даље бављење спортском активношћу, приликом контроле нивоа припремљености могу се обавити и клинички и лабораторијски прегледи.

Морфолошка дијагностика, која се првенствено примењује у сврху селекције спортиста, провере и праћења тренажног процеса, при чему је потребно имати на уму, да је морфолошки статус спортисте првенствено резултат наслеђа (ендогени фактор) и адаптације под утицајем тренинга и исхране (егзогени фактор). Од антропометријских мера које се користе приликом селекције спортиста, посебну пажњу привлаче оне (на пример, димензионалност скелета) које су доминантно под утицајем наследних фактора и, као што је познато, није их могуће битно мењати тренажним процесом. Насупрот томе, у евалуацији тренажног процеса, посебну пажњу заокупљају оне морфолошке карактеристике, које су под утицајем спољашњих фактора (исхране и тренинга) и могуће их је променити према оптималним вредностима. Такве карактеристике су дебљина кожних набора, укупна телесна маса и обими сегмената екстремитета и трупа (Животић, 1999).

За разлику од неких спортова код којих су доминантна тврда ткива, која се манифестују збиром лонгитудиналне и трансверзалне димензионалности у јединственој димензионалности скелета, у већини других спортова спортисти поседују повећане вредности у меким ткивима, дефинисаним количином мишићне масе и поткожног масног ткива. У вези с тим, у стручној и научној литератури је познато да волумен мишића има директног утицаја на способност развијања снаге у мишићима, те самим тим дефинише и

могућност већег или мање ефикасног кретања, савладавања отпора или препрека. У тренажним поступцима трансформације меких ткива (повећању мишићне масе) строго је потребно водити рачуна о балансу да се активна мишићна маса развија континуираном употребом мишићних станица и адекватном исхраном, с обзиром на то да велика мишићна маса има и велику енергетску потрошњу, чиме се повећава и укупна моторичка ефикасност и ефективност.

Овакав податак може изазвати одговарајућу сумњу и обесхрабрити тренере да ће доћи до било каквих промена под утицајем тренажних садржаја и оптерећења. Међутим, услед постојања значајних интеракција (релација, корелација) са другим особинама, способностима или карактеристикама у интегралном антрополошком простору, делимична промена је могућа у конкретним тренажним активностима, што практично значи да се тренинзи на њиховом развоју претежно свде на стварање услова (усавршавање специфичних или ситуационих кретних структура или развој способности које поседују средњи или мали утицај генотипа), како би се природне и генетски условљене особине и способности могле на оптималан начин испољити кроз што ефикаснију и ефектнију структуру кретања специјализованих спортских активности.

Биомеханичка дијагностика, која омогућује квантитативну анализу која у свету све више постаје стандард, а обухвата интегралну дијагнозу ситуационих (такмичарских) кретних структура (технику и тактику), које се не могу прикупити визуелним путем. Таква анализа даје увид у ниво извођења технике и тактике, и омогућује њихову процену и праћење у процесу тренинга, избору и примени тренажних средстава и моделовању методских поступака (Малацко, 2002).

Биомеханичка анализа технике се базира на познавању разноврсних величина кретања, као што су углови избачаја справе, релативних углова између сегмената тела, положаја справе у односу на релевантне локације тела, брзине и убрзања у појединим моментима и сл., те величина као што су интерсегментарне силе, нето мишићни моменти, размена енергије унутар појединих делова тела и пренос енергије између сегмената тела, укупни

моменат импулса, регистрација активације и динамике биоелектричне активности мишићног система, итд.

Биомеханичка дијагностика омогућује квантитативну анализу моторичких структура, избор и употребу најадекватнијих тренажних кретних структура и метода за индивидуално моделовање технике спортиста. Најчешће се спроводи помоћу метода кинематике, која омогућује веома прецизну регистрацију величина и параметара кретања спортиста приликом извођења било којих техничких елемената, при чему су посебно интересантни они који се не могу регистровати оком, већ се морају обавити у лабораторијским условима, кинетике, која се заснива на примени неких од различитих врста претварача сила, који се користе у различитој врсти опреме за мерење силе, електромиографије, која се заснива на примени вишеканалних електромиографских уређаја (ЕМГ) и омогућује детекцију и регистрацију биоелектричне активности скелетног мишића, при чему се користе површинске електроде, и изокинетике, која се заснива на мерењу мишићне силе у условима концентричних и ексцентричних мишићних контракција, најчешће коришћењем специфичног изокинетичког уређаја, а у сврху примене тзв. дијагностичке методе, методе тренинга или методе рехабилитације.

При оцени тренутног стања локомоторног апарата користе се и изокинетички динамометри, тестирајући снагу одређених мишићних група. Током теста добијају се и други важни параметри, као што су укупни рад, обим покрета, индекс замора, однос агонистичких и антагонистичких мишићних група и др. Први корак у анализи кретне структуре након снимања је претварање видео записа у низ самосталних колор слика у дигитализованом формату, које се затим похрањују у основну меморију рачунара. Дигитализоване референтне тачке тела при извођењу неког кретања представљају серију мерења којих има толико колико снимљена секвенца има слика. (Малацко, 2002)

Моторичка дијагностика, која омогућује утврђивање стања моторичких способности од којих првенствено зависи спортски резултат, а обухваћени су у претходно утврђеној хијерархијској структури (једначини спецификације, моделу комплекситета) неког спорта

или спортске дисциплине. У вези с тим, постоји могућност да се изврши утврђивање вишеврсне моторичке способности - способности за складан и вишеврстан моторички развој применом општеприпремних садржаја тренинга широког спектра, чији се основни задатак састоји у стварању услова за будућа спортска достигнућа, базичне моторичке способности.

Способности које нису специфичне за неки спорт, али на процесе специјализације делују путем трансформације у специфичне способности, под условом да су са њима у одређеним релацијама, специфичне моторичке способности - способности које директно утичу на спортски резултат, с обзиром да је њихова структура, карактер и интензитет оптерећења веома близак активностима која се изводе на так- мичењу и показују највећу повезаност са постигнутим спортским учинком, ситуационе моторичке способности - праћење показатеља ситуационих кретних ефикасности и успешности спортиста у току непосредне такмичарске активности, јер се те активности одвијају у објективној стварности, и индивидуалне моторичке способности - способности које су усмерене на допунски развој на бази континуираног посматрања индивидуалних карактеристика и реакција спортисте, како би после одређеног времена могао да одреди које су вежбе, методе и оптерећења најефикаснија за сваког спортисту пошто је реакција индивидуална.

Приликом дијагностификовања специфичних и ситуационих моторичких способности од веома велике важности имају специјално конструисани тренажери (боксерски џакови, лутке за рваче, специјални мачеви за мачевање, направе за имитацију веслања, трчања на скијама, трчања на клизаљкама, педалирања у бициклизму, рукометни голови, одбојкашки тренажери, изокинетички динамометри итд., али и многе друге специјалне машине за развој моторичких способности, посебно снаге). Функционална дијагностика, која се углавном спроводи класичним лабораторијским поступцима, првенствено са циљем утврђивања базичних функционалних способности и специфичних функционалних способности, који по својим карактеристикама интензитета, трајања и начина кретања у оптерећењу одговарају одређеном спорту или спортској дисциплини (Малацко, 2002).

У спортовима аеробног и аеробно-анаеробног типа битно је утврдити актуелну аеробну енергетску способност изражену као максимална потрошња кисеоника ($VO_2 \max$), највеће количине кисеоника коју организам потроши у једном минути, односно највеће количине енергије коју организам може у том минути да ослободи за физички рад аеробним метаболичким процесима. Величина максималне потрошње кисеоника пресудна је за успех у свим активностима континуираног трајања преко 2-3 минута. Осим одређивања максималне потрошње кисеоника и релативне потрошње кисеоника, као основних критеријумских функционалних варијабли, затим респираторног квоцијента и релативне потрошње кисеоничког пулса, веома су значајни и метаболички параметри.

Поред максималне потрошње кисеоника дијагностикује се и анаеробни праг (АНП), који представља индивидуално одређени процентни ниво интензитета од максималног, на коме треба да се спроводи тренажно оптерећење и најчешће се користи за одређивање интензитета оптерећења, израженог вредностима фреквенције пулса и може бити прикладан и прецизан само у случају ако се претходно одреди анаеробни праг и из лактатне криве дефинишу одређене метаболичке зоне. Сходно томе, тренажни праг представља индивидуално одређени процентни ниво интензитета од максималног, на коме треба да се спроводи тренажно оптерећење. Поред тренажног прага, потребно је одредити индивидуални АНП по методи Бунца (1982, 1985, према Малацко, Рађо, 2004), а од ергоспирометријских и метаболичких параметара: релативну потрошњу кисеоника, ниво лактата у крви, фреквенција пулса у минути и респираторни коефицијент (Малацко, Рађо, 2004).

Когнитивна дијагностика, која се састоји у утврђивању интелектуалног статуса (когнитивно функционисање) спортиста - способност сналажења и решавања проблема у новим, непознатим и непредвиђеним ситуацијама.

Приликом дијагностиковања когнитивних способности најчешће се примењује батерија тестова за процену ефикасности перцептивног процесора (ИТ-1), са интенцијом да мери перцептивну способност, која представља синтезу способности перцептивне анализе,

структурирања и идентификације, ефикасности серијалног процесора (АЛ-4), са интенцијом да процењује вербално резоновање и ефикасности паралелног процесора (С-1), са интенцијом да процењује визуелну специјализацију.

Поред ових тестова примењују се и тестови комплексног реакциометра серије који су намењени утврђивању (дијагностици и праћењу) времена и тачности различитих менталних и психомоторичких функција, способности и функционалних потенцијала. Теоријски оквир конструкције задатка заснива се на хронометријском приступу истраживања структуре и деловања појединих механизма система информационе обраде подражајног садржаја и вођење психомоторичке активности.

Конативна дијагностика која се састоји у утврђивању модалитета људског понашања - поремећаја у интеграцији личности. Мерни инструменти који се најчешће користе, ослањају се на признатим и познатим конативним теоријама, као што је Цаттеллова теорија личности (16 ПФ), Еусенцова теорија личности (МПИ, ЕПИ, ЕПQ) и Момировићева теорија о структури патолошких конативних фактора (18 ПФ).

Конструкција уже батерије мерних инструмената конативних тестова вршена је применом експлоративне и конфирмативне факторске анализе, на основу чега је формирано 6 тестова по 30 ставки са следећим предметом мерења: ЕПСИЛОН - регулација активитета, ХИ - регулација органских функција, АЛФА - регулација реакција одбране, СИГМА - регулација реакција напада, ДЕЛТА - координација регулативних функција и ЕТА - интеграција регулативних функција.

Социолошка дијагностика, која се спроводи помоћу социометријске технике мерења и усмерена је на утврђивање степена организованости групе у погледу сагледавања положаја појединаца и међусобних односа појединаца у њој. Сходно томе, у спортским активностима предмет интересовања социолошке дијагностике су спортске групе, њихова структура, интеракције унутар група, вредност и мотиви тих група, као и њихова веза са одговарајућим спортским успесима.

За процену социолошких карактеристика спортске групе најчешће се користи упитник ССМАХ за регистрацију статусних карактеристика, који се односи на социјализацијски субсистем, који обухвата едукативни статус (степен образовања) и базични резиденцијални статус (карактеристике места где је субјект провео у раном детињству), институционализацијски субсистем, који обухвата професионални статус (положај појединца у радној организацији) и друштвено-политички статус (положај појединца у друштвено-политичким организацијама) и санкцијски субсистем, који обухвата базично-економски статус (чист приход у породици), животни стил (натпросечан стандард живота) и резиденцијални статус (карактеристике места где људи живе).

Под планирањем се подразумева одређивање циљева, задатака, термина, постизања спортских резултата и тренажних контролних норматива, а под програмирањема конкретнији програмски поступци, који садрже информације о тренажним садржајима (средствима), волумену оптерећења (екстензитету и интензитету) и методама тренажног рада и спортског такмичења.

Планирати тренажни процес, то значи почети од анализе резултата дијагностиковања појединаца или групе спортиста, као и других услова који означавају основне показатеље процеса спортске припреме и распоредити их по времену. Успешно планирање тренажног процеса, као веома сложене управљачке акције, првенствено зависи од утврђеног жељеног стања у складу са захтевима спортске гране или дисциплине, као реалних могућности да се спортски резултат постигне у задано време, утврђеног почетног стања особина, способности, карактеристика и кретних знања спортиста или спортске екипе и проверавања опера- ционализованог плана, те његовог кориговања под утицајем повратних информација о постигнутим транзитивним (пролазним) стањима и ефектима.

То конкретно значи, да се на основу утврђивања релација између модела хијерархијске структуре примарних способности и карактеристика спортиста у одређеној спортској грани (једначини спецификације спортова), с једне стране, и резултата дијагностиковања истих способности и карактеристика спортиста, с друге стране, одређују конкретне

пројекције, циљеви и задаци тренажног процеса, који треба да се решавају у резултату целокупне припреме у одређеним етапама и циклусима. После тога одређује се садржај тренажног процеса, што конкретно значи, да се систематизују вежбе, приближна количина рада, типична тренажна оптерећења, конкретни нормативи и други показатељи.

Постоји тзв.:

1. дугорочно планирање, које обухвата перспективно планирање (укупна спортска каријера), и дволимпијско планирање (временско раздобље од 8 година).Перспективно планирање се израђује за групу спортиста или за једног спортисту. Групни и индивидуални перспективни планови морају бити међусобно повезани и састављају се у складу један са другим и могу бити састављени на различите рокове, у зависности од узраста, нивоа припремљености младих спортиста и њиховог спортског стажа. За врхунске спортисте, као и млађе спортисте средње и старије групе, неопходно је разрадити како групне тако и индивидуалне перспективне планове за неколико година, при чему је веома важно изразити тенденцију пораста из године у годину, узимајући у обзир потребе различитих аспеката припремљености спортиста. Везано с тим, неопходно је предвидети варијативност задатака тренинга, величине тренажних оптерећења, контролних норматива и других показатеља у свакој години припреме.

Дволимпијско планирање се усмерава према најважнијим задацима који се налазе пред спортистом у планираном периоду и треба првенствено да и даље предвиђа развијање и усавршавање примарних (водећих) способности и карактеристика спортиста, с тим да се унесу најважнији бројчани подаци комплетне припреме спортиста, учесталост тренинга, укупан број тренинга и такмичења, екстензитет и интензитет оптерећења по појединим показатељима у односу на функционалну, моторичку, техничко-тактичку и другу припрему.

Средњорочно планирање, које обухвата процес тренинга у периоду олимпијског циклуса (садржи само основне податке без сувишних детаља), или два двогодишња циклуса

(садрже планове рада који могу бити обједињени у оквиру две године или појединачно за сваку годину);

Олимпијски циклус треба да садржи кратке антрополошке карактеристике групе или појединца на основу дијагностиковања, главне пројекције, циљеве и основне задатке вишегодишњих тренинга, конструкцију макроциклуса и периода са њиховим трајањем и глобалним садржајем, главна такмичења у макроциклусу, спортско-техничке показатеље у макроциклусима, распоред тренинга, опоравка и такмичења у сваком макроциклусу, основне програмске задатке и њихов распоред по макроциклусима, оријентациони екстензитет и интензитет тренажног оптерећења и контролне нормативе у макроциклусима и оријентациони спортски резултати.

Два двогодишња циклуса садрже планове рада који могу бити обједињени у оквиру две године или појединачно за сваку годину, с тим да у прве две године преовладава акценат тренажног процеса на базичној функционално-моторичкој припремљености и усавршавању техничко-тактичких знања до нивоа високе интегралности и аутоматизма, у трећој години доминира концептуализација и конструкција ситуационог модела структуре тренинга и система такмичења какав се предвиђа у олимпијској години, а у четвртој години се операционализује и верификује конструисани модел са евентуалним модификацијама и корекцијама, који осигурава највиши ниво спортских достигнућа на најважнијем такмичењу.

Краткорочно планирање, које обухвата макроциклус (годишњи или такмичарски период и прелазни период полугодишњих тренинга) и макроцикличне периоде тренинга (припремни период);

Макроциклус се мора заснивати на структури (периодизацији) тренинга и њених законитости, односно, у сагласности са законитостима стицања спортске форме, њене промене (темпирања) и одржавања. У оквиру годишњег плана тренинга потребно је на основу једначине спецификације спорта утврдити жељено (транзитивно, финално) стање,

путем дијагностиковања утврдити полазни ниво свих примарних особина, способности и карактеристика спортиста и упоредити га са жељеним (финалним) стањем (моделом хијерархијске структуре спортова и њихових норматива), из претходне године утврдити недостатке и грешке, утвр- дити главне правце и задатке који очекују спортисту у дотичној такмичарској години, оформити коначну структуру тренажних циклуса (макро, мезо и микро- циклусе), њихово трајање, број врхова спортске форме и када они треба да падају, екстензитет и интензитет оптерећења у појединим периодима и циклусима, средства и методе опоравка итд., сачинити индивидуални календар такмичења (такмичарски план) са истицањем најважнијих наступа, водећи рачуна о укупном броју учешћа на наведеним такмичењима и утврдити термине спровођења контроле спортиста у циљу сагледавања ефеката тренажног процеса и вршења корекција у даљем раду.

Макроциклични периоди (припремни период, такмичарски период, прелазни период) и њихово трајање зависиће од гране спорта или дисциплине, односно календара такмичења, те је приликом њиховог планирања потребно утврдити конструкцију мезоциклуса (у трајању од 3-6 недеља), њихов број, пројекције и тренажне задатке, те волумен, структуру и карактер средстава (базичних и специ- фичних) тренинга, раста оптерећења (екстензитета и интензитета), као и примену одговарајућих метода тренинга.

Програмирање тренажних садржаја представља веома сложену управљачку акцију, у којој се на бази макроцикличног (годишњег, полугодишњег) и периодичног (припремног, такмичарског и прелазног) плана одређују конкретнији програмски поступци, који садрже информације о тренажним садржајима (средствима), волумену оптерећења (екстензитету и интензитету) и методама тренажног рада и спортског такмичења.

Постоји тзв:

1. текуће програмирање, које се односи на мезоциклично програмирање (по правилу се врши на основу анализе резултата ефеката из претходног мезоцикличног рада спортисте) и микроциклично програмирање (када је неопходно вршити корекцију акцената на

појединачним тренинзима, који потичу из анализе процеса тренинга, а односе се на примену тренажних средстава, метода и оптерећења) и мезоциклично програмирање се по правилу врши на основу анализе резултата ефеката из претходног мезоцикличног рада спортисте и састоји се у утврђивању структуре мезоциклуса, која се састоји од броја и врста (типова, модела) микроциклуса, оријентационих задатака, средстава и метода тренинга који ће се примењивати у мезоциклусима и микроциклусима, величине промена волумена (екстензитета и интензитета) оптерећења у мезоциклусу и микроциклусима, у односу на претходне (мезо и микро) циклусе, и односа тренинга и опоравка у мезоциклусу.

Микроциклично програмирање садржи акценте дневних и појединачних тренинга, конкретан екстензитет и интензитет оптерећења, и тренажне садржаје (средства) и методе тренинга. У вези с тим, ваља нагласити, да је у току операционализације текућег програма, неопходно вршити корекцију акцената на појединачним тренинзима, који потичу из анализе процеса тренинга, а односе се на примену тренажних средстава, метода и оптерећења.

Оперативно програмирање, које се односи на дневно програмирање (ако постоји већи број тренинга у току дана) и појединачно програмирање (при чему се морају уносити корекције у односу на количину и интензитет тренажног рада).

Дневно програмирање се спроводи ако постоји већи број тренинга у току дана и оно се одвија заједно са програмирањем појединачних тренинга, с обзиром да се они не одвајају, већ се увек конструишу истовремено. У вези с тим, ваља нагласити, да се тренажни дан и појединачни тренинзи јављају као најважније, а уједно и најмање организационо-тренажне јединице.

Појединачно програмирање зависи од задатка у основном делу тренинга, и у принципу је структура и дужина трајања појединачног тренинга дужа ако се више ради на екстензитету оптерећења (када се примењују базично-припремна средства тренинга), а

краћа када се ради на спровођењу задатака везаних за већи интензитет (када се примењују специфично-припремна средства тренинга). У вези с тим, ваља нагласити, да се обавезно на сваком појединачном тренингу прати понашање (реакција) сваког спортисте, што конкретно значи, да појединачни тренинзи буду подешени према таласима смањене или повећане радне способности његовог организма.

Тренер кроз оперативан рад са спортистом непрекидно проналази и примењује нова средства, нове методе тренинга, нове варијанте оптерећења на тренингу и сл. Чак и када до детаља све то испланира и много пута изврши проверу нивоа припремљености уочи такмичења, тренер се у току оперативног тренажног рада сукобљава са елементима непознатог, јер пред свако такмичење спортиста има други ниво усвојености и применљивости кретних (техничко-тактичких) структура, као и припремљености моторичких и функционалних способности.

Веома је важно да приликом оперативног спровођења израђеног плана и програма непрекидно посматра реакције спортисте, како би после одређеног времена могао да одреди која су средства, методе и оптерећења најефикаснија за сваког спортисту (реакција је индивидуална), пронађе најбољи режим рада и да што детаљније проучи његове индивидуалне могућности. Према томе, основу успешног стваралаштва тренера чини умешност да на бази стечених теоретских знања анализира тренажни процес, као и способност да правилно оцењује своје и туђе искуство и искористи га за даљи рад.

Да би тренер могао вршити анализу оперативног рада, он у процесу тренинга мора прикупљати што већи број информација помоћу технике посматрања (у новије време све чешће и видео камером) и вођења евиденције показатеља спортског тренинга и такмичења. У вези с тим, посебан проблем који се у пракси веома тешко и споро решава је квантификација сложених техничких структура кретања, односно, у којој је мери спортски покрет могуће квантификовати ради формирања квалитативне оцене, без сувише скувих техничких уређаја и апарата.

Тренер свакодневно посматра спортисту, његов начин извођења покрета, нарочито технички ток покрета на тренингу и такмичењу, са циљем да установи колико техника одговара у датој ситуацији, како се евентуално може (или мора) другачије урадити, да би се при моменталној способности остварио оптимум учинка.

Према томе, истовремено са дијагнозом, тренер мора да врши и прогнозу даљег тока, ослањајући се првенствено на властито искуство и интуицију. На основу ових „вредности” (интуиције и/или субјективног искуства), тренер мора доносити брзе одлуке, иако није у стању да своја посматрања егзактно и научно утврђује.

У тренажном процесу највећу помоћ тренеру пружа брижљиво вођено регистровање показатеља спортског тренинга и такмичења. Оно му омогућава праћење развоја релевантних особина, способности и карактеристика спортиста за дотичну спортску грану или дисциплину, проверу правилности избора и коришћења тренажних садржаја, метода и оптерећења, контролу ефеката тренажног процеса, као и праћење динамике постигнутих спортских резултата.

Регистровање служи тренеру за контролу успешности реализације плана и програма рада, као и оперативне тренажног процеса са екипом и/или појединцима, а истовремено, на основу извршене анализе, пружа драгоцене податке за даљње планирање и програмирање рада, односно вршење корекције у току тренажног процеса. Највећу помоћ тренеру у току тренажног процеса пружају регистровани (евидентирани) показатељи, који могу бити похрањени у рачунару у виду базе података или их тренер региструје у тзв. „дневнику рада”, а они садрже податке о:

1. антрополошком статусу спортиста, који обухвата интегралне и релевантне људске карактеристике који су садржани у једначинама спецификације и значајни су у постизању врхунских спортских резултата. Антрополошком статусу спортиста сачињава здравствени статус информације о општем стању здравља, морфолошке карактеристике - информације о појединим морфолошким димензијама, биомеханичке карактеристике - информације о нивоу усвојености кретних структура, моторичке способности - информације о нивоу

моторичких способности, функционалне способности - информације о биоен- ергетским способностима спортиста, когнитивне способности - информације о нивоу опште интелигенције, конативне карактеристике - информације о модалите- тима понашања, и социолошке карактеристике - информације о положаја појединца и његовог односа у групи.

2. операционализованом плану и програму тренинга, који су предвиђени у програмима тренинга и операционализовани од стране тренера путем различитих планова и програма. Операционализован план и програм садржи (краткорочни план - макроциклична и периодична глобална реализација задатака, средстава, метода и волумена оптерећења, термини и резултати контролних норматива, текући програм - реализација конкретних задатака, средстава, метода, екстензитета и интензитета по појединим мезоциклусима и микроциклусима, оперативни програм - реализација конкретних тренажних садржаја, метода, екстензитета и интензитета оптерећења у току дневног и/или појединачног тренинга (датум и место одржавања, трајање и организација тренинга, временске прилике и успешност реализације програма тренинга и такмичарски план - назив такмичења, назив екипе, састав домаће и противничке екипе (ако је утакмица), време, место, услови одржавања так- мичења (утакмице), начин изршавања задатака, постигнути резултат, закључци и примедбе).

3. контроли нивоа тренираности спортиста (датум и програм спровођења контроле, разлике између добијених и планираних резултата, акценти про- грамских садржаја, обима и интензитета које треба кориговати, евентуална корекција контролних норматива);

4. ситуационој ефикасности екипе (помоћу протокола чији облик и садржај зависи од спортске гране и директно од стране човека или помоћу видео камере) и ситуационој ефикасности екипе и/или појединца (путем ЦД-а у облику ситуационих програмских модела и применом софтверских пакета, са новим технологијама праћења, контролисања, статистичког обрађивања и анализирања ефеката тренажног рада и такмичарских резултата).

База података, која не представља само формални облик евиденције рада, већ веома ефикасно средство у свим фазама тренажног процеса, примењује се са циљем концентрисања на једном месту свих релевантних информација, које произилазе из добро планираног, програмираног и операционализованог тренинга и такмичења. Након сваког појединачног тренинга, дневног тренинга, микроциклуса, мезоциклуса, периода или макроциклуса (полугодишњег или годишњег) тренер треба да на основи база података у рачунару (или дневника рада) сачини класификацију података о примењеним кретним структурама (техничким елементима), тренажним садржајима (моторичким вежбама), екстензитету и интензитету (волумену) тренажног оптерећења, као и ситуационој ефикасности екипе и/или појединих спортиста, како би их могао у одређеном периоду компарирати са планираним и операционализованим програмима. У ту сврху је потребно користити што једноставније и по могућности шифриране параметре (симболе), које ће давати што сажетије и информативније податке, по истој методологији која је примењена и приликом планирања и програмирања.

Класификовање тренажних садржаја се по правилу врши по истеку сваког појединачног тренинга, дневног тренинга, микроциклуса, мезоциклуса, периода или макроциклуса (полугодишњег или годишњег) и садржи кретне структуре, односно на бројчани начин изражене елементе технике, како по сродности кретних структура тако и хијерархијској важности, с обзиром да је код обучавања и усавршавања технике веома битно да акценат тренажног рада буде на техничким елементима који имају примарну важност, односно који имају значајне релације са специфичним моторичким способностима и спортским резултатима, моторичке вежбе, које је потребно такође на основу бројчаних вредности класификовати по својој структури, фреквенцији, карактеру, режиму и ритму извођења, као и базичном, специфичном и ситуационом усмерењу, односно утицају на трансформацију моторичких способности, првенствено од којих првенствено зависи постизање спортских тезултата, параметре оптерећења, које је потребно приказати по циклусима (макро, мезо, микро), дневним и појединачним тренинзима, по могућности путем графикана, са посебним акцентом на екстензитет и интензитет, односно укупан

волумен оптерећења у појединим метаболичким зонама (аеробној, аеробно-анаеробној и анаеробној) и ситуационе ефикасности, како екипе тако и појединих спортиста, која се изражава путем бројчаних апсолутних и релативних (%) вредности, а односе се на регистроване ситуационе показатеље (параметре, варијабле), изражене у трајању, фреквенцијама, простору, локацијама кретања итд. (Животић, 2008).

Данас се улажу велики напори да се израде и примењују што адекватнији алгоритми, методе и програми за обраду података који су прикупљени путем дијагностиковања, спровођења контроле нивоа тренираности и других сегмената укупног тренажног процеса, а у сврху што оптималнијих исходишта технолошког процеса и његовог развоја.

Обрађивање података подразумева статистичко израчунавање (анализирање, трансформисање, кондензацију) униваријантних вредности (података) или већег броја (система) варијабли (мултиваријантни поступак) унутар једног антрополошког простора или истовремено већег броја простора. У ту сврху постоје многобројни модели, методе, алгоритми и програми за мултиваријантну статистичку обраду података који су садржани у савременим и различитим статистичким пакетима.

Сходно потребама овога рада, њихова класификација, презентација, анализа и апликација биће ограничена у оквирима следеће четири групације метода, које су најкарактеристичније и најприкладније у спортско технолошким истраживањима:

1. утврђивање структуре и класификације ентитета латентних варијабли антрополошких карактеристика применом статистичких метода факторске анализе и таксономске анализе. Методе анализирају један или више система варијабли у једном или више антрополошких простора на једној групи испитаника (зависним узорцима), с тим, што се путем факторске анализе утврђује структура латентних димензија на основу груписања манифестних варијабли, а путем таксономске анализе на основу груписања ентитета.

2. утврђивање утицаја и релација између система предикторских варијабли различитих антрополошких простора са једном критеријском варијаблом или системом

критеријумских варијабли применом регресионе анализе и каноничке корелационе анализе. Истраживање се врши на једној групи испитаника (зависним узорцима).

3. утврђивање разлика између група и ефеката операционализованих ситуационих тренажних садржаја применом мултиваријантне анализа варијансе и коваријансе, и каноничке дискриминационе анализе.

Методe анализирају један или више система варијабли у једном или више антрополошких простора на две или више група испитаника (независним узорцима), с тим што се приликом утврђивања разлика истраживање врши у иницијалном, транзитивном или финалном мерењу, а приликом утврђивања ефеката у транзитивном или финалном мерењу (мултиваријантна анализа коваријансе).

4. утврђивање промена и развоја примарних антрополошких особина и способности изазваних појединим тренажним и такмичарским активностима помоћу каноничке анализе промена и анализе криве развоја. Методe анализирају један или више система варијабли у једном или више антрополошких простора на једној групи испитаника (зависним узорцима), с тим, што се приликом утврђивања структуралних промена истраживање врши у два сукцесивна стања (каноничка анализа), а за утврђивање компонената крива развоја појединих антрополошких карактеристика у транзитивних стања. Каноничка анализа промена се примењује у случајевима када је трансформациони процес антрополошких особина и способности тако програмиран, да се очекују њихове структуралне промене у два сукцесивна транзитивна стања. Анализа криве развоја се примењује у случајевима када се жели утврдити крива развоја појединих антрополошких особина или способности за хомогенизоване групе ентитета или појединце.

Само интегрална контрола тренираности спортиста у лабораторијским и ситуационим условима омогућује ефикасно остваривање планова и програма рада, одређивање ефикасности примењених садржаја, метода и оптерећења, као и благовремену корекцију тренажног процеса. Да би се ефикасно оцениле антрополошке особине, способности и

карактеристике спортиста, неопходно је постојање валидиране батерије мерних инструмената (тестова), као и комплекс контролних вежби и норматива. По правилу, приликом утврђивања контроле тренираности спортиста, примењују се исти мерни инструменти, са истом техником (методиком) извођења као и код дијагностицирања.

Интегрална контрола треба да се спроводи обавезно на крају припремног периода, у циљу сагледавања провере ефикасности трансформационог процеса тренинга, а са редукованом батеријом мерних инструмената, који имају највећу информатичку вредност, контрола треба да се спроводи на средини припремног и такмичарског периода. Поред тога, користи се и тзв. оперативна контрола, чији је основни задатак да се врши оцена подношења тренажног и такмичарског оптерећења, адаптације организма на оптерећења, исправљања индивидуалних колебања нивоа појединих антрополошких способности и карактеристика и др. Оваква контрола треба да се одвија уз помоћ добијања тзв. „брзих повратних информација”. Приликом оцене стања интегралне тренираности спортисте углавном се користе два критеријума. Први се састоји у упоређивању показатеља мерених антрополошких особина, способности и карактеристика са показатељима израженим у хијерархијској структури (једначини спецификације) за дотичну спортску грану или дисциплину. Уколико се разлика смањује, то је знак да се тренажни процес одвија у жељеном правцу. Други критеријум се састоји у упоређивању показатеља са раније регистрованим показатељима (са почетним стањем). Коришћењем оба критеријума могуће је на ефикасан начин управљати процесом тренинга, са циљем да се спортисти нађу на оптималном нивоу у жељено време, односно у време када су у стању да постигну најбољи резултат.

Суштински одговори на питања приликом оцењивања ефеката тренинга могу се добити једино на основу анализе релација између извршеног рада на тренингу, с једне стране, и стања организма у различитим транзитивним временским тачкама организма спортисте (реакције организма спортисте), с друге стране. Познавањем тих релација, у ствари, могу се добити одговори, да ли је под утицајем примењених тренажних садржаја дошло до жељених промена.

Уколико се дође до констатације да су постигнути жељени ефекти, односно промене, у том случају је потребно и даље радити на оптимизацији примењених тренажних садржаја, и обратно, уколико су такви ефекти изостали тј. ако није дошло до одговарајућих жељених ефеката, тада је нужно извржити одговарајуће промене (корекције) у примени адекватнијих и сврсисходнијих програмских садржаја.

Ако до жељених ефеката није дошло, њихове узроке ваља веома темељито пронаћи, анализирати и предузимати адекватне мере. Узроци могу бити објективне и субјективне природе. У објективне узроке спадају неиспуњени број тренинга због повреда, болести, непоседовања одговарајућих услова (материјалних, социјалних, финансијских и др.), а у субјективне узроке спадају недовољна мотивисаност спортиста за тренажним радом или неадекватно програмирани и спроведени тренинг од стране тренера. У оба случаја неопходне су корекције у смислу отклањања узрока, првенствено у надокнађивању пропуштеног, уз примену што оптималнијих и ефикаснијих мера, како би се надокнадило у времену и интензивирао континуирани рад у целокупном технолошком процесу.

Анализа ефеката тренажног процеса је могућа само ако се благовремено добијају поуздане информације о стању промена које су изазвали примењена средства, методе и оптерећења тренинга. С обзиром на карактер промена до којих се дошло у организму спортисте, разликује се непосредни тренажни ефекат, који обухвата промене које се дешавају непосредно за време извођења појединачног тренинга и у почетном периоду одмора, пролонгирани тренажни ефекат, који се запажа у каснијим фазама опоравка и обухвата пластичне процесе и хормоналну активност у току краћег временског интервала (12-16 појединачних тренинга у току једног микроциклуса), и кумулативни тренажни ефекат, у којем се огледају промене које се одвијају у току дужег периода тренинга, а јавља се као резултат сумирања непосредних и пролонгираних ефеката већег броја појединачних часова тренинга (60-80 тренинга у току једног мезоциклуса).

Величина и усмереност различитих промена у организму спортисте зависе првенствено од карактера вежби, њиховог интензитета, времена трајања, трајања одмора између вежби

и броја понављања у серијама. Поред тога, на величину тренажног ефекта утиче и карактер одмора, редослед вежби и размештај оптерећења у времену. Промена сваке од ових карактеристика вежбања, оптерећења и одмора, на различит начин се огледа у реакцији организма. Према томе, за постизање жељеног тренажног ефекта неопходне су информације о томе какве су зависности између основних елемената оптерећења и какве промене изазивају у организму.

Валоризација ефеката процеса тренинга у ствари представља процену оствареног циља тренинга путем анализе ефеката достигнутог степена финалног стања, испуњених контролних норматива за сваку релевантну антрополошку особину, способност или карактеристику, као и ниво усвојеног моторичког знања (техничких и тактичких елемената), под утицајем одређеног ситуационог тренажног третмана (програма, садржаја).

То практично значи, да конструкција ситуационог модела и његове валоризације ефеката тренинга има смисла само у случајевима ако је могућа компарација између иницијалног и неког транзитивног или финалног стања, односно између најмање две контролне тачке неког транзитивног (прелазног) стања. Из тих разлога је веома важно, да се резултати у свакој варијабли (тесту, мерном инструменту) могу квантификовати (бројчано изразити) и да је познато које су пожељне величине (нормативи) и евентуално одступање од предвиђених норматива у ситуационим моделима, с обзиром на ниво припремљености, узраст, пол и друга ендогена и егзогена ограничења (Малацко, 2002).

12. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СА ДИСКУСИЈОМ

Разматрајући изложене и анализиране чињенице о организацији у омладинском фудбалу, карактеристикама и селекцији играча, као и о стручности кадрова и самом тренажном процесу, може се уочити следеће:

Фудбал се стално трансформише и развија брзим темпом. Евидентан је свеобухватни напредак како на самом терену тако и структурама које доводе до врхунског квалитета рада. Ниво обуке и развоја младих играча достигао је нове, до скоро незамисливе, моменте у многим земљама света.

Развој младих фудбалера је сложен и дуготрајан процес. Да би се постигли циљеви, тренер са својим стручним штабом, логистичком подршком, мора да прати низ корака, односно план и програм рада. Он се састоји од одређивања циљева, планирања, спровођења низа радњи, процедура у циљу постизања ових циљева. Планирање тренажног процеса са његовим стручним тимом је основни тренеров задатак, ако жели да обезбеди да играчи напредују и да се њихове способности правилно развијају.

Методологија рада и методски поступци често доживљавају промене, усавршавају се и прилагођавају потребама развоја наведених човекових способности, захтева у фудбалској игри и променама у окружењу. У фудбалском клубу рад са млађим категоријама мора да буде масовно заступљен, систематично обављан, комплексно захваћен и аналитички извођен, да би резултати обучавања, развоја, тренирања, припремања, усавршавања и васпитања били остварени. Управо зато рад са млађим категоријама мора имати посебан третман и изузетан положај у организацији стручно-педагошког рада у фудбалском клубу.

На који начин ће се реализовати задати циљеви појединачног тренинга, у којим формама и облицима рада, зависи од способности самог тренера и битних чинилаца тренажног процеса. Колико времена ће бити потребно да се испуни задати циљ у тренажном процесу, зависи како од начина и организације рада, тако и од способности самих играча и њиховог

степену и брзину напредовања. Све је мање младих који своје афинитете показују за спорт, а самим тим и за фудбал. Економска ситуација, експанзија телевизије, рачунарске технике, телекомуникација, других спортова, све то је утицало на мањи прилив деце у фудбал, па самим тим мању базу за квалитетнију селекцију.

Некада је игра заузимала далеко већи део појединачног тренинга, а преко игре се индиректно и директно развијале како техничке-тактичке, тако и физичке способности, утицало на креативност и сарадњу између саиграча. Данас, одређени део времена током самог тренинга треба одвојити за развој појединих физичких способности, стварање што веће базе кретне структуре, јер су „данашња“ деца у највећем броју случаја физички активна само на тренингу, или су у организовани рад у школе фудбала дошла са мањим нивоом способности и фудбалским знањем.

Структура савремене фудбалске игре детерминише и садржаје тренажног процеса, као и карактеристике самих фудбалера, а оне, као што је већ познато утичу и на саму селекцију будућих играча и сам тренажни процес истих, односно на план и програм рада са млађим узрастним категоријама. Тренажни облици и методе рада се налазе у функцији обучавања и етапне системске припреме за такмичење.

Сигурно је да тренажни процес мора да се креира поштујући методе и принципе рада са млађим узрастним категоријама, са једне стране, а са друге стране исто тако поједине садржаје тренажног процеса (на пример приликом обуке и развоја техничких способности) треба правити и прилагодити их тако да прате сам развој групе, појединца. Самим тим све је подложно корекцији, промени, примени, провери, корекцији и тако у круг.

Једна од битних детерминанти успеха је и сама организација рада унутра школе фудбала. Формирање стручних штабова, начина селекције, тренирања, организације тренажног процеса, система и начина игре тимова млађих узрастних категорија у великој мери утиче на већу или мању успешност саме школе фудбала.

Опште је позната чињеница да је рад са младим играчима изузетно специфичан и сложен и у том раду неопходно је успоставити оне тренажне принципе који одговарају раду у овом узрасту, а који неће негативно утицати на правилан биолошки развој младог играча. За тренера је врло важно да, поред доброг познавања подручја развоја личности, зна правац и тренд развоја способности из тих подручја за различите узрасте.

Омладинску школу чине руководилац или директор школе, координатор, менаџмент, правна служба, медицинска служба, административна служба, тренери и помоћно особље. Руководилац школе контролише све везано за рад школе. Он предвиђа, планира, организује, руководи и контролише рад школе. Заједно са координатором (замеником директора) и тренерима организује план и програм рада, избор и организацију такмичења, надгледа рад и коригује грешке, а уско сарађује са свим осталим службама.

План и програм рада са млађим узрасним категоријама обезбеђује бољи, студиознији, систематичнији, квалитетнији развој карактеристика и способности младих играча, са једне стране, а са друге стране, спречава импровизацију у тренерском раду, играч верује у то што ради, осећа се сигурније и вредније, лакше се прати развој, олакшава процена, поштују и прате биолошки, физиолошки и психолошки фактори који утичу на учинак самог играча на терену, односно на интерпретацију фудбалске игре.

Како би се извршила правилна селекција, која је први предуслов за квалитетан развој талената, неопходно је дефинисати критеријуме на основу којих се спроводи селекција. Критеријуми за селекцију младих фудбалера морају бити у складу са предвиђањима развоја фудбала. Многе фудбалски развијене земље имају своје критеријуме селекције и оне се међусобно разликују у детаљима који су прилагођени менталитету и виђењу фудбала у тој земљи.

13. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

С обзиром на то да се на савремени спорт гледа као на комплексан феномен, у оквиру кога је заступљен велики број фактора који имају утицаја на успех појединца и организације у спорту, успешно обављање одређене функције у сфери спорта захтева широко образовање из најразличитијих области.

Спорт са својим специфичним карактеристикама и динамичким окружењем има јединствену улогу и у васпитању. Настанак, развој и брзе промене у спортско - технолошкој и пословно - управљачкој функцији савремених спортских организација несумњиво захтевају сталне промене спортске и пословне функције што људе у овој области обавезује на перманентно образовање и самоусавршавање. Подизање нивоа знања, односно обука кадрова подразумева перманентно стицање знања, вештина, као и повећање способности за обављање предвиђених послова, а сам циљ обуке требало би да буде усмерен ка информисању и упознавању кадрова са актуелном спортском праксом. Избор кадрова у спортским организацијама данас је једно од веома осетљивих и значајних питања. Посебно у оним клубовима који имају комбиновану кадровску структуру, као и оним спортским организацијама које својом развијеношћу и спортско-пословним резултатима које постижу превазилазе оквире тзв. “аматерског спорта”.

Радна успешност кадрова у спортским организацијама највећим делом зависи од усклађености њихових преференција и потреба одређеног посла, односно организације. У развојне образовне програме из области спорта, у развијеним земаљама света, укључен је велики број врхунских научних установа, у оквиру којих се полазници оспособљавају за најразличитије делатности у области спорта. Ако сагледамо данашњи спорт, можемо рећи са сигурношћу да има водећу улогу у сваком друштву, без обзира са ког аспекта га посматрамо. И сама држава је постала свесна мањкавости које прате рад са спортистима у нашој земљи па је новим Законом о спорту урађен напор да се та ситуација промени. Указивањем на значај упошљавања стручних и образовних кадрова у систему спорта **потврђена је прва хипотеза (X1).**

У моделима тренинга, дате су препоруке и захтеви на нивоу појединачних тренинга за одговарајући узраст, наравно, поштујући основна педагошка начела, узрастне карактеристике, способности, тренутни ниво знања играча, методолошке принципе рада са млађим узрастним категоријама. Ти захтеви се односе на садржаје и циљеве рада у току тренинга. Колико времена ће бити потребно да се одговарајући елемент усвоји, односно, испуни задати циљ у тренажном процесу, зависи како од начина и организације рада, тако и од способности самих играча и њиховог степена и брзине напредовања. У тренажном процесу највећу помоћ тренеру пружа брижљиво вођено регистровање показатеља спортског тренинга и такмичења. Оно му омогућава праћење развоја релевантних особина, способности и карактеристика спортиста за дотичну спортску грану или дисциплину, проверу правилности избора и коришћења тренажних садржаја, метода и оптерећења, контролу ефеката тренажног процеса, као и праћење динамике постигнутих спортских резултата. Један од важнијих задатака за успешан рад тренера јесте израда квалитетног плана и програма стручног рада који ће омогућити да се остваре оптимални спортски резултати у односу на карактеристике спортиста и услове у којима се одвија тренажни процес. Тренер мора пажљиво да прати и да велику пажњу посвети различитим фазама физичког и менталног развоја деце и адолесцената, а то подразумева правилан и адекватан избор вежби, метода као начин на који се организују саме тренажне групе. За време и након спортског наступа један од основних задатака тренера је да посматра и анализира наступ и да комбинује све нове информације са свим информацијама стеченим из ранијих наступа. Сви прикупљени подаци, а врло је важна тачност истих, служе као основ за даље планирање и примену у будућим тренинзима, што **потврђује другу хипотезу (X2).**

Селекција представља прву и једну од најбитнијих карика у целокупном комплексу стручног рада. То је процес који траје од првог дана спортске каријере, па до краја бављења спортом. Проблем селекције је прилично сложен процес, у којем узимање у обзир само једног елемента није довољно. Од непроцењиве важности су научна истраживања, анализе и студије, чији се резултати могу непосредно применити у свакодневној активности, а базирају се на научним сазнањима, која су важна у изради система селекција и припрема у врхунском спорту. Најновији технички програм ФИФА

препоручује обуку талентованих дечака у складу са њиховим тренутним психо-физичким способностима. Обука талентованих дечака је подељена у четири фазе које се међусобно прожимају селекције има организовану, логичну структуру подсистема, емпиријски издиференцирану и истраживачки допуњену, али сигурно не и дефинитивну. У комплетан процес селекције морају бити укључени стручњаци из различитих области, како би био остварен комплексан, високо-професионалан приступ. Селекција младих играча у европском фудбалу постаје уносан посао који се временом развио у велику индустрију, а у циљу заштите младих фудбалера и спречавања менаџерских злоупотреба, ФИФА је 2001. године донела прописе за међународне трансфере којима се забрањује ангажовање малолетника.

Спорт је врло погодно тло за учење и тренери свесно и несвесно стварају и контролишу своје спортско окружење. Савремени тренер мора располагати са много теоријског и практичног знања, а то ће остварити кроз сталне едукације и стицање квалификација, као и кроз сарадњу са широким кругом стручњака. Иако искусни тренери и скаути поседују знања и способности да углавном успешно процене потенцијале младих спортиста, често се користе и програмима Ајаксовог ТИПС, Барселониног ТАБС и Арсеналовог СУПС, као добар пример квалитетно спојене селекције и стручно педагошког рада. Овиме је **потврђена генерална хипотеза (ГХ)**, да су селекција и стручно-педагошки рад основа за унапређење организације рада у фудбалу са млађим категоријама.

Данашње, комплексно развијено друштво краси једнако комплексно развијен спорт. Интензитети тренинга су подигнути на највиши ниво, психолошка припрема такође заузима значајно место у припремама спортиста, стога преостали фактори као што су лична мотивисаност и други лични фактори постају све значајнији у врхунском и професионалном спорту.

14. ЛИТЕРАТУРА

1. Ajax.nl (2010). Train als Ajaxied met de Online Academy, official website AFC Ajax. <http://www.ajax.nl/Nieuws/Nieuwsarchief/Nieuws-artikel/Train-als-Ajaxied-met-de-Online-Academy.htm>, преузето 12.02.2016.
2. Алексић, В. (1995). Фудбал, историја - теорија - методика. Београд: Факултет физичке културе
3. Алексић, В., Јанковић, А. (2006). *Фудбал, историја-теорија-методика*. Београд: ФСФВ.
4. Анастасовски, И. (2014). *Друштвени односи и подела спорта*. Преузето 13.02.2016. са сајта <http://savremenisport.com/teorija-sporta/drustvo-i-sport/2/91/drustveni-odnosi-i-podela-sporta>.
5. Андевски, М. (2007). *Менаџмент образовања*, Нови Сад: Секон books d.o.o.
6. Ахметовић, З. (2002). Теорија спортског тренинга. Нови Сад: СИР
7. Аћимовић, Д. (2004). *Основе менаџмента у спорту*, Сербона, Ниш
8. Аћимовић, Д. (2007). *Структура менаџмента у спортској организацији*, Ниш: Факултет спорта и физичког васпитања.
9. Бајрактаревић, Ј. (2004). Тајне успјеха у спорту - теорија и емпирија. Сарајево: Просперитет д.д.
10. Balyi, I. & Hamilton, A.E. (1999). Planning of training and performance. *British Columbia's Coaching Perspective*, 3, 6–11.
11. Барић, Б., Хорга, С. (2006). Психосоцијални и одгојни аспекти интеракције тренера и дјетета спорташа. У: Спорт и здравље дјецe и младих - Зборник радова (стр. 78-83), Загреб : Quo vadis тисак..
12. Bateman, T., Scott, S. (2002). *Management*. New York: McGraw-Hill Irwin
13. Бахтијаревић-Шибер, Ф. (1999). *Менаџмент људских потенцијала*. Загреб: Голден маркетинг.
14. Beer, M., Nohria, N. (2000). *Cracking the Code of Change*. Harvard Business Review, May-June.

15. Безиновић, П. (1988). Перцепција особне компетентности као димензија самопоимања. Докторска дисертација. Задар: Филозофски факултет.
16. Bernardin, J.; Russel, J. (1993) *Human Resource Management, An Experiential Approach*, McGraw-Hill, Inc.
17. Birman, K. (2011). *Fudbalska matrica*. Београд: Laguna.
18. Боженко, А. (1997). Основи теорије и методике тренинга фудбалера. Земун: Крајинаграф.
19. Bompa, T. (2000). *Total Training for Young Champions*. Champaign, IL: Human Kinetics
20. Бомпа, Т. (2001). *Теорија и методологија тренинга*. Загреб: Хрватски кошаркашки савез
21. Bompa, T. (2006). *Periodization, Training and Metodology of training*. Champaign, IL: Human Kinetics
22. Bosshardt, A., Bridge, T., Hanson, C., Shaffer, A., Stenson, C. & Thorpe, A. (2013). *Captains of industry- Football Money League*. Manchester: Sports Busines Group at Deloitte.
23. Велебит, Р. (2003). *Савремени фудбалски тренинг*. Београд: Спортска академија.
24. Веселиновић, Ј., Митић, М., Радојевић, У. (2015). Нематеријални капитал спортске организације. Зборник апстраката XI међународна научна конференција *Менаџмент, спорт, олимпизам*. Београд: Факултет за менаџмент у спорту Алфа универзитет (стр.100)
25. Веселиновић, Ј. (2010), *Модели спортске и организационе функције и њихова интеграција и интеракција у технолошком систему менаџмента у спорту*. Докторска дисертација, Београд: Алфа Универзитет, Факултет за менаџмент у спорту.
26. Веселиновић, Ј. (2011). *Менаџмент спортске организације*, Београд: Алфа универзитет.
27. Вујаклија, М. (1991). *Лексикон страних речи и израза*. Београд: Просвета
28. Вујков, Н., Сударов, Н., Издировић, К. (2011). Специфичности тренинга са млађим узрасним категоријама. *Актуелно у пракси* 23(10): 7-19. Нови Сад: Покрајински завод за спорт
29. Галић, М. (2010). *Педагошки рад у савременом спорту*. Београд: Бојс.
30. Гаџић, А. (2013). *Педагошки рад у фудбалском клубу*. Београд: Академија фудбала

31. Giulianotti, R. (1999). *Football: A sociology of the global game*. Cambridge, UK: Polity.
32. Graham, J.F. (2000). Agility training. In: L.E. Brown, V.A. Ferrigno and J.C. Santana (Eds), *Training for speed, agility and quickness* (pp. 79-144). Champaign, IL: Human Kinetics
33. Грк, М. (2010). Педагошке компетенције тренера у организацији која учи. Преузето са *Research gate* 22.05.2016.
34. Група аутора (2005). *Дечији спорт од праксе до академске области*. Београд: ФСФВ
35. De Waal, A. (2014). *The High Performance Soccer Club*. Maastricht: University School of Business and Economics.
36. Dietl, H. & Weingartner, C. (2011). *The Effect of Professional Football Clubs Legal Structure on Sponsoring Revenue*. Zurich: Institute for Strategy and Business Economics University of Zurich.
37. Димец, Т. Кајтна, Т. (2009). *Психолошке карактеристике млађих и старијих тренера*. *Кинезиологија* 41, 2:172-180.
38. Добре, Н. (2001). *Фудбал кроз етику и струку*. Београд: БеоКњига
39. Drabik, J. (1996). *Children & Sports Training*. Stadion Publishing Company, Inc. Island Pond, Vt.
40. *Evropean Commision White papers on Sport* (2006). The EU & Sport Matching Expectations, Brussels. Преузето 14.05.2016. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/EUasiat/Finnish_EU_Presidency_2006/liitteet/Ministerial_Conclusions_28_11_2006.
41. Ekblom, B. (1994). *Football (Soccer)*. Oxford: Blackwell scientific
42. Ericsson, K. A., Krampe, R. Th., & Tesch-Römer, C. (1993). The role of deliberate practice in the acquisition of expert performance. *Psychological Review*, 100(3), 363-406.
43. Ericsson, K. A. (2007). Deliberate practice and the modifiability of body and mind: Toward a science of the structure and acquisition of expert and elite performance. *International Journal of Sport Psychology*, 38, 4-34.
44. Ericsson, K. A., & Ward, P. (2007). Capturing the naturally occurring superior performance of experts in the laboratory: Toward a science of expert and exceptional performance. *Current Directions in Psychological Science*, 16, 346-350.
45. Жељасков, Ц. (2004). *Кондициони тренинг врхунских спортиста*. Београд : Спортска академија

46. Животић Д. (1999). *Управљање у спорту*. Београд: Министарство за спорт и омладину Владе Републике Србије
47. Животић Д. (2007). *Менаџмент у спорту*. Београд: Факултет за Менаџмент у спорту
48. Животић, Д. (2008) *Менаџмент у савременом спорту*, Београд, Факултет за менаџмент у спорту.
49. Животић Д., Веселиновић Ј. (2010). *Модели функција у спортском менаџменту*. Београд: Факултет за Менаџмент у спорту
50. Закон о спорту Републике Србије (2016). Београд: Министарство омладине и спорта
51. Илић, В. (2010). *Систем и организација спорта*. Београд: Академија фудбала.
52. Илић, М. (2003). *Педагогија спорта*. Бања Лука: Центар за спорт.
53. Isidori, E. (2009). *Outline of sport pedagogy*. Roma: Aracne editrice.
54. James, L., Ashe, D., (1998). *The Meaning of Organizations: The Role of Cognitions and Values*, u zborniku *Organizational Climate and Culture*, editor Schneider, B., San Francisco: Jossey - Bass.
55. Јанићијевић, Н. (2002). *Организационе промене и развој*. Београд: Економски факултет
56. Јеркуница, А. (2010). *Образовање спортских менаџера*. Доступно на hrcak.srce.hr/file/83224, преузето 12.05.2016.
57. Јукић, И., Милановић, Д. Шимек, С. (2007). Кондицијски тренинг дјеце и младих-разлози и докази. Кондицијска припрема спорташа. Зборник радова међународног зnanствено стручног скупа 13-23
58. Kanalić, E., Perović, A., Pačina, I. (2012). *Fundamental questions of psychology of sport*, Proceedings of International Scientific Conference UNITECH 12, Volume I, Gabrovo (Bulgaria): Technical University of Gabrovo
59. Kesenne, S. (2007). *The Economic Theory of Professional Team Sports, An Analytical Treatment*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
60. Коковић, Д. (2001). Социјално психолошки основи спорта. Београд: Спортска академија
61. Копривица, В. (1999). *Основе спортског тренинга I ДЕО*. Београд: Културно спортски центар – Чајетина

62. Котлер П. Ј.(1998). *Вођење промене*. Београд: Желнид.
63. Кукољ, М. и сар. (1996). *Опита антропомоторика*. Београд: ФФК
64. Леви-Јакшић, М.(1998). *Конкурентност на основама компетентности организације*. Директор бр. 12/1998, Београд
65. Lippitt, G. (1992). *Organizational renewal*. New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice Hall.
66. Љубетић, М. Врањеш, В. (2008). *Педгошка (не)компетенција учитеља за учитељску улогу*. доступно на www.hrcak.hr
67. Малацко, Ј. (2002). *Основе спортског тренинга*. Београд: Спортска академија
68. Малацко, Ј., Рађо, И. (2004). *Технологија спорта и спортског тренинга*. Сарајево: Универзитет у Сарајеву
69. Малацко, Ј., Рађо, И. (2006). *Менаџмент људских ресурса у спорту*. Сарајево: Универзитет у Сарајеву
70. Malina, R.M. (2004). *Intensive Training and Sports Specialization in Young Athletes*. Committee on Sports Medicine and Fitness
71. Malina, R.M. (2006). *Weight training in youth-growth, maturation, and safety: An evidence-based review*. *Clinical Journal of Sport Medicine*, 16, 478-487
72. Марић, М. (2011). Специфичности рада са млађим узрастним категоријама. Семинар за тренере у Караташу. PPT презентација доступна на www.wrestling-serbia.org.rs/treneri/mladi_maric.pdf, преузето 20.04.2016.
73. Martens, R. (1990). *Successful Coaching*. Champaign, IL: Human Kinetics.
74. Mero A., Vuorimaa, T. and Hakkinen, K. (eds) (1990). *Training in Children and Adolescents*. Jyvaskyla, Finland: Gummerus, Kirjapaino, Oy.
75. Milanovic, B. (2005). *Globalization and goals: does soccer show the way?*, *Review of International Political Economy*, vol:12 (5).
76. Милановић, Ј. (2007). Методика тренинга брзинско-експлозивних својстава деце и младих. Кондицијска припрема спорташа. Зборник радова међународног знанственостручног скупа. 127-130
77. Милојевић, А., Комленић, М. (2002). Моторичко учење. *Теме*, 3, 359-369.

78. Митић, М., Јовановић, Ј. (2015). Основне фазе у развоју младих фудбалера. Зборник апстраката XI међународна научна конференција *Менаџмент, спорт, олимпизам*. Београд: Факултет за менаџмент у спорту Алфа универзитет (стр.71)
79. Митић, М. (1999). *Улога везних играча у савременом фудбалу*. Дипломски рад. Београд: Спортска академија
80. Митић, М. (2005). *Улога тренажне технологије у развоју младих фудбалера у Србији*. Дипломски рад. Нови Сад: ТИМС
81. Митић, М. (2008). Модели селекције младих фудбалера у Србији. Магистарски рад. Нови Сад: ТИМС
82. Нешић, М. (2008). *Спорт и менаџмент*. Нови Сад: Факултет за спорт и туризам.
83. Нешић, М. & Лолић, В. (2008). *Основе менаџмента у спорту*. Бања Лука: Паневропски Универзитет.
84. Nicholson, M., Kerr, A., Sherwood, M. (2015). *Sport and the Media. Managing the Nexus* (2nd Edition). London: Routledge
85. Новак, И. (2006). *Спортски маркетинг и индустрија спорта*. Загреб: Малинг.
86. Parks, J.B., & Quarterman, J. (2003). *Contemporary sport management* (2nd ed.). Champaign, IL: Human Kinetics.
87. Перић, Д. (1999). *Увод у спортску антропомоторику*. Београд: Фине граф
88. Перић, Д. (2000) *Пројектовање и елаборирање истраживања у физичкој култури*, Београд, СИА.
89. Перић, Д. (2006). *Методологија научних истраживања*. Нови Сад: Факултет за спорт и туризам ТИМС
90. Петровић, П., Церовић, С. (2005). *Квалитет промена у организационом прилагођавању*. Зборник радова *Међународна конвенција о квалитету*. Београд.
91. Петковић, М., Јанићијевић, Н., Богићевић, Б. (2003). *Организација*. Београд: Економски факултет.
92. Покрајац, Б. (2007). *Психологија спорта*. Београд: Академија фудбала.
93. Porras, J., Silvers, R. (2000). *Organization Development and Transformation, in Organizational Development and Transformation - Managing Effective Change*. Singapore: McGraw-Hill, International Edition.

94. Probst, G., Raub, S., Romhardt, K. (2000). *Managing Knowledge*. Chichester: John Wiley&Sons, Ltd.
95. Phillips, J., Pulliam Phillips, P. (2009). *Measuring for Success: What CEOs Really Think About Learning Investments*. Alexandria: American Society for Training and Development
96. Радоја, Д. (2010). *Тренеров пут ка успеху*. Београд: ФСФВ
97. Радоја, Д. (2012) *Кроз обуку и тренинг до играча и игре*. Београд: ФСФВ
98. Раич, А. (1994). *Ефективни спортски менаџмент*. Нови Сад: СИА.
99. Раич, А. (1999). Управљање спортом и образовање спортских менаџера. *Годишњак ФФК*, 5, 86-92.
100. Радаковић, М. (2015). *Моделу управљања у успешним фудбалским клубовима*. Докторска дисертација. Сремска Каменица: Факултет за спорт и туризам, Универзитет Едуконс.
101. Reilly, T, Williams, A.M., Nevill, A. & Franks, A. (2000). A multidisciplinary approach to talent identification in soccer. *Journal of Sport Sciences*, 18 (9), 695-702
102. Reilly, T. (2006). Assessments of young soccer players: a holistic approach. *Perceptual and Motor Skills*, 103, 229-230
103. Relvas, H., Littlewood, M., Nesti, M., Gilbourne, D. & Richardson, D. (2009). *Organizational Structures and Working Practices in Elite Evropean Professional Football Clubs: Understanding the Relationship between Youth and Professional Domains*. Cardiff: Research Institute for Sport and Exercise Sciences, Liverpool John Moores University, Liverpool, UK & Cardiff School of Sport, University of Wales, Evropean Sport Management Quarterly, Vol. 10, No 2, pp 165-187, April 2010
104. Речник српског књижевног и народног језика. Београд: САНУ
105. Риђошић, Ц. (2010). *Значај и улога лидера у стварању модела успешности спортске организације*. Докторска дисертација, Београд: Алфа Универзитет, Факултет за менаџмент у спорту.
106. Salvi, S. & Savoreli, A. (2010). *Sve boje fudbala*. Beograd: Krug commerce.
107. Stoner, J.A.F., Friman, R.E., Gilbert, D.R. (2001). *Menadžment – prevod na srpski*, Beograd: Želnid.

108. Стефановић, Ђ, Јаковљевић, С. (2004). Технологија спортског тренинга. Београд: ФСФВ
109. Taylor, T., Doherty, A., McGraw, P. (2015). *Managing People in Sport Organizations. A Strategic Human Resource Management Perspective* (2nd Edition). London: Routledge
110. Терзић, З. (2012). *Утицај лидера на трансформационе промене у спорту*. Докторска дисертација, Београд: Алфа Универзитет, Факултет за менаџмент у спорту.
111. Томић, М. (1994). Увођење менаџмента у процесе спортске организације, магистарска теза, Београд: ФФК.
112. Томић, М. (2001) *Менаџмент у спорту*, Београд, Астибо.
113. Томић, М. (2006). *Основи спортске организације, структура, култура, менаџмент и администрација*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
114. Томић, М. (2007). *Спортски менаџмент*, Београд: Дата статус.
115. Фигар, Н. (1995). *Управљање менаџерима*. Ниш: Просвета
116. FIFA code of ethics. (2012). Zurich: FIFA
117. Форни, Д. (2006). *Спортови*. Београд: Креативни центар.
118. Frank. E. (2014). *Financial Fair Play in Evropean Club Football – What is it all about?*. Zurich: University of Zurich, Department of Business Administration Plattenstrasse.
119. Franks, I.M. (2002). Evidence-based practice and the coaching process. *International Journal of Performance Analysis in Sport*, 2(1), 1-5.
120. Frost, J.L. (2009). Characteristics Contributing to the Success of a Sports Coach. *The Sport Journal*. 12(1). ISSN: 1543-9518.
121. Нааг, Н. (1989). Research in ‘sport pedagogy’: One field of theoretical study in the science of sport. *International Review of Education*, 35(1), 5–16.
122. Хабић, В., Митић, М. (2014). Организација корпоративног спортско-рекреативног догађаја. *Зборник радова X међународна научна конференција Изазови савременог менаџмента у спорту*. Београд: Факултет за менаџмент у спорту Алфа универзитет (стр.109-114)
123. Хавелка, Н., Лазаревић, Љ. (1980). Мотивација за бављење спортом. Београд: Институт за физичку културу, ЈЗФКМС
124. Хавелка, Н., Лазаревић, Љ. (1981). Спорт и личност. Београд: Спортска књига

125. Hamil, S. & Chadwick, S., eds. (2010). *Managing Football: An International Perspective*, Butterworth Heinemann, Oxford.
126. Heldman, K. (2002). *Project Management professional Study Guide*. London: Sybex
127. Hoye, R., Smith, A.C.T., Nicholson, M., Stewart, B. (2015). *Sport Management* (4th Edition). London: Routledge
128. Chelladurai, P. (1999). *Human resource management in sport and recreation*, Human Kinetics, USA.
129. Cramer, D. (2001). *Psihologija nogometa*. Zagreb: Naklada Slap
130. Croci, O. & J. Ammirante (1999). Soccer in the age of globalization, *Peace Review*, 11, 499-504.
131. Чокорило, Р. (2001). Конститутивне категорије педагогије спорта. *Педагогија*, 39 (2), 42-49.
132. Чокорило, Р., Јовановић, М (2002). *Стил понашања наставника и ставови ученика о вриједности наставе физичког васпитања*. У Гласнику радова 40. конгреса Антрополошког друштва Југославије, *СВ*. (37), 351-357. Београд: Антрополошко друштво Југославије.
133. Цефердановић, З. (2013). *Идентификација и развој талената у фудбалу*. Доступно на <http://sportpsihologija.blogspot.rs/2013/09/identifikacija-i-razvoj-talenata-u.html>, приступљено 24.04.2016.
134. Шкорић, М. (2014). *Комерцијализација спорта*. Преузето 12.01.2015. са сајта-
<http://savremenisport.com/teorija-sporta/osnove-sporta/1/15/komercijalizacija-sporta>
135. Шурбатовић, Ј. (2014). *Менаџмент у спорту*. Београд: Дата статус.
136. Ward, A. (2003). *The Leadership Lifecycle*. London: Palgrave Macmillan
137. Ward, P., Hodges, N.J., Williams, A.M. and Starkes, J.L. (2004). Deliberate practice and expert performance: defining the path to excellence. In A.M. Williams and N.J. Hodges (eds) *Skill Acquisition in Sport: Research, Theory and Practice*. London: Routledge, 231–258.
138. Wein, H. (2001) *Developing Youth Soccer Players: Coach Better with the Soccer Development Model*, Champaign, IL: Human Kinetics.
139. Williams, A.M. (2000). Perceptual skill in soccer: Implication for talent identification and development. *Journal of Sports Sciences*, 18, 737-750